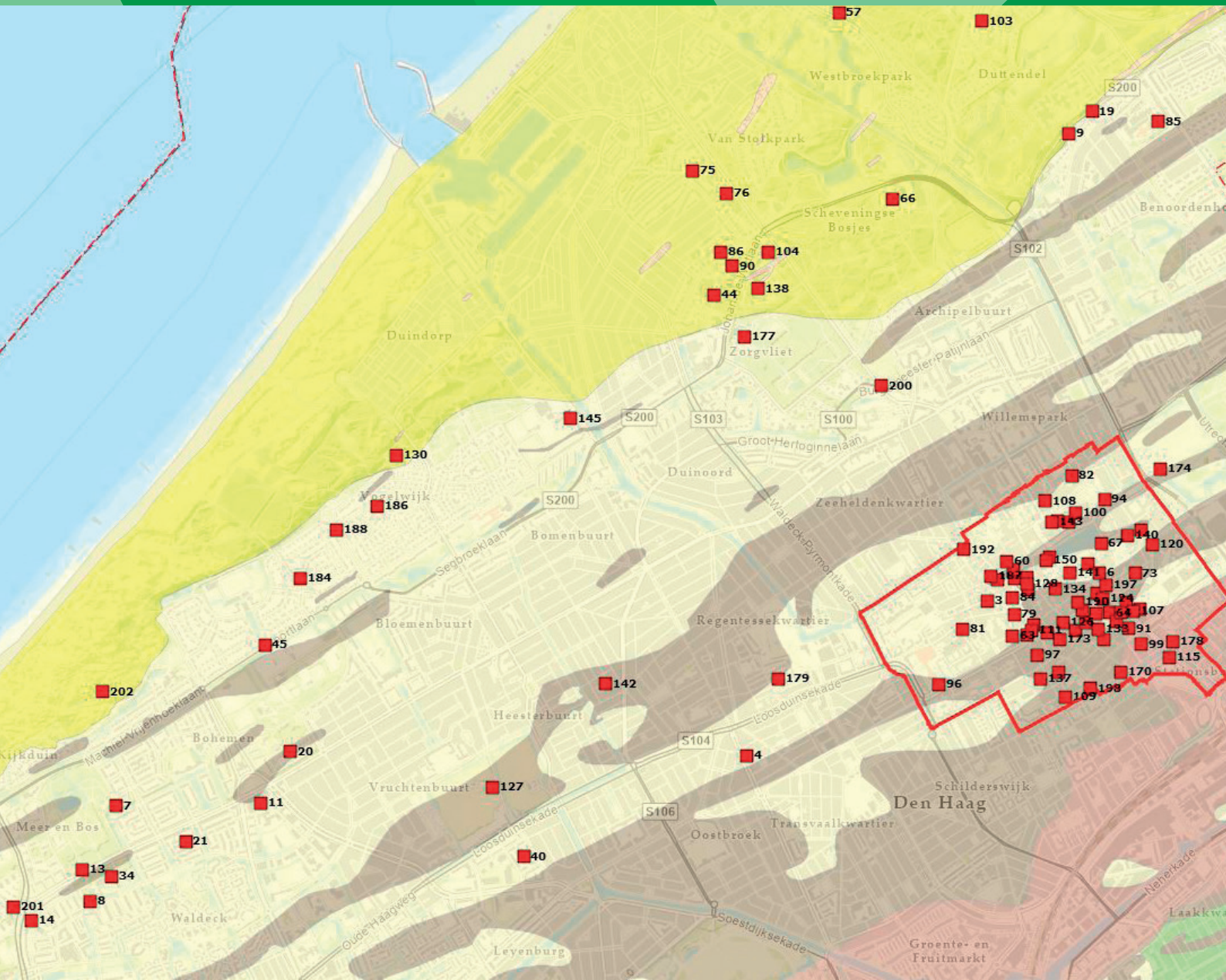

Den Haag

Inventaris van archeologische vindplaatsen in de gemeente Den Haag

Inhoudsopgave

Inventaris van archeologische vindplaatsen in de gemeente Den Haag	4	100	33
1	4	101	34
2 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	4	102	34
3	5	103	34
4	5	104	35
5 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	5	105	35
6	5	106	35
7	5	107	36
8	6	108	36
9	6	109	36
10	6	110	37
11	6	111	37
12	6	112	37
13	6	113	38
14	6	114	38
15	6	115	38
16	7	116	38
17	7	117	39
18	7	118	39
19	8	119	39
20	8	120	40
21	8	121	40
22 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	9	122	40
23	9	123	40
24	9	124	41
25	10	125	41
26	10	126	41
27 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	10	127	42
28	11	128	42
29	11	129	42
30	11	130	42
31	11	131	43
32	12	132	43
33	12	133	43
34	12	134	44
35	12	135	44
36	13	136	44
37 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	13	137	45
38 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	14	138	45
39	14	139	45
40	14	140	45
41	15	141	46
42	15	142	46
43	15	143	46
44	15	144	47
45	16	145	47
46	16	146	47
47	16	147	48
48	16	148	48
49	16	149	48
50	17	150	49
51 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	17	151	49
52	17	152	49
53	18	153 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	50
54	18	154 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	50
55 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	18	155 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	50
56	18	156	50
57	19	157 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	50
58	19	158	50
59	19	159	50
60	19	160	51
61 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	20	161	51
62	20	162	51
63	20	163	51
64	20	164	52
65	21	165	52
66	21	166	52
67	21	167 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	52
68	22	168	52
69	22	169	53
70	22	170	53
71 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	23	171 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	53
72	23	172 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	53
73	23	173	53
74	23	174	54
75	24	175	54
76	24	176	54
77	24	177	54
78	24	178	55
79	25	179	55
80	25	180	56
81	25	181	56
82	26	182	56
83	26	183	57
84	26	184	58
85	27	185	58
86	27	186	58
87	27	187	59
88	28	188	59
89 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)	28	189	60
90	28	190	60
91	29	191	61
92	29	192	61
93	29	193	62
94	30	194	62
95	30	195	62
96	30	196	63
97	30	197	63
98	31	198	64
99	31	199	64
	31	200	65
	32	201	65
	32	202	66
	32	Afkortingen	67
	33	Literatuur	68
	33		

Inventaris van archeologische vindplaatsen in de gemeente Den Haag

1

1. Binnenhof, Hofsingel / Hofplaats 2.
2. A. waarnemingen 1770, 1879 en 1972; B. waarnemingen 1898-1907; C. waarneming 1970, RGD; D. opgravingen 1986, 1987 en 1993, gemeente Den Haag; E. waarneming 1997, gemeente Den Haag; F. waarnemingen 2000 en 2001, gemeente Den Haag; G. inventarisatie en rapportage oude onderzoeken 2015, gemeente Den Haag; H. onderzoeken voor de Renovatie Binnenhof vanaf 2018, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, deels afgedekt met Hollandveen, Stadslaag.
4. LME, NT, 13de eeuw en later.
5. A. Op de locatie van de voormalige hofkapel (langs de Hofvijver) zijn in 1770 en in 1879 grafkelders geopend en de inhoud, gemummificeerde lichamen, onderzocht en beschreven. In 1972 is er door de ROB vastgesteld dat er nog begravingen aanwezig zijn.
B. Bij de restauratie van het Binnenhof in de periode 1898-1907 zijn bouwsporen in en onder de grafelijke zalen geregistreerd.
C. Bij de restauratie van de gebouwen langs de Hofvijver in de jaren zeventig en daarna zijn diverse overwelfde kelders en riolen gevonden met een middeleeuwse ouderdom. Het vroegste vondstmateriaal betreft proto-steengoed en dateert uit de tweede helft van de 13de eeuw.
D. Opgraving van de Spuiport (1987) en waarnemingen onder de Hofpoort (1993). Opgraving van de zuidelijke hofgracht (1986, 1987 en 1993) tussen Spuiport en Hofpoort. Opgraving van een herberg en andere particuliere bebouwing inclusief beerputten, langs de zuidelijke hofgracht (1986). De Hofpoort ligt op de overgang van Oud Duin naar strandvlakte, de Spuiport staat op het veen. De 14de-eeuwse hofgracht die tussen beide poorten ligt, is in 1613 eerst versmald en deels overbouwd en in de 19de eeuw gedempt. Aan de zuidzijde van de gracht is een 14de- of 15de-eeuws bruggenhoofd gevonden. In de grachtvulling zijn, naast een grote hoeveelheid 15de-eeuwse steengoed kannen, veel voorwerpen van hout en metaal bewaard gebleven.
E. Bij rioolwerkzaamheden onder Binnenhof 2a in 1997 is een ophogingslaag met aardewerk en bot gevonden, datering 1275-1375.
F. Waarnemingen bij vernieuwing van het riolenstelsel en aanleg van een ringleiding op het Binnenhof. Oudste sporen dateren uit de 14de eeuw en betreffen enkele afvalkuilen, funderingen en een vloer behorend tot een complex van riddersverblijven tegenover de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Op een aantal plaatsen werden funderingen aangetroffen van poorten, die de Ridderzaal verbonden met de omringende bebouwing. Een andere fundering, opgebouwd uit 13de-eeuwse kloostermoppen, is onderdeel van een nog onbekende structuur direct ten noorden van de grafelijke zalen. Verder zijn op diverse locaties funderingen vanaf de 14de tot in de 18de eeuw aangesneden.
G. Bovenstaande onderzoeken zijn samen gebracht in een overzicht van opgravingen en waarnemingen van 1770 tot en met 2013.
H. Meerdere archeologische onderzoeken vanaf 2013 in het kader van de Renovatie Binnenhof.
6. Hegge Zijnen 1899; Beschrijving 1907; Goudeau 1980; Sarfatij 1983; Carmiggelt 1992; JROB 1972, p. 117; Holland 1987, p. 334; Holland 1988, p. 328; Holland 1994, p. 445; Holland 2001, p. 87; Holland 2002, p. 70; JDH 1987, p. 253; JDH 1988, p. 218; JDH 1994, p. 182; JDH 2001, p. 231; JDH 2002, p. 281. Meering 2013; Van Veen 2015; Lenoir en Van Veen 2018; Rieffe 2019.¹
7. HOF86; HOF87; BIN91; HOF93; BIN97, BIN00w, BIN01w, Depot Den Haag.

1 Carmiggelt 1992; Goudeau 1980; Hegge Zijnen 1899; Lenoir en van Veen 2018; Meering 2013; Rieffe 2019; Sarfatij 1983; van Veen 2015.

- de locatie van de Spuiport is d.m.v. messing platen gemarkeerd. Op CHS Zuid-Holland vermeld als terrein van hoge archeologische waarde, monumentnr. 4066. AWVK Den Haag waarde-gebied 5.

2 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

- ### 3
- Westeinde, Amicitiahof (voormalige Zuilingstraat).
 - waarneming 1861-1862, particulier; opgravingen 1993 en 1997, gemeente Den Haag.
 - Laag van Voorburg.
 1. IJZL/ROM; 2. LME, NT, 14de eeuw en later.
 1. Greppels en paalspoor met late ijzertijd/vroeg-Romeins handgevormd aardewerk.
2. Akkerlaag (waarschijnlijk laatmiddeleeuws) en sloot (laatmiddeleeuws).
Kloosterterrein uit 15de en 16de eeuw, funderingen, een kelder, kuilen met 15de- en 16de-eeuws afval, plantbedden en een kerkhof met begravingen en knekelkuilen. Fundering van kloosterkapel met daarbinnen begravingen. Behoort tot het St. Agnietenklooster, gesticht in 1447.
Funderingen, waterput en rioolstelsel van het Burgerweeshuis (vanaf eind 16de eeuw tot begin 20ste eeuw), funderingen van particuliere bebouwing en het bijbehorende afval vanaf het einde van de 16de eeuw tot het einde van de 19de eeuw. Bijzondere vondsten: boekbeslagen, een merklood met het Haagse wapen en een gouden ring met bergkristal (allen 1590-1610).
 - Van der Hoeve 1994; Jacobs 1995; Holland 1994, p. 444; Holland 1998, p. 385; JDH 1994, p. 180; JDH 1998, p. 257.²
 - ZUI93; AMI97. Depot Den Haag.
 - skeletmateriaal uit kloosterkapel is in 1861 opgegraven en is niet bewaard gebleven. Van de kloostergebouwen rest anno 2000 een 15de-eeuwse kelder.

- ## 4
- De la Reyweg-Bothastraat.
 - opgraving 1896-1898, particulier.
 - Laag van Voorburg.
 - LME.
 - hofstede Westerbeek. Er is geen verslag of tekening van de opgraving, wel een excursieverslag. Historische gegevens m.b.t. dit perceel voeren terug tot in de 13de eeuw. Rond 1430 is er sprake van een hofstede. In de 1794 is het gebouw afgebroken.
 - Veldhuijzen 1978; JDH 1898, p. 32.³
 -
 -

5 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

- ### 6
- Lange Poten.
 - vondstmelding 1912, particulier.
 - Laag van Voorburg, afgedekt met Hollandveen.
 - NEOL.

2 van der Hoeve 1994; Jacobs 1995.

3 Veldhuijzen 1978.

5. losse vondst van een vuurstenen bijl van het Vlaardingen type.
6. JCBGG 1912, p. 11; De Wit 1960, 1963; Louwe Kooijmans 1974, p. 346; Van Regteren Altena 1980; Van Ginkel en Magendans 1991, p. 13.⁴
7. depot Den Haag.
8. gevonden tijdens grondwerkzaamheden voor het toenmalig hotel Centraal.

7

1. Muurbloemweg.
2. kartering 1920-1930, gemeente Den Haag; opgraving 1991, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. IJZL.
5. “Germaansche scherven” gevonden door Pabon en aangetekend op een verspreidingskaart van hem. Bij de opgraving in 1991 is een cultuurlaag met houtskooldeeltjes, aardewerkfragmenten en enkele grondsporen waargenomen.
6. Holland 1992, p. 355; JDH 1992, p. 253.
7. MBW91. Depot Den Haag.
8. -

8

1. Aaltje Noordewierstraat - hoek Mozartlaan.
2. kartering 1920-1930, gemeente Den Haag; opgraving 1992, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. BRONSL, IJZL, ROM.
5. “Germaansche scherven” gevonden door Pabon en aangetekend op een verspreidingskaart van hem. De opgraving in 1992 leverde verschillende gefragmenteerd bewaard gebleven cultuurlagen binnen het terrein op. Daarnaast veel sporen van uitstuiving (winderosie). Mogelijk sporen van een prehistorische waterput. Vondsten van aardewerkscherven in de laagjes.
6. Holland 1993, p. 329; JDH 1993, p. 285.
7. ANS92. Depot Den Haag.
8. -

9

1. Van Voorschotenlaan.
2. waarneming jaren twintig, particulier; boringen jaren negentig, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. IJZ.
5. cultuurlaag met scherven gezien tijdens duinafgraving ten behoeve van aanleg van woonwijk. Laag ook door middel van boringen aangetoond.
6. Beelaerts van Blokland 1927.⁵
7. -
8. -

10

4 van Ginkel en Magendans 1991; Louwe Kooijmans 1974; van Regteren Altena 1980; de Wit 1963, 1960.

5 Beelaerts van Blokland 1927; Oude Rengerink 1998.

1. Golfterrein Ockenburgh.
2. karteringen 1920-1930, gemeente Den Haag; opgraving 1994, AWN.
3. Laag van Voorburg, deels afgedekt met Hollandveen (strandvlakteveen).
4. ROMM.
5. “Germaansche scherven” gevonden door Pabon en aangetekend op een verspreidingskaart van hem. Cultuurlaag met grondsporen en scherven van handgevoemd aardewerk uit de Romeinse tijd, aangetroffen tijdens proefopgraving.
6. JDH 1995, p. 226.
7. OCK94. Depot Den Haag.
8. -

11

1. De Savornin Lohmanplein.
2. waarneming 1929, gemeente Den Haag; opgraving 1930, RMO.
3. Laag van Voorburg.
4. IJZ?, ROM?.
5. meerdere bewoningslagen in het toenmalige duin bij het Nieuwe Slag gezien door Pabon; kleine opgraving ter plekke door Holwerda. Materiaal niet bewaard gebleven, waardoor datering onzeker.
6. Pabon 1934.⁶
7. -
8. duin is weggegraven tijdens aanleg Laan van Meerdervoort.

12

1. Ockenburgh.
2. A. opgraving 1930-1936, RMO; B. diverse waarnemingen jaren veertig en zestig, particulieren; C. opgraving 1993-1997, gemeente Den Haag; D. booronderzoek 2013; E. waarde stellend onderzoek 2014.
3. Laag van Voorburg, deels afgedekt met Hollandveen (strandvlakteveen).
4. IJZM, IJZL, ROM, VME.
5. A. Grootschalig onderzoek door Holwerda, dat een veelheid aan sporen van greppels, kuilen en gebouwen opleverde uit de Romeinse tijd. Door Holwerda geïnterpreteerd als armelijke Bataafsche nederzetting. Vondsten van Romeins import aardewerk, munten en fibulae.
Bij later onderzoek bleek zich tussen het materiaal ook behoorlijk wat vroeg-middeleeuws aardewerk te bevinden.
B. In de jaren veertig werden nog veel vondsten gedaan door particulieren in de stort van de oude opgraving. Munten, gemmen, enige militaria en andere metalen voorwerpen, naast vele scherven van import aardewerk.
In de jaren zestig werden bij waarnemingen ook prehistorische scherven aangetroffen in ongestoorde bodemlagen.
C. Grootschalig onderzoek, waarbij is komen vast te staan dat op Ockenburgh een klein Romeins fort heeft gelegen met een burgerlijke nederzetting, de vicus, daarnaast. Mogelijk was er een kruispunt van Romeinse wegen.
Bewoningsperiode: 150-250 na Chr. Heel veel vondsten van Romeins import aardewerk, munten, fibulae, militaria.
Daarnaast nog een bouwoffer met gaaf aardewerk, enkele waterputten en een viertal paardengraven.
Onder het Romeinse niveau is op een aantal plaatsen een ijzertijdniveau geconstateerd met akkersporen, greppels en paalsporen. Tevens werden enkele kringgreppels blootgelegd, grafmonumenten, die mogelijk tot de midden ijzertijd teruggaan.
D. Booronderzoek om het maaiveld in de Romeinse tijd te reconstrueren.
E. waarde stellende sleuven waarbij is komen vast te staan dat de aangetroffen vroegste Romeinse sporen wijzen op een structuur van waarschijnlijk militaire oorsprong.

6 Pabon 1934.

6. Holwerda 1938; Waasdorp en Zee 1988; Kersing en Waasdorp 1994, 1995, 1996; Waasdorp 1998; Holland 1987, p. 328; Holland 1994, p. 420; Holland 1995, p. 372; Holland 1996, p. 348; Holland 1997, p. 388, 399; Holland 1998, p. 361; JDH 1994, p. 174; JDH 1995, p. 223; JDH 1996, p. 251; JDH 1997, p. 253; JDH 1998, p. 253; Waasdorp 2012; Van Zoolingen 2014a; Waasdorp en Van Zoolingen 2015.⁷
7. OCK93; OCK14p. Materiaal van Holwerda aanwezig in RMO Leiden. Materiaal van opgravingen 1987 en 1993 in depot Den Haag. Kleinere collecties in Museon Den Haag en in Limburgs Museum in Venlo, naast particuliere collecties.
8. Op CHS Zuid-Holland vermeld als terrein van hoge archeologische waarde, monumentnr. 4033. Zie ook nr. 87 (Ockenrode/Solleveld). AWVK Den Haag waarde-gebied 3.

13

1. Laan van Meerdervoort (Meer en Bosch).
2. opgraving 1933, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. IJZ?, ROM?
5. onderzoek van Pabon naar Romeinse wegen, waarbij karrensporen en verschillende cultuurlagen werden blootgelegd. Geen vondstmateriaal bewaard gebleven.
6. Pabon 1934.⁸
7. -
8. -

14

1. Laan van Meerdervoort.
2. A. waarnemingen en opgravingen 1933, gemeente Den Haag; B. waarnemingen 1954, AWN en particulier; C. opgravingen 1960 en 1961, IPP.
3. Laag van Voorburg.
4. BRONSM, BRONSL/IJZV, IJZL.
5. A. Onderzoek van Pabon aan weerszijden van de Laan van Meerdervoort, waarbij meerdere woonlagen zijn aangetroffen. Geen datering.
B. Vondsten van aardewerkscherven, versierd met stafband, een vuurstenen krabber en twee vuurstenen pijlpunten, midden bronstijd (Hilversumcultuur) en scherven van aardewerk, late ijzertijd, geraapt op bouwterrein aan westzijde Laan van Meerdervoort vlak bij Ockenburghstraat. Waarneming van kringgreppels tijdens afgraven bodem, mogelijk bronstijd.
C. Opgraving aan oostzijde Laan van Meerdervoort, waarbij drie bewoningslagen in stratigrafisch verband zijn geconstateerd: midden bronstijd, late bronstijd/vroege ijzertijd, late ijzertijd. Vondsten van aardewerk en een fragment van een vuurstenen sikkels, late bronstijd/vroege ijzertijd.
6. Pabon 1934; Kam 1956; Groenman-van Waateringen 1961; Groenman-van Waateringe en Van Regteren Altena 1961.⁹
7. depot Den Haag.
8. -

15

1. Kasteel Binckhorst, Binckhorstlaan 141, Binckhorstlaan 209-219.
2. A. opgravingen 1935, 1947, 1962, ROB; B. booronderzoek 2003, gemeente Den Haag; C. bureauonderzoek en geofysisch onderzoek 2009, Becker en Van de Graaf; D. proefsleuven en opgraving 2014 en 2016, gemeente Den Haag.

⁷ Holwerda 1938; Kersing en Waasdorp 1994, 1996; Waasdorp 1998, 2012; Waasdorp en Zee 1988; Waasdorp en van Zoolingen 2015; van Zoolingen 2014a.

⁸ Pabon 1934.

⁹ Groenman-van Waateringe 1961; Groenman-van Waateringe en van Regteren Altena 1961; Kam 1956.

3. Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de eeuw en later.
5. A. funderingsresten van voorgangers van het thans nog bestaande, uit de 16de eeuw daterende, kasteeltje De Binckhorst. Vondsten: scherven van steengoed kannen, 14de eeuw.
B. booronderzoek voor een nooit uitgevoerde ontwikkeling waarbij een ophooglaag en de strandwal zijn aangetroffen.
C. er zijn verschillende muur- en grachtresten gedetecteerd.
D. de onderzoeken richtten zich op het boerderijcomplex dat bij het kasteel hoorde.
6. Renaud 1936 en 1962; Janson 1971; Van Veen 2003; Nales 2009; Loopik 2015; Van Zoolingen 2019a; Van Duijvenboden 2020.¹⁰
7. BIC02w, BIC14p, BIC16o, BIC18p,. Depot Den Haag.
8. Op CHS Zuid-Holland vermeld als terrein van hoge archeologische waarde, monumentnr. 4061. AWWK Den Haag waarde-gebied 6.

16

1. Madepolderweg 55-57.
2. kartering 1946, Stiboka; vondstmeldingen 1973, AWN; opgraving 2018, ADC.
3. Laag van Voorburg, Gantel Laag op Hollandveen, deels afgedekt met de Laag van Poeldijk.
4. IJZ, ROM.
5. tijdens kartering is door Van Liere “woongrond” aangetroffen. Oppervlaktevondsten zijn gedaan door leden van de AWN in de jaren zeventig. Vondsten van inheems en import aardewerk; daarnaast een ringvormig voorwerp van aardewerk. In 2018 is op het perceel Madepolderweg 55-57 een opgraving uitgevoerd waarbij nederzettingsresten uit de ijzertijd en de Romeinse tijd zijn aangetroffen.
6. Van Liere 1948; Simonis 1975, rapport ADC in voorbereiding.¹¹
7. MWB18o. Depot Den Haag, depot ADC.
8. vondstmeldingen door F.B. Simonis.

17

1. Lozerlaan (vanaf Erasmusweg tot inrit Sterflat).
2. kartering 1946, Stiboka; opgravingen 1964 en 1965, AWN; waarneming 1990, gemeente Den Haag; opgraving 1993, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag (oeverwal) op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. ROMM.
5. bewoningslaag van 20 cm dikte, met greppels en paalsporen. Vondsten van inheems en gedraaid aardewerk, bronzen fibulae, waaronder een traliefibula uit eind 1ste eeuw na Chr.; slijpsteen met visgraatmotief. Deel van uitgestrekt aan oppervlakte liggend nederzettingsterrein, gekarteerd door Van Liere in 1946. Waarneming aan Lozerlaan 1990 leverde twee kuilen op met wat handgevormd aardewerk. Opgraving aan Lozerlaan 1993 bracht geen sporen aan het licht.
6. Van Liere 1948; Mezger 1961a en b; Stuurman 1968, 1969; Holland 1991, p. 353; JDH 1991, p. 268; Van den Broeke en Hagers 1994, p. 27 en 59 (vindplaats 14).¹²
7. GAS90; LZL93. Materiaal van GAS90 en LZL93 in depot Den Haag. Rest van materiaal in PDB.
8. -

18

¹⁰ van Duijvenboden 2020; Janson 1971; Loopik 2015; Nales 2009; Renaud 1936, 1962; van Veen 2003; van Zoolingen 2019a.

¹¹ van Liere 1948; Simonis 1975.

¹² van den Broeke en Hagers 1994; van Liere 1948; Mezger 1961a, 1961b; Stuurman 1969, 1968.

1. Madepolderweg.
2. kartering 1946, Stiboka; vondstmelding 1973, AWN.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen, afgedekt met de Laag van Poeldijk.
4. ROM.
5. woongrond uit de Romeinse tijd, aangetroffen tijdens bodemkartering. Oppervlaktevondsten van scherven van inheems en import aardewerk gedaan in de jaren zeventig. Netverzwareing van tufsteen.
6. Van Liere 1948; Simonis 1975.¹³
7. depot Den Haag).
8. -

19

1. Van der Burchlaan - hoek Van Voorschotenlaan.
2. waarneming 1949, ROB.
3. Laag van Voorburg, afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. LME.
5. scherven van kogelpot aardewerk, aangetroffen in een zwarte bewoningslaag tijdens duinafgraving ten behoeve van woningbouw.
6. Van Heeringen 1983, p. 116.¹⁴
7. -
8. -

20

1. Ereprijsweg.
2. waarneming 1949, ROB.
3. Laag van Voorburg, deels afgedekt met Hollandveen.
4. VME, LME.
5. oppervlaktevondsten gedaan bij natuurreservaatje Wapendal in uitgestoven grond. Scherven van Merovingisch, Karolingisch, Pingsdorf en Siegburg aardewerk. Cultuurlaag is geërodeerd.
6. Van Heeringen 1983, p. 118.¹⁵
7. -
8. -

21

1. Lohengrinstraat.
2. vondstmelding 1949, ROB.
3. Laag van Voorburg.
4. IJZL.
5. scherven van versierd aardewerk, gevonden op geringe diepte.
6. Van Heeringen 1983, p. 119.¹⁶
7. -

¹³ van Liere 1948; Simonis 1975.

¹⁴ van Heeringen 1983.

¹⁵ van Heeringen 1983.

¹⁶ van Heeringen 1983.

8. -

22 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

23

1. Hengelolaan.
2. opgraving 1951, IPL; proefonderzoek 2003, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. IJZM.
5. bewoningslaag gedocumenteerd tijdens kleine opgraving in wegcunet Hengelolaan. Vondsten van aardewerk, o.a. fragmenten van een rooster.
6. Modderman 1952a en b; Rieffe 2003.¹⁷
7. HVL03p. Depot IPL; depot Den Haag.
8. -

24

1. strand Kijkduin tussen hoofden 20 en 21.
2. waarneming 1951, AWN.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg en Laag van Rijswijk.
4. IJZL.
5. scherven van aardewerk, verzameld uit het op het strand vrijgespoelde veen.
6. De Wit en Verhagen 1961; Van Heeringen 1992, p. 92.¹⁸
7. depot Den Haag.
8. -

25

1. Dedemsvaartweg.
2. waarneming 1951, particulier; opgraving 1989, gemeente Den Haag; opgraving 2019, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg, afgedekt met de Gantel Laag (naast kleine geul).
4. 1. IJZM, 2. ROMM.
5. 1. Fragmentarisch bewaard gebleven cultuurlaag op veen met aardewerkscherven. De oever van de geul bleek te zijn versterkt met rieten matten en een beschoeiing van houten palen.
2. Een Romeins niveau lag op de Gantel Laag. Daarvan zijn alleen enkele grondsporen bewaard gebleven, waaronder een kuil vol handgevormd aardewerk en enkele stukken gedraaid aardewerk, daterend uit de eerste helft van de 2de eeuw na Chr. In 2018 en 2019 zijn in het kader van woningbouw ten oosten van vindplaats 25 een proefsleuvenonderzoek en een opgraving uitgevoerd, waarbij wederom resten uit de ijzertijd en Romeinse tijd werden aangetroffen.
6. Van Heeringen 1983, p. 123; Holland 1990, p. 332; JDH 1990, p. 259; Lenoir 2021a.¹⁹
7. DED89. Depot Den Haag. Vondsten van waarneming zijn verloren gegaan.
8. -

¹⁷ Modderman 1952a, 1952b; Rieffe 2003.

¹⁸ van Heeringen 1992; de Wit en Verhagen 1961.

¹⁹ van Heeringen 1983; Lenoir 2021a.

26

1. Groenmarkt.
2. waarnemingen en opgravingen 1955, 1967-1975, 1998, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de eeuw en later.
5. onderzoek onder en rond het Oude Raadhuis bij de restauratie en de ontgravingen t.b.v. van de aangrenzende nieuwbouw. Onder het Oude Raadhuis (1565) zijn de funderingen van het 14de-eeuwse huis van Brederode, gevonden. Aan de zijde van de Groenmarkt en de Grote Halstraat werden de funderingen en kelders van middeleeuwse stenen huizen (14de en 15de eeuw) opgegraven. Het vondstmateriaal komt voornamelijk uit water- en beerputten en betreft voor een deel luxe aardewerk en luxe glaswerk. Bijzondere vondst: een Spaanse majolicaschotel uit de 15de eeuw. Funderingen van de kapel van het St. Nicolaasgasthuis (1399) werden geregistreerd aan de uiterste noordhoek van het terrein. Deze bleken in 1998 nog maar fragmentarisch bewaard gebleven.
6. JROB 1965, p. 19; NKNOB 1965, p. 66; Herpel 1975 en 1979.²⁰
7. depot Den Haag.
8. -

27 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

28

1. strand Kijkduin, bij hoofd 24.
2. waarneming 1955, AWN.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg en Laag van Rijswijk.
4. IJZL.
5. scherven van aardewerk, verzameld uit het op het strand vrijgespoelde veen.
6. De Wit en Verhagen 1961; Van Heeringen 1992, p. 92.²¹
7. depot Den Haag.
8. -

29

1. Solleveld.
2. melding 1954, particulier; opgraving 1955, RMO; opgraving 1987, gemeente Den Haag; opgraving 2004, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. VME, 6de-7de eeuw.
5. Merovingisch grafveld. De eerste urnen zijn verzameld door Peeters tijdens grote ontgraving op het terrein. Opgraving in 1955 door Braat leverde nog een aantal urnen op, waarbij het totaal op 23 exemplaren kwam. Het gaat voor het merendeel om dubbelkonische urnen, naast een enkel Saksisch exemplaar. Opvallend genoeg zijn er ook een paar Romeinse potten bij, waarschijnlijk afkomstig van de nabijgelegen vindplaats op Ockenburgh (nr. 12). In de urnen waren de crematieresten nog aanwezig.
Bij de opgraving van 1987, een onderzoek naar de exacte positie van het grafveld, zijn scherven van nog meer urnen teruggevonden.
Het onderzoek in 2004 heeft duidelijk gemaakt dat het grafveld veel groter geweest moet zijn, want ook toen zijn er urnen gevonden. Nieuw is wel, dat er nu ook begravingen zijn aangetroffen. Naast een lijksilhouet is een krijgersgraf

²⁰ Herpel 1979, 1975.

²¹ van Heeringen 1992; de Wit en Verhagen 1961.

met veel wapens gevonden. Het gaat om een lanspunt, de knop van een schild en zwaarden van verschillende afmetingen. Van het grote zwaard is zelfs een deel van de schede nog bewaard. Het graf moet in de 7de eeuw worden gedateerd. Een ander bijzonder graf wordt gevormd door een vijf meter lange grafkuil in de vorm van een boot.

6. Peeters 1954; Braat 1956; Holland 1988, p. 328; Holland 2005, p. 83; JDH 1988, p. 216; JDH 2005, p.196; Waasdorp en Eimermann 2008.²²
7. Braat 1954; WDM87; SOL04o. Urnen van opgraving 1954 in depot RMO Leiden. Urnen van Peeters en materiaal opgravingen 1987 en 2004 in depot Den Haag.
8. Op CHS Zuid-Holland vermeld als terrein van hoge archeologische waarde, monumentnr. 4034. AWWK Den Haag waarde-gebied 4.

30

1. Dorpersdreef.
2. opgraving/waarneming 1957, 1958, ROB/gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. LME, NT, 11de-14de eeuw, 16de eeuw.
5. onderzoek voorafgaande aan en tijdens de sloop van de 16de-eeuwse boerderij Vrederust. In de boerderij was ouder steenmateriaal verwerkt. Dit is geïnterpreteerd als hergebruik van materiaal van een middeleeuwse voorganger. Een houtconstructie, mogelijk de resten van een stal, kon maar ten dele worden onderzocht. Vondsten: Pingsdorf, kogelpot, grijs en roodbakend aardewerk.
6. NKNOB 1958, p. 167; Herpel 1960; Lenoir 2021b.²³
7. -
8. -

31

1. Lozerlaan (vanaf Erasmusweg tot Sterflat), Lozerlaan (bij Sterflat).
2. A. waarnemingen 1957-1966, AWN; B. vondstmeldingen 1986-89, particulier; C. waarneming 1990, opgraving 1993, gemeente Den Haag; D. opgravingen 1992 en 1994, gemeente Den Haag; E. opgraving 2000, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen (dicht bij een getijdegeul).
4. ROMV, ROMM.
5. A. Goed ontwikkelde cultuurlaag gezien tijdens aanleg woonwijk over groot areaal, globaal lopend van de Drostendreef tot voorbij de Lozerlaan. Veel scherven van inheems en import aardewerk, kralen van glas en barnsteen, enkele bronzen draadfibulae, twee emailfibulae, enkele bronzen armbanden, daterend uit de 2de eeuw na Chr.
B. Losse vondsten van Romeinse aardewerkscherven, gevonden in het plantsoen rond de Sterflat aan de overzijde van de Lozerlaan.
C. Cultuurlaag en grondsporen langs de Lozerlaan, gezien tijdens aanleg pijpleiding Gasunie en tijdens opgraving. Vondsten van aardewerkscherven en enkele draadfibulae.
D. Cultuurlaag bij Sterflat met vondstmateriaal en verschillende greppels en kuilen; een vierkante structuur, mogelijk een heiligdom, onder parkeerterrein van flat. Vondst van Romeinse bronzen kan.
E. Sporen van greppels, een waterput en een babyskeletje in de oostelijke berm van de Lozerlaan.
6. Mezger 1961a; Westerheem 1966, p. 115; Holland 1991, p. 336; Holland 2001, p. 88; Van den Broeke en Hagers 1994, p. 27 en 59 (vindplaats 15); JDH 1991, p. 268; JDH 1994, p. 178; JDH 1995, p. 229; JDH 2001, p. 230; Van Zoolingen 2010.²⁴
7. GAS90; LZL92; LZL93; LZL94; LZL00. Depot Den Haag.
8. -

²² Braat 1956; Peeters 1954; Waasdorp en Eimermann 2008.

²³ Herpel 1960; Lenoir 2021b.

²⁴ van den Broeke en Hagers 1994; Mezger 1961a; van Zoolingen 2010.

32

1. Jonkersdreef.
2. waarneming 1957, AWN.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. IJZM.
5. scherven van aardewerk uit de midden ijzertijd, gevonden in een bouwput aldaar.
6. Mezger 1961a; Lenoir en Rieffe 2021.²⁵
7. PDB;.
8. -

33

1. Gravendreef.
2. waarneming 1957, AWN.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. ROM, LME.
5. scherven van inheems en Romeins aardewerk op bodem van bouwput; in profiel van put scherven van kogelpotten, Pingsdorf en Andenne aardewerk.
6. Mezger 1961a; Lenoir 2021b.²⁶
7. PDB.
8. -

34

1. Wijndaelerplantsoen, Meer en Bosch.
2. waarneming 1959, AWN; opgraving 2007, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. BRONSM, IJZ.
5. scherven van aardewerk, gevonden in een cultuurlaag in het profiel van een ontgraving in 1959. In 2007 is een opgraving uitgevoerd waarbij nederzettings- en akkersporen uit de bronstijd en ijzertijd zijn aangetroffen. Op de vindplaats zijn vijf prehistorische gebruiksfases onderscheiden. De eerste bewoners van het Wijndaelerplantsoen arriveerden in de vroege/midden bronstijd. Zij hebben, vermoedelijk met vuur het duin van begroeiing ontdaan zodat ze hun huizen konden bouwen en hun akkers konden aanleggen. Deze actie leidde echter uiteindelijk ook tot hun vertrek; doordat de vegetatie verdween kreeg de wind vat op het losse duinzand en dat leidde tot flinke verstuivingen. Eeuwen lang is het Wijndaelerplantsoen daarna niet meer bewoond geweest tot in de vroege ijzertijd een nieuw woonerf gesticht werd. De ijzertijdbewoners lukte het wel om de invloed van de wind binnen de perken te houden, voornamelijk door het verdelen van hun duinakkers in smalle percelen, haaks op de windrichting en door deze te beschermen door het aanleggen van walletjes en bosschages. Tot de late ijzertijd is er menselijke activiteit op het Wijndaelerplantsoen. Er zijn resten van drie boerderijen en vier spiekers gevonden.
6. Van Heeringen 1983, p. 119; Stokkel 2012a.²⁷
7. materiaal 1959 niet bewaard; WDP07o. Depot Den Haag.
8. -

25 Lenoir en Rieffe 2021; Mezger 1961a.

26 Lenoir 2021b; Mezger 1961a.

27 van Heeringen 1983; Stokkel 2012a.

35

1. Erasmusweg.
2. waarneming 1960, AWN.
3. Gantel Laag (oeverwal).
4. ROM.
5. cultuurlaag aangetroffen in slootwand. Scherven van inheems aardewerk, botmateriaal en een bronzen fibula.
6. Mezger 1961a.²⁸
7. PDB.
8. -

36

1. Grote Markt 6-7 Prinsegracht 1-3.
2. opgravingen 1961, 1974, 1977, AWN.
3. Hollandveen.
4. LME, NT, 15de eeuw en later.
5. bij bouwwerkzaamheden op het perceel Grote Markt 6-7 in 1961 werden drie vloerniveaus, muurwerk en een menselijk skelet gevonden. Bij de restauratie van de 17de-eeuwse Boterwaag kwam eveneens menselijk skeletmateriaal tevoorschijn en aardewerk uit de 15de-18de eeuw. Het skeletmateriaal is waarschijnlijk afkomstig van de begraafplaats van het St. Elisabethklooster.
6. Herpel 1962; Storm z.d.; Simonis 1978.²⁹
7. AWN Den Haag.
8. locatie van Boterwaag (1650) en aangrenzende panden. Voor 1582 lag hier een gedeelte van het St. Elisabethklooster (1443-1582). Zie ook nr. 111 (Grote Markt). AWVK Den Haag waarde-gebied 7.

37 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

38 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

39

1. Wateringse Veld (Rhijenhof).
2. A. vondstmelding 1962, particulier; B. opgraving 1999, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag op Laag van Voorburg.
4. ROMM.
5. A. oppervlaktevondst van een bronzen sestertius van keizer Nerva.
B. cultuurlaag met resten van woonstal boerderij uit de Romeinse tijd.
6. Van Heeringen 1983, p. 125; Siemons en Bulten 2014.³⁰
7. RHY99. Depot Den Haag. Standplaats munt niet bekend.

²⁸ Mezger 1961a.

²⁹ Herpel 1962; Simonis 1978; Storm z.d.

³⁰ van Heeringen 1983; Siemons en Bulten 2014.

8. -

40

1. Den Helderstraat.
2. waarneming 1964.
3. Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de eeuw en later.
5. funderingen van een 15de-eeuws huis.
6. Herpel 1965; Van Zon 1994.³¹
7. -
8. van oorsprong 15de-eeuws huis later verbouwd tot herenhuis. In de 17de eeuw in gebruik als schuilkerk.

41

1. Gevangenpoort.
2. waarneming 1964, RGD en ROB; bouwhistorisch onderzoek 1981-1982, RGD.
3. Hollandveen op Laag van Voorbrug.
4. LME, NT, 14de-16de eeuw.
5. funderingen van ronde toren met wenteltrap. Vondsten: aardewerk uit de 14de-15de eeuw. Bij verbouwingen in de zogenaamde "Vrouwenkamer", een eliteire gevangenskamer, zijn bijzondere majolica vloertegels gevonden o.a. met slingerbandvormen, datering rond 1540.
6. NKNOB 1964, p. 101; Westerheem 1964, p. 53-54; Van Traa 1982.³²
7. GEV07b, GEV09w, GEV13a, GEV16a. Collectie Gevangenpoort. Depot Den Haag.
8. het is onbekend wanneer de vondsten uit de Vrouwenkamer zijn gedaan.

42

1. De Werf.
2. vondstmelding 1964, particulier; proefsleuven 2005, gemeente Den Haag
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. LME.
5. scherven van kogelpot en Pingsdorf aardewerk, gevonden bij de afbraak van een boerderij. Bij het proefsleuvenonderzoek zijn op het perceel De Werf 46 geen archeologische resten aangetroffen.
6. Van Heeringen 1983, p. 123; Van Baardewijk 2005.³³
7. -
8. -

43

1. Nikkelwerf.
2. waarneming 1964, AWN; opgraving 1999, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. ROMM.

³¹ Herpel 1965; van Zon 1994.

³² van Traa 1982.

³³ van Baardewijk 2005.

5. tijdens de aanleg van het bedrijventerrein zijn scherven van Romeins en handgevormd aardewerk verzameld uit de wand van een wegcunet. Onderzoek in 1999 bracht sporen van een inheemse nederzetting uit de 2de eeuw na Chr. aan het licht.
6. Stuurman 1968; Van Zoolingen 2011.³⁴
7. NKW99. PDB. Depot Den Haag.
8. -

44

1. Johan de Wittlaan (Congresgebouw).
2. waarneming 1964, AWN;.
3. Laag van Voorburg (met inschakelingen van Hollandveen) afdekt met de Laag van Den Haag.
4. BRONSM, IJZL, LME, 12de-13de eeuw.
5. vondsten, deels stratigrafisch verzameld in de bouwput van het Congresgebouw. De ijzertijdscherven en de laat-middeleeuwse scherven komen uit twee humeuze lagen op de strandwal. Een zandstenen slijpsteen van neolithische ouderdom en een fragment van een geweihamer die mogelijk uit de bronstijd stamt, zijn gevonden in het strandvlakteveen. Bij een opgraving in 2006 ten westen van vindplaats 44 zijn cultuur- en akkerlagen uit de late ijzertijd en een huisplattegrond uit de midden-bronstijd aangetroffen.
6. Van Heeringen 1983, p. 117; Meurkens en Hamburg 2007.³⁵
7. depot Den Haag.
8. ijzertijdniveau mogelijk hetzelfde als dat van nr. 86 (Eisenhowerlaan) en nr. 90 (Churchillplein).

45

1. Sportlaan.
2. waarneming 1966, AWN; archeologische begeleiding 2018, booronderzoek 2021, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg met Hollandveen inschakelingen.
4. IJZ.
5. vondsten van aardewerk verzameld uit een grondspoor in een profiel langs de Beek. Een archeologische begeleiding in 2018 leverde sporen en vondsten op uit de ijzertijd. De aanwezigheid van een ijzertijd niveau werd bevestigd bij booronderzoek in 2021.
6. Van Zijl de Jong 1967; Lehmann en Rieffe 2021; Van der Mijle Meijer 2021.³⁶
7. -.
8. -

46

1. Monsterseweg.
2. vondstmelding 1968, particulier; waarneming 1990, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. PREH, ROM.
5. waarneming op een tweetal plaatsen vlak bij elkaar van een opeenvolging van enkele cultuurlagen. De oudste stamt mogelijk uit het late neolithicum of uit de vroege bronstijd; de jongste uit een late fase van de late ijzertijd. Sporen van greppels en keerploeg in de bovenste laag. In de verschillende lagen vondsten van aardewerk. Vondst van melding 1968 mogelijk midden-ijzertijd aardewerk, afkomstig uit uitgegraven grond.

³⁴ Stuurman 1968; van Zoolingen 2011.

³⁵ Meurkens en Hamburg 2007.

³⁶ Lehmann en Rieffe 2021; van der Mijle Meijer 2021; van Zijl de Jong 1967.

6. Van den Broeke en Hagers 1994, p. 18-20, p. 57-58 (vindplaats 12 en 13).³⁷
7. GAS90. Depot Den Haag.
8. vondstmelding 1968 F.B. Simonis.

47

1. Lozerlaan (volkstuintjes).
2. waarneming 1968, AWN.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. IJZM.
5. scherven van aardewerk, verzameld bij slootaanleg ter plaatse.
6. Stuurman 1969.³⁸
7. PDB.
8. -

48

1. Zinkwerf.
2. waarneming 1968, AWN.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg, afgedekt met Gantel Laag.
4. IJZM.
5. cultuurlaagje op strandvlakteveen met scherven van aardewerk, waargenomen in bouwput.
6. Mezger 1969.³⁹
7. PDB.
8. -

49

1. Wateringse Veld (Bovendijk).
2. A. Waarneming 1969, ROB; B. opgraving 1998, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag, afgedekt met de Laag van Poeldijk.
4. LME, NT.
5. A. Middeleeuws baksteenpuin waarschijnlijk afkomstig van de stenen kamer “Huis ten Hoeke”, gelegen ter hoogte van Bovendijk 144.
B. Opgravingsonderzoek door middel van sleuven, waarbij percelerings- en ontwateringsgreppels behorend bij het terrein van Huis ten Hoeke zijn blootgelegd. Vondsten van aardewerk en een 14de-eeuwse versierde zandstenen vijzel.
6. Visscher 1994, vindplaats 3; Holland 1999, p. 382; JDH 1999, p. 202; Siemons en Bulten 2014.⁴⁰
7. HAA98. Depot Den Haag.
8. eerste historische vermelding van Huis ten Hoeke in 1215.

50

1. Willem III straat (Hervormde Kerk).
2. opgraving 1970, ROB; losse vondst 1982, particulier.

³⁷ van den Broeke en Hagers 1994.

³⁸ Stuurman 1969.

³⁹ Mezger 1969.

⁴⁰ Siemons en Bulten 2014; Visscher 1994.

3. Laag van Voorburg.
4. LME, 13de-14de eeuw.
5. kerk van 13de-eeuws klooster met 13de- en 14de-eeuwse grafkelders. In de grafkelders zijn schilderingen aangebracht. Bijzondere vondst: reliëftegel in slibtechniek met afbeelding van een non; losse vondst op de begraafplaats bij de kerk.
6. JROB 1970, p. 25; Carmiggelt 1993, p. 21; Ter Kuile 1975; JDH 1986, p. 295.⁴¹
7. -
8. -

51 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

52

1. Oude Molstraat/Nobelstraat.
2. waarnemingen 1970-1971, particulier.
3. Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de-17de eeuw.
5. kelder opgebouwd uit 14de-eeuwse kloostermoppen met daarnaast een beerput met laat 14de-eeuws materiaal.
6. Herpel 1973, p. 20.⁴²
7. collectie particulier.
8. bij sloop kloostermopfundering waargenomen op circa 1,5 m onder maaiveld door particulier. Stenen zijn eveneens in collectie ondergebracht.

53

1. strand Kijkduin tussen hoofden 25 en 26.
2. opgraving 1972, AWN; waarnemingen 1972-1975, AWN.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg en Laag van Rijswijk.
4. IJZL.
5. onderzoek naar het door de branding vrijgespoelde strandvlakteveen op het strand. In het veen scherven van aardewerk uit de late ijzertijd.
6. Van Heeringen 1992, p. 8-9 (92-93), nr. 30-west-5 en 6.⁴³
7. PDB.
8. -

54

1. Madestein Stenen Kamer.
2. opgraving 1973, AWN, archeologische begeleiding 2008, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, deels afgedekt met jongere afzettingen.
4. 1. NEOL, 2. LME, NT.
5. 1. Randscherf van aardewerk en fragment van vuurstenen bijl, Vlaardingencultuur, afkomstig uit laagje 1,8 m onder de middeleeuwse funderingen.
2. Een stenen kamer uit de 13de eeuw en funderingen van boerderij uit de 15de eeuw. Scherven van aardewerk uit de 13de eeuw en later.

⁴¹ Carmiggelt 1993; ter Kuile 1975.

⁴² Herpel 1973.

⁴³ van Heeringen 1992.

6. Heidinga en Smink 1982; Alders 1982; Van Heeringen 1983, p. 122; Van Veen 2010.⁴⁴
7. MAD08w. Depot Den Haag.
8. AWWK Den Haag waarde-gebied 10.

55 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

56

1. Noordweg 74.
2. vondstmelding 1975, particulier.
3. Gantel Laag op Laag van Voorburg (flank van strandwal).
4. ROM.
5. cultuurlaag met aardewerkscherven.
6. Van Heeringen 1983, p. 125; Visscher 1994, vindplaats 5.⁴⁵
7. -
8. -

57

1. Badhuisweg 115, Nieuwe Parklaan 59.
2. waarneming 1976, particulier; proefsleuven en opgraving 2016, BAAC.
3. Laag van Voorburg, afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. IJZL, ROM.
5. zeer beperkt bewaard gebleven cultuurlaagje, aangetroffen op 2 m onder maaiveld in bouwput. Vondsten van aardewerkscherven. In 2016 zijn proefsleuvenonderzoek en een opgraving uitgevoerd door BAAC. Met dit onderzoek is de vermoedelijke perifere zone van een late ijzertijd-Romeinse nederzetting in het West Nederlandse duinlandschap opgegraven. De sporen bestonden voornamelijk uit een complex van ondiepe greppelsystemen, kuilen en paalkuilen onder een vondstrijke cultuurlaag. Huisstructuren en bijgebouwen zijn niet herkend of ontbreken, maar door een dikker cultuurpakket en toename in de spreiding van kuilen in het noordelijke deel van het terrein wordt vermoed dat de bewoningsactiviteiten ten noorden van het plangebied toenemen. Ook is bewoning ten zuidwesten van het plangebied niet uit te sluiten.
6. JROB 1977, p. 120; Koekkelkoren en Moerman 2012; Van Zoolingen en Rieffe 2015; Van As en Leijnse 2019.⁴⁶
7. BAD16p, BAD16o. Depot Den Haag.
8. -

58

1. De Uithof.
2. waarneming 1978, particulier; opgraving 2005, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag, afgedekt met de Laag van Poeldijk.
4. ROMM, LME.
5. scherven van Romeins inheems en import aardewerk en muurresten opgebouwd uit kloostermoppen aangetroffen tijdens drainagewerkzaamheden. Het muurwerk is waarschijnlijk afkomstig van de uithof van de abdij Leeuwenhorst te Noordwijkerhout. In 2005 is een opgraving uitgevoerd waarbij resten van een nederzetting uit de Romeinse tijd en een laatmiddeleeuwse uithofsboerderij zijn onderzocht. De vindplaatsen 1 en 7 uit de Romeinse tijd vormen samen

⁴⁴ Alders 1982; van Heeringen 1983; Heidinga en Smink 1982; van Veen 2010.

⁴⁵ van Heeringen 1983; Visscher 1994.

⁴⁶ van As en Leijnse 2019; Koekkelkoren en Moerman 2012; van Zoolingen en Rieffe 2015.

met de in 2011 gepubliceerde vindplaats 3 en nog te publiceren vindplaats 4 een min of meer noord-zuid gelegen lint van erven of huisplaatsen op een van de verlande noordelijke geulen van de Gantel. Uit dateerbare vondsten zoals het aardewerk en metaal blijkt dat de bewoning op deze vindplaatsen voornamelijk in de tweede eeuw heeft plaatsgevonden. Vindplaats 1 is de enige vindplaats aan de Uithofslaan die naast bewoning in de Romeinse tijd ook vanaf de late middeleeuwen bewoond is geweest. Op basis van historische informatie stond ter hoogte van de vindplaats vanaf de late 13de eeuw een zogenaamde uithofsboerderij. Een uithof was een kloosterboerderij, die vaak op enige afstand van het klooster in een nieuw ontgonnen gebied gelegen was en van waaruit de landerijen die aan de kloosterorde toebehoorden, bewerkt en beheerd werden.

6. Van Heeringen 1983, p. 126; Pavlović 2018.⁴⁷
7. -.
8. Zie ook vindplaats 146. AWVK Den Haag waarde-gebied 9.

59

1. Nobelstraat 1A-G.
2. opgraving 1979, AWN; opgraving en bouwhistorisch onderzoek 1983, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op de Laag van Voorburg.
4. NT, 16de-17de eeuw.
5. perceel met bebouwing bestaande uit een voor- en een achterhuis. Het onderzoek van de AWN betrof een beerput. Tijdens het onderzoek zijn vijf bebouwingsfasen (circa 1500-1678) achterhaald.
6. Kistemaker en Magendans 1984; Holland 1984, p. 322; JDH 1984, p. 199.⁴⁸
7. NOB84. Depot Den Haag.
8. in 1983 voornamelijk bouwhistorisch onderzoek, de ondergrond bleek geheel verstoord.

60

1. Oude Molstraat 20-24, 30-32A, 36 en 40.
2. opgraving en waarnemingen 1980-1982, AWN.
3. Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de eeuw en later.
5. funderingen van 15de-eeuwse bebouwing, met waterput en afvalput. Bijzondere vondsten: pijpvaardens devotie-medailon, 15de-eeuws stucwerk; overigens veel bouwmetaal en kasseien.
6. Molhuysen 1982.⁴⁹
7. OM83. Depot Den Haag.
8. -

61 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

1. Haagweg, waterleidingduinen (gemeente Monster).
2. oppervlaktevondsten 1980; waarneming 1990, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, deels afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. IJZM, IJZL, ROM, MEV, MEL, 12de.
5. op verschillende plaatsen goed bewaard gebleven opeenvolging van bewoningslagen, van elkaar gescheiden door stuiффasen. Het terrein is de voortzetting van het Monsterse geestje, waar bewoningslagen vanaf de late steentijd tot en met de Romeinse tijd zijn waargenomen.

⁴⁷ Pavlović 2018.

⁴⁸ Kistemaker en Magendans 1984.

⁴⁹ Molhuysen 1982.

Vondsten van aardewerk, daterend uit de midden- en late ijzertijd, de Romeinse tijd, de Karolingische periode en de 12de eeuw, zijn afkomstig uit de verschillende lagen.

De oppervlaktevondsten uit 1980 dateren uit de Romeinse tijd en de 12de eeuw.

6. Van Heeringen 1983, p. 122; Holland 1991, p. 336; JDH 1991, p. 268; Van den Broeke en Hagers 1994, p. 23-24 en p. 52-55 (vindplaats 6-9).
7. GAS90. Vondsten van de waarnemingen 1990 in depot Den Haag.
8. op AMK van Zuid-Holland vermeld als terrein van hoge archeologische waarde, nr. 30D-001.

62

1. Uithof (Wenjetjessloot).
2. opgraving 1980, AWN.
3. Gantel Laag.
4. 1. ROM, 2. LME, 13de eeuw.
5. 1. Cultuurlaag met sporen van greppels en kuilen, waarschijnlijk afkomstig van boerderijplaats. Scherven van voornamelijk inheems aardewerk.
2. Greppels, afkomstig van ontginningen uit de tweede helft van de 13de eeuw. Vondsten van kogelpot en Andenne aardewerk.
6. Holland 1981, p. 265.
7. PDB.
8. -

63

1. Jan Hendrikstraat.
2. waarneming 1982, particulier.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de-16de eeuw.
5. beerput met o.a. een 15de-eeuws bord met randschrift: AVE MARIA GRATIA PLENA DOMINUS TECUM.
6. Carmiggelt 1991, p. 59.⁵⁰
7. collectie van particulier.
8. -

64

1. Gedempte Gracht.
2. waarnemingen 1982 en 1985, particulier.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de eeuw en later.
5. waarneming bij aanleg van de Markthof aan de zuidzijde van de Gedempte Gracht (1982) en aan de noordzijde (1985). Sporen van ophogingen, houten palen en bakstenen funderingen (1982). Veel organisch materiaal bewaard gebleven: schoenen, mes- en dolkscheden en tas.
6. -
7. collectie van particulier.
8. -

⁵⁰ Carmiggelt 1991.

65

1. Spui (Nieuwe Kerk).
2. waarnemingen 1983, 1997, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de eeuw, 17de eeuw.
5. in 1983 werden onder de noordelijke tuinmuur van de Nieuwe Kerk gedeelten van zware funderingen gevonden uit het einde van de 14de eeuw. Een grafkelder langs de tuinmuur van de Nieuwe Kerk is ingemeten. In 1997 werden in de tuin funderingen waargenomen. Deze behoren waarschijnlijk tot de restanten van de woonwijk (het Padmoes), die gesloopt is voor de bouw van de kerk.
6. -
7. -
8. -

66

1. De Bataaf
2. waarneming 1982, AWN; waarneming 1997, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg met inschakelingen van Hollandveen (rand strandwal), afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. BRONS.
5. cultuurlaag aangetroffen in bouwput voor tennishal in 1982. Vondsten van aardewerkscherven, botmateriaal en een klopsteen. Dezelfde laag leverde in 1997 een vuurstenen pijlpunt op.
6. Van Heeringen 1983, p. 116; Boonstra 2011.⁵¹
7. BAT97. Depot Den Haag.
8. -

67

1. Korte Vijverberg 29 (Mauritshuis).
2. opgravingen 1983, 1984, 1985, archeologische begeleiding 2012, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. NT, 17de eeuw en later.
5. tijdens de restauratie van het Mauritshuis zijn diverse kleine onderzoeken verricht. Vanaf de kelders onder het Mauritshuis liep een onderaardse gang onder het voorplein en de straat door naar het Plein, waar de voormalige tuin van het Mauritshuis lag. Bij het onderzoek bleek er een dubbele gang met kruisgewelven aanwezig te zijn. Verder werden beerputten onder het Mauritshuis onderzocht. Tijdens de begeleiding in 2012 zijn funderingen van ondergrondse gangen en resten van een brug aangetroffen.
6. Magendans en Waasdorp 1986; JDH 1986, p. 291; Benjamins 2011, Pavlović 2013.⁵²
7. TM83 (tegenover Mauritshuis), MAU85 (in Mauritshuis. Depot Den Haag.
8. -

68

1. Loosduinse Hoofdstraat/Arnold Spoelstraat.
2. opgraving 1983, gemeente Den Haag; waarneming 1984, AWN; bureauonderzoek 2019, gemeente Den Haag.

51 Boonstra 2011.

52 Benjamins 2011; Magendans en Waasdorp 1986; Pavlović 2013.

3. Laag van Voorburg met inschakelingen van Hollandveen (overstoven strandvlakte).
4. 1. ROM; 2. LME, NT, 14de-19de eeuw.
5. 1. Overstoven veen met akkersporen uit de Romeinse tijd, scherven inheems-Romeins aardewerk.
2. Veenwinningsputten, 14de eeuw.
Water- en beerputten behorende bij de bebouwing aan de Loosduinse Hoofdstraat. Vondsten: vanaf tweede helft 15de eeuw tot 19de eeuw, voornamelijk 17de-eeuws materiaal.
6. Magendans en Waasdorp 1986; Holland 1984, p. 323; Van der Mijle Meijer 2020.⁵³
7. LSD83. Depot Den Haag.
8. -

69

1. Hoge Nieuwstraat 17-19.
2. opgravingen 1983, 1984, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de-17de eeuw.
5. ophogingslagen (vanaf 14de eeuw), beerputten, waterput en waterkelder (17de eeuw).
6. JDH 1984, p. 199.
7. HN83; HN84. Depot Den Haag.
8. -

70

1. Oude Waalsdorperweg (TNO).
2. opgraving 1983, proefsleuven 2014 en 2020, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg met inschakelingen van Hollandveen (overstoven strandvlakte), afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. LME, 12de-13de eeuw.
5. akkercomplex, aangelegd op de humeuze overgang van zandrug naar strandvlakteveen. Percelen door sloten afgebakend. Spit- en ploegsporen in laag aanwezig.
Enkele vondsten van Paffrath-kogelpot aardewerk.
6. Magendans en Waasdorp 1985; Holland 1984, p. 324; JDH 1984, p. 197; Pavlović 2014; Van Zoolingen 2021.⁵⁴
7. TNO83; Depot Den Haag.
8. -

71 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

72

1. Wagenstraat 57.
2. opgraving 1984, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, 14de-15de eeuw.
5. ophogingslagen en een kuil met o.a. afval van leerbewerking. Bijzondere vondsten: een leren kaats- of bikkelballetje en een vetvanger met randschrift "AVE MARIA".

⁵³ Magendans en Waasdorp 1986; van der Mijle Meijer 2020.

⁵⁴ Magendans en Waasdorp 1985; Pavlović 2014; van Zoolingen 2021.

6. Magendans en Waasdorp 1985; Holland 1985, p. 366; JDH 1986, p. 293.⁵⁵
7. CS84. Depot Den Haag.
8. -

73

1. Korte Houtstraat 27-33.
2. opgraving 1984, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. NT, 16de eeuw en later.
5. sporen uit de 16de eeuw: sloot met beschoeiing, steiger, kademuur en poel. Bebouwing vanaf eind 16de eeuw: zowel houtbouw als steenbouw. Bijzondere vondst: rekenpenning met afbeelding van de moord op Willem van Oranje. Vanaf 1613: stadsuitbreiding, funderingen en vloeren van huizen, waterputten, afvalkuilen en beerkelders.
6. Magendans 1985; Holland 1985, p. 363; JDH 1986, p. 289.⁵⁶
7. KH84. Depot Den Haag.
8. -

74

1. Westduinen, Solleveld.
2. kartering 1984, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. LME, NT.
5. vondstconcentratie van laat- en postmiddeleeuws aardewerk in oever van infiltratieplas, wijzend op boerderijplaats ter plekke.
6. Van der Valk 1986; Holland 1985, p. 365; JDH 1986, p. 294.⁵⁷
7. depot Den Haag.
8. -

75

1. A. Johan van Oldenbarneveltlaan 91/95; B. Scheveningseweg 80-82; C. Johan van Oldenbarneveltlaan 99; D. Frankenslag 12.
2. opgravingen 1984, 1987, 1993, 1996, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg (met veeninschakelingen), afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. IJZ, ROM, VME (Merovingisch), LME.
5. A en D zijn nederzettingsterreinen met sporen van huizen en hutkommen; D. leverde daarnaast twee houten waterputten op. B en C toonden sporen van de rond de nederzetting liggende akkers. Vondsten van vooral botresten naast scherven van Merovingische potten en wat fragmenten Badorfaardewerk en vrij veel ijzerslakken. Op een paar plaatsen bij A is het Merovingisch niveau in de latere middeleeuwen beploegd.
6. A: Holland 1985, p. 362; JDH 1986, p. 287. B: Holland 1988, p. 317; JDH 1988, p. 217. A en B: Magendans en Waasdorp 1989. C: Holland 1994, p. 444; JDH 1994, p. 179; D: Holland 1997, p. 428; JDH 1997, p. 258; Waasdorp en Van Weerelt 2019; Lehmann 2020.⁵⁸
7. JOB84; FRA87; JOB93; FRS96; FHL07o. Depot Den Haag.

⁵⁵ Magendans en Waasdorp 1985.

⁵⁶ Magendans 1985.

⁵⁷ van der Valk 1986.

⁵⁸ Lehmann 2020; Magendans en Waasdorp 1989; Pavlović 2009; Waasdorp en van Weerelt 2019.

8. zie ook nr. 86 (Eisenhowerlaan). Op CHS Zuid-Holland vermeld als terrein van hoge archeologische waarde, monumentnr. 4032. AWWK Den Haag waarde-gebied 2.

76

1. Scheveningseweg 62-66.
2. opgraving 1984-1987, archeologische begeleiding 2009, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg met inschakelingen van Hollandveen (overstoven strandvlakte), afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. 1. ROM, 2. ROM, 3. VME.
5. 1. Cultuurlaag afkomstig van een inheemse nederzetting uit de eerste helft van de 2de eeuw na Chr., met sporen van een driebeukige boerderij, greppels, een waterput en ploegsporen. Aardewerk is voornamelijk handgevormd. Verder vondsten van enkele draadfibulae en kralen.
2. Tweede cultuurlaag, gescheiden van eerste door stuiflaag, is afkomstig van sterk geromaniseerde nederzetting (vicus). Veel sporen van huizen, waterputten, palissadegreppels en kuilen. Vondsten van militaria maken aannemelijk dat nederzetting mede een militaire bevolking gehad heeft. Daarnaast veel vondsten van import aardewerk, zoals terra sigillata, glaswerk, munten, fibulae, bronzen en benen spelden, ringen, votiefbeeldjes. Enkele kleine mallen van aardewerk geven aan dat ter plekke brons gegoten is.
Terrein is bewoond van circa 200 tot 240 na Chr.; rond 270 opnieuw korte tijd bewoond.
3. Bovenzijde tweede Romeins niveau is verploegd; in ploegniveau bevinden zich Merovingisch/Karolingische scherven. Waarschijnlijk is Romeinse laag gebruikt als akkerland door de Merovingische bewoners van de Johan van Oldenbarneveltlaan (nr. 75).
6. Holland 1986, p. 308; Holland 1988, p. 316; JDH 1986, p. 297; Van Boekel 1989; Van Ginkel en Waasdorp 1992; Carmiggelt 1998; Waasdorp 1999; Van der Mijle Meijer 2011.⁵⁹
7. SCH84. Depot Den Haag.
8. Op CHS Zuid-Holland vermeld als terrein van hoge archeologische waarde, monumentnr. 4032. AWWK Den Haag waarde-gebied 2.

77

1. Uithofspolder.
2. opgraving 1984, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg afgedekt met de Gantel Laag.
4. IJZM.
5. zeer beperkt bewaard gebleven cultuurlaag vlak onder het maaiveld. Vondst van enkele zwarte humeuze kuilen, waarvan één mogelijk een waterput. Vondsten van aardewerkscherven in laag en sporen.
6. JDH 1986, p. 293.
7. UHP84. Depot Den Haag.
8. -

78

1. Spui-Houtmarkt.
2. opgraving 1985, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op de Laag van Voorburg.
4. NT, 16de eeuw en later.

⁵⁹ van Boekel 1989; Carmiggelt 1998; van Ginkel en Waasdorp 1992; van der Mijle Meijer 2011; Waasdorp 1999.

5. sloot met beschoeiing en stortlagen daarachter. Fundamenten van huizen en beerputten, gelegen aan deze sloot (16de eeuw en later). Bijzondere vondsten: bronzen kandelaar, pijpglas met wafelversiering en goudluster en een bronzen gegraveerd tafelmesje (alle uit de 16de eeuw).
6. Magendans en Schulten 1987; Holland 1986, p. 324; JDH 1986, p. 301; Meering 2014.⁶⁰
7. SH85. Depot Den Haag.
8. -

79

1. Riviervismarkt 3-5.
2. bouwhistorisch en archeologisch onderzoek 1985, TH Delft; proefsleuven 2003, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de-18de eeuw.
5. bij ontgravingswerkzaamheden in 1985 werden funderingen, putten, riolen en een afvalkuil ontdekt. De oudste kern van de bebouwing ligt onder Riviervismarkt 4 en bestaat uit een stenen huis uit het laatste kwart van de 14de eeuw met een waterput.
Tijdens het onderzoek in 2003 op het terrein achter Riviervismarkt 3-5 werd aan de Jan Hendrikstraat zijde een 15de-eeuwse fundering met spaarboogconstructie vrijgelegd. Vrijwel tegelijkertijd werden tijdens rioolwerkzaamheden in de nabijheid van de achtergevels van Riviervismarkt 4 en 5 op een vrij diep niveau eveneens funderingsresten uit de 15de eeuw aangetroffen. De overige sporen betreffen ophogingen en funderingsresten van gemetselde tuinmuren uit de 17de en de 18de eeuw.
6. Hennis 1988; Holland 2004, p. 80; JDH 2004, p. 212; Van Veen 2004a.⁶¹
7. RIV03o. Depot Den Haag.
8. -

80

1. Katerstraat.
2. opgraving 1985, AWN.
3. Hollandveen op Laag van Voorbrug.
4. NT, 16de-18de eeuw.
5. slotensysteem, gedempt in het tweede kwart van de 17de eeuw. Bijzondere vondst: pijparden mal voor de vervaardiging van devotiemedaillons met een voorstelling en tekst over de gelijkenis van Lazarus en de rijke man.
6. Wetemans 1987; Carmiggelt 1993.⁶²
7. depot Den Haag; depot AWN Den Haag.
8. -

81

1. Westeinde 48.
2. opgraving 1986, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. NT, 16de-18de eeuw.
5. sporen van grondverbetering uit de 16de en de 17de eeuw. Huisfunderingen uit de 18de eeuw.
6. JDH 1987, p. 255.

⁶⁰ Magendans en Schulten 1987; Meering 2014.

⁶¹ Hennis 1988; van Veen 2004a.

⁶² Carmiggelt 1993; Wetemans 1987.

7. WES86. Depot Den Haag.
8. -

82

1. Kazernestraat 50-52.
2. opgraving 1986, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. NT, 18de eeuw.
5. huisfunderingen, sloot met 18de-eeuwse vulling.
6. Magendans en Waasdorp 1986.⁶³
7. KAZ86. Depot Den Haag.
8. -

83

1. Gedempte Gracht.
2. opgraving 1986, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de eeuw en later.
5. de oudste sporen dateren van voor 1400 en bestaan uit een stelsel van sloten. In het veenpakket is plaatselijk turf gestoken. Na de demping van de sloten werd rond 1400 de eerste bebouwing neergezet. Deze is deels in hout en deels in steen uitgevoerd. Op het achterterrein lagen kuilen met afval van leerbewerking (eerste helft 15de eeuw). Vanaf het einde van de 15de eeuw of begin van de 16de eeuw werden op het terrein steeds meer bouwsels in steen opgetrokken. Naast funderingen zijn er ook waterputten en op de gracht lozende afvoergoten gevonden.
6. Holland 1987, p. 335; JDH 1987, p. 250.
7. BIJ86. Depot Den Haag.
8. -

84

1. Grote Kerk, Kerkplein.
2. waarneming 1986, 2002, 2005 gemeente Den Haag; opgravingen 1987, 2007, 2017 gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. IJZM, LME, NT, 15de eeuw en later.
5. in de bijgebouwen aan de zuidzijde van de kerk werd een kelder met aspot in de vloer gevonden (midden 15de eeuw). Onderzoek van grafkelders in de kerk en van de voormalige begraafplaats rond de kerk. De oudste grafkelders dateren uit de eerste helft van de 15de eeuw.
Onderzoek van grafkelders en zandgraven in het hoogkoor en de kooromgang en van een grote gemeenschappelijke grafkelder (18de eeuw) in de Z.-W.-zijde van het schip. Laat 13de- of vroeg 14de-eeuws muurwerk in de grote kelder waargenomen. In de kooromgang en de zuidzijde van het schip resten van 15de-eeuwse bouwfasen. In de bijgebouwen aan de zuidzijde een kelder met een aspot in de vloer (midden 15de eeuw).
Aan de noordzijde van de kerk zijn funderingsresten van de Sacramentskapel en de St. Annakapel gevonden en ten zuiden van de toren de funderingen van de Doopkapel. In 2017 is een opgraving uitgevoerd in het kader van de herinrichting van het Kerkplein.
Onder het kerkhof, in de Laag van Voorburg zijn twee grijze niveaus – gescheiden door een laag stuifzand – aanwezig, met daarin aardewerk en ploegsporen uit de midden ijzertijd.

63 Magendans en Waasdorp 1986.

6. Holland 1988, p. 327; JDH 1988, p. 220; Holland 2003, p. 203; JDH 2003, p. 80; Pavlović 2005a en b; Van Veen 2009b; Kraal 2010; Meering 2016; Pavlović en Van Veen 2021.⁶⁴
7. GRK87, GRK02w; GRK03w; GRK04w; GRK04o; GRK05w; GRK05o; GRK06w; GRK07o, GRK08w, GRK10w; GRK16h, GRK17o, GRK20w. Depot Den Haag.
8. AWWK Den Haag waarde-gebied 8.

85

1. Bronovo (ziekenhuis).
2. opgravingen 1986, 1990-1991, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg met inschakelingen van Hollandveen.
4. BRONSM, IJZ.
5. Uit de midden bronstijd A zijn op de zuidelijke duinflank een vondstlaag, een akkerareaal en een deel van een bijbehorend erf met huisplattegrond aangetroffen. De plattegrond wordt op grond van de datering van de vondstlaag indirect gedateerd in de midden bronstijd A, en kon niet geheel worden onderzocht. De binnen deze plattegrond aangetroffen kuilen met verbrande stenen en een mogelijke haardkuil zijn waarschijnlijk aan de huisplattegrond te relateren. Er is in de nabijheid van de huisplattegrond een waterkuil aanwezig. Er bevinden zich op de noordelijke duinflank sporen van eergetouwkrassen en twee greppelsystemen uit de ijzertijd. Op de zuidelijke duinflank zijn minimaal twee en waarschijnlijk vier ijzertijdgreppels aangetroffen.
6. Holland 1987, p. 311; Holland 1991, p. 329; JDH 1987, p. 249; JDH 1991, p. 263; Bulten en Boonstra 2013.⁶⁵
7. BRO86; BRO90. Depot Den Haag.
8. -

86

1. Eisenhowerlaan 142-152.
2. waarneming 1986, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. IJZL, VME.
5. twee fragmentarisch bewaard gebleven cultuurlagen zonder duidelijke grondsporen. Waarschijnlijk zijn het beide akkerlagen. Uit het bovenste niveau komt vroegmiddeleeuws aardewerk, uit het onderste enkele scherven die mogelijk uit de late ijzertijd stammen.
6. Holland 1987, p. 335; JDH 1987, p. 250.
7. EIS86. Depot Den Haag.
8. middeleeuws niveau mogelijk in verband te brengen met nr. 75 (Johan van Oldenbarneveltlaan); ijzertijdniveau met dat van nr. 44 (Johan de Wittlaan) en nr. 90 (Churchillplein).

87

1. Ockenrode / Solleveld (Westlandse Duinwaterleiding Maatschappij).
2. opgraving 1986, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. VME, 6de-8ste eeuw.
5. onderzoek op het terrein van de Duinwaterleiding waarbij sporen van kuilen, palenrijen en waterputten, behorend bij een vroegmiddeleeuwse nederzetting, werden aangetroffen. Tevens werden ten noorden ervan de uiterste grenzen van het Romeinse nederzettingsareaal (vindplaats 12) aangesneden.

⁶⁴ Kraal 2010; Meering 2016; Pavlović 2005a, 2005b; Pavlović en van Veen 2021; van Veen 2009b.

⁶⁵ Bulten en Boonstra 2013.

6. Holland 1988, p. 328; JDH 1988, p. 216.
7. WDM86. Depot Den Haag.
8. Op CHS Zuid-Holland vermeld als terrein van hoge archeologische waarde, monumentnr. 4033. Zie ook nr. 12 (Ockenburgh). AWWK Den Haag waarde-gebied 3.

88

1. Spui 138-146 / Oude Brouwerij.
2. opgravingen 1988 en 1989, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de eeuw en later.
5. bebouwing in smalle strook langs het Spui in het laatste kwart van 14de eeuw. De eerste bebouwing bestaat uit houtbouw. De steenbouw dateert vanaf begin 15de eeuw. De vloeren zijn diverse malen opgehoogd. In de 16de eeuw werden de meeste panden opnieuw opgetrokken en uitgebreid. Vanaf 1606 werd het gebied achter de bebouwing van het Spui opnieuw ingericht. Bij onderzoek in dat gebied werden resten van brouwerij “De Ooyevaar” (1608) getraceerd en een loskade.
6. Holland 1989, p. 342; JDH 1989, p. 237; Carmiggelt 1993.⁶⁶
7. STH88; TUF89. Depot Den Haag.
8. -

89 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

90

1. Churchillplein.
2. opgravingen 1989 en 1990, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. IJZL.
5. cultuurlaag met keerploegsporen en spitsporen; grondsporen in de vorm van parallelle en haakse greppels. Vondsten van aardewerkscherven, enkele botfragmenten en de resten van een maalsteen van tefriet.
6. Holland 1990, p. 335; JDH 1990, p. 262.
7. CHU89; CHU90. Depot Den Haag.
8. zie ook nr. 44 (Johan de Wittlaan) en nr. 86 (Eisenhowerlaan).

91

1. Spui / Amsterdamse Veerkade e.o.
2. opgraving en waarneming 1990, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de eeuw en later.
5. de oudste sporen bestaan uit drie vloeren van rond 1400. Deze kunnen onderdeel van een groot huis geweest zijn. De resten bestonden uit kleivloeren, bakstenen hardvloeren, een lichte muurfundering en resten van houtbouw. Vermoedelijk is rond 1500 de houtbouw vervangen door steenbouw. Een bouwoffer, bestaande uit een koperen ketel in een houten bakje, dat in een uitsparing in de fundering van de voorgevel stond, dateert waarschijnlijk uit die tijd. Binnen de muren werden de vloeren nog enkele malen verhoogd. Opvallende recentere bouwsporen waren twee 19de-eeuwse koelvakken.
6. Holland 1991, p. 357; JDH 1991, p. 266.

⁶⁶ Carmiggelt 1993.

7. SPU90. Depot Den Haag.
8. -

92

1. St. Jacobstraat-Kranestraat.
2. opgraving en waarneming 1990, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de eeuw en later.
5. kuilen gevuld met runderschedels, vermoedelijk afval van leerbewerkers, afgedekt door een 15de-16de-eeuwse ophogingslaag. Huisfunderingen, waterput en beerputten vanaf het einde van de 16de eeuw aan de kant van de Kranestraat en de St. Jacobstraat.
6. Holland 1991, p. 357; JDH 1991, p. 266.
7. SPU90. Depot Den Haag.
8. -

93

1. Monsterseweg 29-37.
2. waarneming 1990, opgraving 2004, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. IJZL/ROM, LME, 12de eeuw.
5. Het terrein aan de Monsterseweg 29-37 kent een lange geschiedenis. Op een met bomen en struiken begroeid duin vestigden de eerste bewoners zich in de tweede helft van het eerste millennium voor Chr. en richtten daar hun huisplaats in. Waarschijnlijk waren het mensen die van elders uit het kustgebied afkomstig waren. Op hun erven richtten ze een boerderij op, gelegen naast de akkers waar ze hun gewassen verbouwden. Het vee hielden ze vermoedelijk op graslanden vlakbij. Hun eigen activiteiten zorgden ervoor dat een deel van de vegetatie op het duin tijdens de bewoning verdween en dat het duinzand kon verstuiven. Toch was deze verstuiwing niet van die mate dat het duin moest worden verlaten. Het duin bleef bewoond tot aan het begin van de Romeinse tijd (1ste eeuw na Chr.) en tot in de 2de of 3de eeuw werd het bezocht, getuige een sluitvondst uit die tijd. Na de Romeinse tijd wordt het gebied verlaten. Echte grootschalige verstuiwingen vinden pas plaats in de loop van de middeleeuwen, vermoedelijk vanaf de 10de-11de eeuw als gevolg van landgebruik en verdroging van het landschap. De mensen keren vervolgens vanaf de 12de eeuw weer terug en treffen een open duinlandschap aan met voornamelijk grasvegetatie. Op dezelfde plaats als waar gedurende de ijzertijd is gewoond, worden nieuwe erven ingericht met bootvormige woonstalhuizen opgetrokken uit vlechtwanden met mogelijk rieten dak. De middeleeuwse bewoners waren van eenvoudige komaf en voorzagen in hun onderhoud met hetgeen de akkers in de buurt en het vee dat ze hielden, opleverden. Gegeven de jongste datering van het aardewerk zal de bewoning na 1300 na Chr. niet meer zijn voortgezet.
6. Van den Broeke en Hagers 1994, vindplaats 11; Holland 2006, p. 66; JDH 2006, p.213; Houkes e.a. 2008.⁶⁷
7. GAS90; MOW04o. Depot Den Haag.
8. -

94

1. Lange / Korte Voorhout (voormalige Amerikaanse ambassade).
2. waarneming 1991, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg met inschakeling van Hollandveen (flank van strandwal).
4. 1. BRONSM 2. LME, NT, 15de eeuw en later.

67 van den Broeke en Hagers 1994; Houkes e.a. 2008.

5. 1. Helling van strandwal met daarin een humeuze zandlaag, op de lage delen overgaand in een veenlaag. Het humeuze zand is doorgespit, waarschijnlijk tussen 1510 en 1310 v. Chr., en later weer overstoven.
2. Ophogingspakketten uit de 15de en 16de eeuw, doorsneden door een 17de-eeuwse afvalkuil en sporen van diverse wandelpaden (schelpenlaagjes).
6. Wijsenbeek-Olthuis 1998, p. 17; Holland 1992, p. 379; JDH 1992, p. 257.⁶⁸
7. AAM91. Depot Den Haag.
8. waarnemingen in sleuven voor de aanleg van stadsverwarming.

95

1. Annastraat 8-14.
2. opgraving 1991, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. 1. IJZL, ROM; 2. LME, NT, 14de eeuw en later.
5. 1. Twee akkerlagen met spitsporen en greppels met aardewerk.
2. Een stuifzandlaag over de inheems-Romeins akkerlaag is opgehoogd met afval (datering 1300-1380) en bewerkt. Langs de Annastraat lag een greppel gevuld met afval (1340-1375).
Fundamenten en kelders van huizen vanaf de 15de eeuw, afvalkuilen, waterputten, waterkelders en beerputten.
Bijzondere vondsten: snorrebotten (14de eeuw) en een pijpaarden beeldje van een engel met tekstrol (16de eeuw).
6. Van Veen 1994; Carmiggelt en Van Veen 1995; Holland 1992, p. 378; JDH 1992, p. 256.⁶⁹
7. ANN91. Depot Den Haag.
8. vergelijk nr. 128 (Driehoekjes).

96

1. Prinsegracht 79-93, 97-99.
2. opgravingen 1991 en 1996, AWN.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. NT, 18de eeuw.
5. funderingen van huizen (18de eeuw), waterkelder, beerputten en riolen.
6. Holland 1992, p. 379; JDH 1992, p. 257; JDH 1997, p. 260.
7. PRI96. AWN Den Haag.
8. -

97

1. Boekhorststraat 16-20, 19-23.
2. opgravingen 1991 en 1992, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de eeuw en later.
5. turfputten (15de eeuw) aan de oostzijde van de Boekhorststraat, een ontginningssloot aan de westzijde (met vondstmateriaal vanaf circa 1580). Huisfunderingen (1640 en later), beerkelder, waterkelder en waterputten.
6. Van Veen 1994; Carmiggelt en Van Veen 1995; Holland 1992, p. 380; JDH 1992, p. 258.⁷⁰
7. BKH91. Depot Den Haag.

⁶⁸ van Veen 1998.

⁶⁹ Carmiggelt en van Veen 1995; van Veen 1994.

⁷⁰ Carmiggelt en van Veen 1995; van Veen 1994.

8. -

98

1. Lozerlaan / Erasmusweg.
2. opgraving 1991, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, (deels geërodeerd door geul) afgedekt met de Gantel Laag.
4. IJZM.
5. op klein zandkopje restanten van een duidelijke bewoningslaag en de sporen van een klein houten gebouwtje van ca. 3 bij 6 m. Sporen van een haard in de plattegrond. Enkele afvalkuilen, één daarvan gevuld met visresten, vlak naast het gebouwtje. Vondsten van rijkversierd aardewerk, duidend op een datering rond 300 v. Chr.
6. Wijsenbeek 1997; Holland 1992, p. 353; JDH 1992, p. 254.⁷¹
7. LZL91. Depot Den Haag.
8. -

99

1. Bierstraat 18-20, Bierstraat 8-16, Bierstraat 7-11, Bierstraat 31.
2. opgravingen 1992, 1994, 1995, 1998, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de eeuw en later.
5. terrein aanvankelijk in gebruik als achtererf van panden aan het Spui en als weiland. Na grondverbeteringen en dempen van sloten werden vanaf 1630 huizen aangelegd langs de nieuwe Bierstraat. De slootvullingen bevatten zeer veel afval, waarvan een deel bestaat uit voorwerpen van leer en hout, voornamelijk uit de periode 1580-1640. Van de 17de-eeuwse bebouwingen werden funderingen, vloeren, waterputten en beerkelders aangetroffen. Bijzondere vondsten uit de sloten: tientallen schoenen, een houten rammelaar, een groot deel van een leren brandemmer, leren (kam)-etuis met goudopdruk en een spaarpot in de vorm van een narrenkop. Aan de hand van archeologisch onderzoek uit de jaren 1992-1995 en met historische bronnen is een beeld geschetst van een ontwikkeling aan de zuidkant van Den Haag. Veel interessant materiaal komt van de bewoners van de slopjes achter het Spui. Uit de vondsten kan een veelzijdig beeld worden opgebouwd van een belangrijk deel van de gebruiksvoorwerpen van aardewerk, glas, hout, metaal, leer en textiel die bij deze groep in gebruik was tot de nieuwbouwwijk na 1633 werd gebouwd. De botanische en archeozoologische gegevens geven een inzicht in de etenspatronen maar ook in een aantal bijzondere activiteiten zoals de jacht op meeuwen en het stropen van herten. Vanaf 1633 werd het onderzoeksgebied onderdeel van een uitbreidingswijk van Den Haag. Weilanden en tuinen op de achtererven maakten plaats voor nieuwe bewoners uit de sterk groeiende middenklasse.
6. Holland 1993, p. 356; Holland 1995, p. 395; Holland 1996, p. 372; JDH 1993, p. 287; JDH 1995, p. 231; JDH 1996, p. 259; Holland 1999, p. 381; JDH 1999, p. 203; Van Veen 2012.⁷²
7. BIR92; BIR94; BIR95; BIR98. Depot Den Haag.
8. -

100

1. Lange Voorhout.
2. opgraving 1992, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de-17de eeuw.

71 Wijsenbeek 1997.

72 van Veen en Barwasser 2012.

5. bij onderzoek in de tuin tussen Lange Voorhout en Hoge Nieuwstraat werden kuilen met 14de- en 15de-eeuws afval gevonden. De eerste bebouwing in de tuin dateert uit de 17de eeuw. Naast muurwerk werden ook een waterput, een waterkelder en een beerput gevonden.
6. -
7. LVH92. Depot Den Haag.
8. -

101

1. Spui 173.
2. opgraving 1992, AWN.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de eeuw en later.
5. oudste sporen van bewoning bestaan uit een bakstenen vloertje uit de 15de eeuw en een midden in de vloer geplaatste aspot. De eerste steenbouw dateert uit het einde van de 15de of de 16de eeuw. Het pand is opnieuw opgetrokken na de bouw van de er naast gelegen Nieuwe Kerk (1649-1656).
6. Kempenaar 1994; Holland 1993, p. 356; JDH 1993, p. 286; Siemons 2016.⁷³
7. AWN Den Haag.
8. op het achterterrein heeft onderzoek plaatsgevonden (SGG20p en SGG20o). Het rapport hiervan is in voorbereiding (januari 2022).

102

1. St. Jacobstraat, Wagenstraat.
2. opgravingen 1992 en 1997, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de-18de eeuw.
5. terrein opgehoogd en doorsneden door greppels en sloten. De oudste greppels dateren waarschijnlijk uit de 15de eeuw. Funderingen van huizen (vanaf 17de eeuw), bedstedekelders, beerkelders en waterputten. Vondsten voornamelijk 18de-eeuws.
6. Holland 1998, p. 387; JDH 1993, p. 287; JDH 1998, p. 259.
7. WAG92; JAC97. Depot Den Haag.
8. -

103

1. Han Stijkelplein.
2. opgraving 1992, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg met inschakelingen van Hollandveen (flank van een strandwal), afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. 1. ROM, 2. VME.
5. 1. Cultuurlaag met sporen van greppels, paalgaten, kuilen en een waterput. Het aardewerk bestaat voornamelijk uit handgevormd materiaal. Schaars gedraaid aardewerk wijst op datering in 2de eeuw. Daarnaast een vondst van een aantal weefgewichten en het bronzen heft van een scalpel.
2. Humeuze cultuurlaag op het Romeinse niveau, afgedekt door een veenlaagje. Greppels en paalsporen wijzen op bewoning in de directe omgeving. Uit een greppel kwam een bijna complete kogelpot.
6. Holland 1993, p. 335; JDH 1993, p. 285.

⁷³ Kempenaar 1994; Siemons 2016.

7. HSP92. Depot Den Haag.
8. -

104

1. Jan Willem Frisolaan.
2. opgravingen 1992 en 1994, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. ROM.
5. cultuurlaag op een smalle duinrug met daarin de sporen van greppels, kuilen, twee waterputten en een woonstal boerderij uit de Romeinse tijd van ruim 6 m breed en meer dan 23 m lang. In een van de paalsporen bevond zich een handgevormd potje, mogelijk een bouwoffer. Vondsten van handgevormd en gedraaid aardewerk, enkele munten en vijftien fibulae. Een kuil met daarin de resten van een paardenschedel en enkele botten van paardenbenen kan een rituele betekenis hebben gehad.
6. Holland 1993, p. 335; Holland 1995, p. 374; JDH 1993, p. 286; JDH 1995, p. 227; Vos en Van Zoolingen 2019.⁷⁴
7. JWF92. Depot Den Haag.
8. -

105

1. Hardans Nobelstraat 11, Nobelstraat 11-19.
2. opgraving 1993, gemeente Den Haag; waarneming 1998, gemeente Den Haag; proefsleuvenonderzoek 2009, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, deels afgedekt met Hollandveen.
4. 1. IJZL/ROM; 2. LME, NT, 14de eeuw en later.
5. 1. Akkerlaag met spitsporen en aardewerkscherven uit de late ijzertijd of Romeinse tijd. Voor de verbouwing van het Korzo theater is in 2009 onderzoek uitgevoerd waarbij een bodem zonder archeologische resten is aangetroffen.
2. Ophogingslaag, 14de eeuw. Huisfunderingen, afvalkuilen, beerputten, vanaf midden 15de eeuw. Bij verbouwingen in een aangrenzend perceel, Nobelstraat 11 zijn funderingen en een beerkelder uit de 15de eeuw aangetroffen, en een 17de-eeuwse waterkelder. Het onderzoek voor het Korzo theater leverde vijf kuilen en een waterput op. De meest opvallende vondst was een menselijke schedel die veelvuldig voor chirurgische lessen lijkt te zijn gebruikt.
6. Jacobs 1995; Holland 1994, p. 414; Pavlović 2008; Van Baardewijk 2010.⁷⁵
7. KOR93; HAR98. Depot Den Haag.
8. de locatie Nobelstraat 11-19 vormde tot 1642 één bouwperceel.

106

1. Vlamingstraat 40.
2. opgraving 1993, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de-18de eeuw.
5. in het voorste deel van het huis werden diverse plavuizen vloerniveaus met aspotten aangetroffen. Het achterste deel van het huis had een grote kelder waarvan de bovenzijde hoger lag dan de vloeren in de voorkamer.
6. Holland 1994, p. 446; JDH 1994, p. 182.
7. VLA93. Depot Den Haag.

⁷⁴ Vos en van Zoolingen 2019.

⁷⁵ van Baardewijk 2010; Jacobs 1995; Pavlović 2008.

8. -

107

1. Spui tussen Grote Marktstraat en Amsterdamse Veerkade.
2. waarnemingen 1994 en 1998, gemeente Den Haag en particulier.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de eeuw en later.
5. kademuur langs het Spui, ophogingslagen in de kade, huisfunderingen. Bijzondere vondsten uit de ophogingslagen: broche, (pelgrims-)insignes, verzilverde loden ampul, muntgewicht, gouden munt 1365, loden gewichten met stempels.
6. Meering 2014.⁷⁶
7. WWW94. Depot Den Haag en particulier.
8. waarnemingen bij rioleringswerkzaamheden en in stadsverwarmings sleuven.

108

1. Lange Voorhout (Rekenkamer).
2. opgravingen 1994,1995 en 2015, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. 1. IJZL, 2. LME, NT, 14de-19de eeuw.
5. 1. Akkerlaag met spitsporen, ongedateerd.
2. Greppels, afvalkuilen en ophogingslaag, tweede helft 14de eeuw. De greppels behoorden bij het huis van de familie van Arkel.
Funderingen van gebouwen van het Dominicanerklooster, opgaand muurwerk van een refter en kelders, afvalkuilen; vanaf begin 15de eeuw.
Bijzondere vondsten: twee fragmenten van een dubbelgrafmonument uit het derde kwart van de 15de eeuw. Dit monument is waarschijnlijk tijdens de Beeldenstorm uit de Kloosterkerk verwijderd.
Muurwerk, beerkelders, afvalkuilen, waterputten behorende bij de particuliere bewoning aan het Lange Voorhout, de Kazernestraat en de Bajonetsteeg. Veel glaswerk, aardewerk en porselein. Bijzondere vondst: faience kom, afkomstig uit Italië. Daarnaast afval van het geneeskundig magazijn van het leger vanaf eind 18de eeuw.
Bij onderzoek in 2015 in de Grootboekzaal bleek de ondergrond ter plaats tot ca. 1,7 m diep verstoord. Ter hoogte van de onderkant van de funderingen van de Grootboekzaal zijn hier en daar nog wel resten van bewoningssporen uit de kloosterperiode aanwezig. Deze sporen tekenen zich in het witgele duinzand af als grijsbruine vlekken met daarin soms enkele fragmenten steengoed uit de 15de eeuw.
6. Jacobs en Van Veen 1996a en 1996b; Holland 1996, p. 373; JDH 1996, p. 256; Pavlović 2016a.⁷⁷
7. REK94. Depot Den Haag.
8. De Kloosterkerk en een stuk van de muur van de refter zijn de monumentale restanten van het klooster. Akkerlaag is mogelijk dezelfde als bij nr. 114 (Lange Voorhout 7).

109

1. Boekhorststraat, Zuidwal.
2. opgraving en waarnemingen 1994 en 1995, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. NT, 17de-18de eeuw.

⁷⁶ Meering 2014.

⁷⁷ Jacobs en van Veen 1996a, 1996b; Pavlović 2016a.

5. op het binnenterrein tussen de Boekhorststraat, de Zuidwal en de Looijerstraat lag een rij vierkante houten bakken en een gemetselde bak. Deze bakken zijn voor leerlooiprocessen gebruikt. Daarnaast werden er huisfunderingen, waterputten en beerputten opgegraven.
6. Holland 1995, p. 395; JDH 1995, p. 230; Brinkkemper 1995.⁷⁸
7. ZWL94; ROX95. Depot Den Haag.
8. -

110

1. Bleijenburg 8, 30-32.
2. opgraving 1995, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. NT, 17de-18de eeuw.
5. funderingen van huizen, tonput.
6. Holland 1996, p. 372; JDH 1996, p. 256.
7. BLB95. Depot Den Haag.
8. -

111

1. Grote Markt.
2. opgraving 1995, 2002, 2003 en 2005, en waarnemingen 1995 en 1997, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de-17de eeuw.
5. ophogingslaag met materiaal 1350-1425. Enkele muurfragmenten behorende bij het St. Elisabethklooster (vanaf circa 1443). Eén muurfragment is waarschijnlijk van oudere datum (eind 14de eeuw). Beerkelders en een waterput behorende bij particuliere huizen, vanaf de 17de eeuw. Een klein deel van de 17de-eeuwse bestrating van het marktterrein werd blootgelegd. Bijzondere vondst: Spaans dunwandig import-aardewerk (17de eeuw). Kademuren van Prinsegracht (1640).
6. Holland 1996, p. 372; Holland 2003, p. 80; Holland 2004, p. 78; JDH 1996, p. 258; JDH 2003, p. 203; JDH 2004, p. 213; Pavlović 2005a; Van Veen 2006.⁷⁹
7. GML95, GML02o, GML03o. Depot Den Haag.
8. zie ook nr. 36. AWVK Den Haag waarde-gebied 7.

112

1. Spui 39-43.
2. opgraving 1995, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de-19de eeuw.
5. funderingen van stenen huizen uit de tweede helft van de 14de eeuw. In de eeuwen daarna zijn de huizen naar achter uitgebreid. Deze uitbreidingen bedekten afvalkuilen uit de 15de eeuw en beerputten voornamelijk uit de 16de en 17de eeuw. Bijzondere vondst: een 16de-eeuws kelkglas.
6. Holland 1996, p. 374; JDH 1996, p. 257; Jacobs en Dorst 2003.⁸⁰
7. HMM95. Depot Den Haag.

⁷⁸ Brinkkemper 1995.

⁷⁹ Pavlović 2005a; van Veen 2006.

⁸⁰ Jacobs en Dorst 2003.

8. -

113

1. Ockenburgh (zuiddeel).
2. waarneming 1995, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. IJZ.
5. grijs cultuurlaagje met scherven van aardewerk.
6. -
7. OCK95. Depot Den Haag.
8. -

114

1. Lange Voorhout 7.
2. opgraving 1996, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. 1. PREH 2. LME, NT, 15de-18de eeuw.
5. 1. Akkerlaag met spitsporen, ongedateerd.
2. Afvalkuilen vanaf de eerste helft van de 15de eeuw, muurwerk, waterputten, waterkelders en beerputten met materiaal vanaf eind 16de eeuw tot eind 18de eeuw.
Bijzondere vondst: wijnfles met glazegel waarop het wapen van de familie Bentinck, terug te voeren op de eigenaar van het huis rond 1700, Hans Willem Bentinck.
6. Wijsenbeek-Olthuis 1998, p. 39; Holland 1997, p. 430; JDH 1997, p. 260.⁸¹
7. LVH96. Depot Den Haag.
8. akkerlaag is mogelijk dezelfde als bij nr. 108 (Lange Voorhout 8).

115

1. Zieken.
2. opgraving 1996, gemeente Den Haag; waarneming 1996, particulier.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 17de-19de eeuw.
5. funderingen en beerputten van een herberg (17de eeuw tot eind 19de eeuw) en van bebouwing langs het Zieken.
Op het terrein er achter is door een particulier materiaal verzameld. Het betreft een grote hoeveelheid scherven van terracotta tuinpotten, vermoedelijk productieafval van de pottenbakkersfamilie Van Schaick, die in de 17de eeuw aan het Groenewegje woonde.
6. Holland 1997, p. 430; JDH 1997, p. 259.
7. ZIE96. Depot Den Haag en particulier.
8. -

116

1. Wateringse Veld.
2. opgraving 1996, gemeente Den Haag.

81 Wijsenbeek-Olthuis 1998.

3. Laag van Ypenburg op het Laagpakket van Wormer.
4. NEOM.
5. een vuurstenen bijlafslag en enkele klopstenen, gevonden in een natuurlijke bodem op restant van een duin.
6. Oude Rengerink 1996, vindplaats 6; Holland 1997, p. 389; JDH 1997, p. 251; Siemons en Bulten 2014, p. 54-55 en 59.⁸²
7. GRO96. Depot Den Haag.
8. -

117

1. Wateringse Veld (Lage Veld).
2. proefonderzoek 1996-1997, gemeente Den Haag.
3. Laag van Ypenburg op het Laagpakket van Wormer.
4. NEOM.
5. inventarisatie van groot areaal door middel van sleuven. De verwachte neolithische cultuurlaag bleek slechts sporadisch aanwezig. Vondst van een vuurstenen bijlafslag.
6. JDH 1998, p. 251; Siemons en Bulten 2014, p. 54-55.⁸³
7. LAG96; LAG97. Depot Den Haag.
8. strandwal gedeeltelijk afgetopt.

118

1. Wateringse Veld.
2. opgravingen 1996-1998, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag (oeverwal), afgedekt met de Laag van Poeldijk.
4. ROM.
5. op oeverwal langs Gantel over een lengte van minstens 300 m bewoningsareaal met plattegronden van boerderijen, graanschuurtjes en een veekraal. De daarachter gelegen komgebieden zijn door middel van perceels- en afwateringsgreppels in 2de en 3de eeuw in cultuur gebracht. Vondsten van handgevormd en gedraaid aardewerk en vier eikenhouten blokken waarvan één met houtsnijwerk.
6. Holland 1997, p. 402; JDH 1997, p. 251; Holland 1999, p. 366; JDH 1999, p. 200; Siemons en Bulten 2014.⁸⁴
7. OVE96, WEL96, OLS96, WEL97, OLS97, VIS98. Depot Den Haag.
8. -

119

1. Grote Marktstraat / Voldersgracht / 1e Haagpoort.
2. opgravingen en waarnemingen 1996-1998, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op de Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de-18de eeuw.
5. Voldersgracht: afval van leerbewerkers (kuilen met onderpoten van geiten/schape), 15de-16de eeuw. Kade: ophoging met lagen zand en mortel. Bebouwing: steenbouw 16de eeuw en later.
Oostzijde van 1e Haagpoort: veenwinputten, afvalkuilen 15de-16de eeuw, zware houten beschoeiingen van voormalige Verwerssloot.
6. Holland 1998, p. 385; JDH 1998, p. 257; Holland 1999, p. 381; JDH 1999, p. 202.

⁸² Siemons en Bulten 2014.

⁸³ Siemons en Bulten 2014.

⁸⁴ Siemons en Bulten 2014.

7. SOU97. Depot Den Haag.
8. het hele gebied is tot de sloop in 1912 voor aanleg van de Grote Markstraat bebouwd geweest.

120

1. Herengracht voorheen 1, Fluwelen Burgwal 2-6.
2. opgravingen 1996 en 1999, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op de Laag van Voorburg.
4. NT, 17de-18de eeuw.
5. plaatselijk turfwinputjes. De bebouwing dateert vanaf het eerste kwart van de 17de eeuw. De sporen bestaan uit funderingen, vloeren, waterputten, beerputten en riolen.
6. Holland 2000, p. 369; JDH 2000, p. 255.
7. HER96; HER99. Depot Den Haag.
8. -

121

1. Isabellaland.
2. opgraving 1997, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op het Laagpakket van Wormer.
4. NT.
5. klein onderzoek naar de opbouw van de al in de 13de eeuw opgeworpen landscheiding tussen Rijnland en Delfland. Aangetroffen is alleen een 17de-eeuwse ophogingsfase op het strandvlakteveen.
6. Holland 1998, p. 388; JDH 1998, p. 260.
7. IBL97. Depot Den Haag.
8. -

122

1. Wateringse Veld.
2. vooronderzoek 1997, opgraving 1999, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg afgedekt door de Gantel Laag.
4. 1. ROMM; 2. LME; 3. NT, 17de-18de eeuw.
5. 1. Deels bewaard gebleven cultuurlaag met sporen van houten gebouw.
2. Een afvalkuil met scherven van aardewerk, o.a. proto-steengoed.
3. Funderingen van een boerenhoeve.
6. Siemons en Bulten 2014.⁸⁵
7. STE99; Depot Den Haag.
8. -

123

1. Wateringse Veld.
2. opgraving 1997, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag (oeverwal) afgedekt door de Laag van Poeldijk.
4. ROMM.

85 Siemons en Bulten 2014.

5. vondst van vier mijlpalen en klein grafveld naast Romeins wegtracé. Weglichaam is iets hoger gelegen dan omringende landschap. Er zijn geen aanwijzingen voor verharding. Mijlpalen bij elkaar aangetroffen in één van de bermgreppels. Toe te schrijven aan: Antoninus Pius (150-151 na Chr.), Caracalla (211-217 na Chr.), Gordianus (238-244 na Chr.) en Decius (250-251 na Chr.). Grafveld bestaat uit urn met crematieresten en enkele kuiltjes met houtskool, crematieresten en bijgiften.
6. Holland 1998, p. 364; JDH 1998, p. 251; Waasdorp 2003; Siemons en Bulten 2014.⁸⁶
7. VEL97. Depot Den Haag.
8. -

124

1. Spui / Grote Marktstraat.
2. opgravingen en waarnemingen 1997, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op de Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de-18de eeuw.
5. Spuikade met ophoging met zand, klei- en mestlagen. In de kade een houten afvoergoot. Alleen steenbouw, vroegste gebouw rond 1400 met een (spaarboog)fundering van kloostermoppen (1300-1350). Water- en beerputten vanaf 15de eeuw.
6. Holland 1998, p. 385; JDH 1998, p. 257.
7. SOU97. Depot Den Haag.
8. het hele gebied is tot de sloop in 1912 voor aanleg van de Grote Marktstraat bebouwd geweest.

125

1. Lutherse Burgwal-Raamstraat-Achterraamstraat-Grote Marktstraat.
2. opgravingen en waarnemingen 1997, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op de Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de-18de eeuw.
5. sporen van bebouwing achter voormalige rooilijnen van bebouwing van Achterraamstraat, Raamstraat, Lutherse Burgwal en die van de verdwenen Gerbrandstraat, Groenendaalstraat en Gedempte Raamwetering: muurwerk, vloeren, beer- en waterkelders, water- en beerputten. Voornamelijk 17de en 18de eeuw, deels 15de en 16de eeuw. Sporen van voormalige Raamwetering en kade.
6. Holland 1998, p. 385; JDH 1998, p. 257; Holland 1999, p. 381; JDH 1999, p. 202.
7. SOU97. Depot Den Haag.
8. het hele gebied is tot de sloop in 1912 voor aanleg van de Grote Marktstraat bebouwd geweest.

126

1. Grote Marktstraat / Wagenstraat.
2. opgravingen 1997-1998, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op de Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de-18de eeuw.
5. aan weerszijden Wagenstraat steenbouw vanaf eerste helft 15de eeuw. Kuilen met leerbewerkersafval en goed geconserveerde laat 14de-eeuwse schoenen.
6. Holland 1998, p. 385; JDH 1998, p. 257; Holland 1999, p. 381; JDH 1999, p. 202.
7. SOU97. Depot Den Haag.

⁸⁶ Siemons en Bulten 2014; Waasdorp 2003.

8. het hele gebied is tot de sloop in 1912 voor aanleg van de Grote Markstraat bebouwd geweest.

127

1. Oud Eik en Duinen.
2. waarneming en opgravingen 1998 en 2004, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg (strandvlakte met zandopduiking).
4. LME, NT, 13de eeuw, 15de-16de eeuw.
5. waarneming: kloostermoppen gevonden in een leidingsleuf langs Laan van Eik en Duinen. Deze stenen zijn zeer waarschijnlijk afkomstig van de ruïne van de Mariakapel (1247) op de begraafplaats Oud Eik en Duinen. Een aantal proefsleuven rond het pand Laan van Eik en Duinen 39 bracht een zandopduiking aan het licht en ophogingslagen met wat 15de- en 16de-eeuws aardewerk. Onderzoek in 2004 leverde alleen versterking op onder de villa op begraafplaats Oud Eik en Duinen.
6. -
7. EIK98. Depot Den Haag.
8. -

128

1. Driehoekjes / Grote Halstraat / Annastraat.
2. opgravingen 1998 en 1999, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. 1. IJZL/ROM, 2. LME, NT, 13de-17de eeuw.
5. 1. Scherven uit late ijzertijd of Romeinse tijd.
2. Kuilen en greppels en akkergrond, 13de en 14de eeuw.
Funderingen van het St. Nicolaasgasthuis, waterput, beerputten en afvalkuilen, vanaf midden 14de eeuw tot en met 17de eeuw.
6. Holland 2000, p. 368; JDH 2000, p.253.
7. DRI99. Depot Den Haag.
8. IJzertijdscherven in secundaire positie, vergelijk akkerlagen van aangrenzende vindplaats 95 (Annastraat).

129

1. Uithof.
2. opgraving 1999, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag (geulafzetting).
4. ROM.
5. vondst van crematiegraf en enkele Romeinse greppels. Terrein is niet bewoond geweest, maar wel gebruikt in Romeinse tijd.
6. -
7. UHV99. Depot Den Haag.
8. -

130

1. Dr van Welylaan 2 (voormalig Juliana Kinderziekenhuis).
2. opgraving 1999, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg met inschakelingen van Hollandveen, afgedekt met de Laag van Den Haag.

4. IJZM/IJZL.
5. vondst van bewoningslaag met sporen (voornamelijk greppels en kuilen) en vondstmateriaal (voornamelijk aardewerk) op verschillende plekken op het terrein.
6. Holland 2001, p. 87; JDH 2001, p. 228; Lenoir 2014.⁸⁷
7. JKZ99. Depot Den Haag.
8. -

131

1. Wateringse Veld.
2. opgraving 1998, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag afgedekt met de Laag van Poeldijk.
4. ROMM, LME, NT
5. Bewoningssporen uit de Romeinse tijd en greppels uit latere periodes.
6. Siemons en Bulten 2014.⁸⁸
7. HAA98. Depot Den Haag.
- 8.

132

1. Wateringse Veld / Rhijenhof.
2. opgravingen 1999-2001, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg afgedekt met de Gantel Laag.
4. NEOL, BRONSL, IJZ, ROM, LME/NT
5. vrij grote aaneengesloten zone waar bewoningssporen uit bovenstaande periodes zijn aangetroffen. De bewoningssporen bestaan uit (paal)kuilen, greppels, akkercomplexjes en afvallagen.
6. Siemons en Bulten 2014.⁸⁹
7. RHY00, GSC00, JON00. Depot Den Haag.
8. -

133

1. Rabbijn Maarsenplein en Gedempte Gracht 39-85.
2. opgravingen, 2000, 2001, 2003, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de eeuw en later.
5. het onderzoek richtte zich enerzijds op de sporen van de handwerkwijk in het veengebied die zich aan de oostzijde van de Gedempte Gracht ontwikkelde vanaf de 15de eeuw en anderzijds op de ontwikkeling van de joodse buurt vanaf het einde van de 17de eeuw. Oudste sporen zijn afvalkuilen uit de 15de en de 16de eeuw en een uitbreiding van een van de huizen aan de Gedempte Gracht met een houten waterleiding die over een lengte van ruim 10m bewaard was gebleven. De meeste gebouwssporen, zoals fundamenten, vloeren, kelders, water- en beerputten dateren uit de 17de tot 19de eeuw.
6. Holland 2001, p. 90; Holland 2002, p. 70, JDH 2001, p. 232; JDH 2002, p. 281; Van Veen 2007.⁹⁰
7. BEZ00o, GDG03o, Depot Den Haag.

⁸⁷ Lenoir 2014.

⁸⁸ Siemons en Bulten 2014.

⁸⁹ Siemons en Bulten 2014.

⁹⁰ van Veen 2007.

8. -

134

1. Kettingstraat / Achterom 36-40.
2. opgravingen 2000, 2002, 2003, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de eeuw en later.
5. bewoning aan de voormalige Beek, een in de middeleeuwen aangelegde waterverbinding met de Hofvijver. De aanplantingen met stadsafval en beschoeiingen van de oostelijke oever van de Beek dateren op de locatie uit het einde van de 14de, begin 15de eeuw. Bewoningssporen van bakstenen huizen uit de periode 15de – 17de eeuw inclusief een vloer met aspotten. Een opmerkelijke vondst betrof een bakstenen leerlooiersput uit de 17de eeuw aan de zuidzijde van Achterom 40. Uit deze periode zijn ook de resten aangetroffen van de bakstenen bekleding en overkluizing van de Beek.
6. Holland 2001, p. 86; Holland 2003, p. 79; Holland 2004, p. 74; JDH 2001, p.232; JDH 2003, p. 203; JDH 2004, p. 209; Jacobs 2007.⁹¹
7. KET00o, KET02o, KET03o, Depot Den Haag.
8. -

135

1. Oosteinde 114, Wateringse Veld .
2. opgraving 2001, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag deels afgedekt met de Laag van Poeldijk.
4. ROMM.
5. middels sleuven is de locatie van de Romeinse weg bepaald. Er is een profiel getekend.
6. Waasdorp 2003; Siemons en Bulten 2014.⁹²
7. RUY01, OOS07o. Depot Den Haag.
8. -

136

1. Wateringse Veld (Hoge Veld).
2. opgravingen 2001-2003 en 2006, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag (deels op Hollandveen) en afgedekt met de Laag van Poeldijk.
4. IJZL, ROMV, ROMM, LME, NT.
5. een rurale nederzetting uit de Romeinse tijd op een oude oever van de Gantel. De opgraving heeft plattegronden opgeleverd van tenminste tien boerderijen. Bovendien zijn vele greppels en kuilen aangetroffen. Uit een laagje in de oeverafzettingen zijn scherven uit de late ijzertijd verzameld. Ook is een gebouwplattegrond uit deze periode opgegraven. Op het hele terrein zijn perceelgreppels en kuilen uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd aanwezig.
6. Holland 2003, 82; Holland 2004, p. 81; JDH 2003, p. 201; JDH 2004, p. 206; Siemons 2006; Siemons en Lanzing 2009; Siemons en Bulten 2014.⁹³
7. HVE01o. Depot Den Haag.
8. -

91 Jacobs 2007.

92 Siemons en Bulten 2014; Waasdorp 2003.

93 Siemons 2006; Siemons en Bulten 2014; Siemons en Lanzing 2009.

137

1. Boekhorststraat 77-83.
2. opgraving 2001.
3. Hollandveen op de Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de eeuw en later.
5. oudste sporen betreffen veenputten als gevolg van turfwinning uit de 15de eeuw. De gaten die zo ontstonden, werden opgevuld met duinzand en onbruikbare veengrond vermengd met afval, waarna het land in gebruik werd genomen als weiland en/of tuinbouwgrond. Voordat het gebied vanaf 1640 betrokken werd bij een planmatige stadsuitbreiding, werd het met een dik pakket schoon zand opgehoogd. Op de achtererven van de panden aan de Boekhorststraat werden funderingen, kelders, waterputten en een enkele beerput onderzocht. Behalve aanwijzingen van bereiding van kalk voor cement of pleisterwerk, werd een hoeveelheid afval van een steenhouwer uit de 19de eeuw aangetroffen.
6. Holland 2002, p. 70; JDH 2002, p. 280.
7. BHH01o. Depot Den Haag.
8. -

138

1. Willem Lodewijklaan (Chinese ambassade).
2. opgraving 2001, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, afgedekt met Hollandveen en de Laag van Den Haag.
4. BRONSM, IJZ, LME.
5. sporen van eergetouw en mogelijk spiekers in cultuurbodem onder veen. Op het veen sporen van een (keer)ploeg, enkele (drainage?) greppels en pootindrukken van vee.
6. Holland 2002, p. 72; JDH 2002, p. 277.
7. WLL01o. Depot Den Haag.
8. -

139

1. Wateringse Veld.
2. opgravingen 2002 en 2012, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag (oeverwal), deels afgedekt met de Laag van Poeldijk.
4. ROMM, LME, NT.
5. project waarbij een deel van de Romeinse weg is vrijgelegd. Langs de weg werd een kringgreppel aangetroffen. Uit de 13de-14de eeuw dateert een roedenberg en uit de 17de -18de eeuw enkele stenen beer- of waterputten.
6. Waasdorp 2003; Siemons en Bulten 2014; Van Baardewijk 2015.⁹⁴
7. TNK02o. Depot Den Haag.
8. -

140

1. Lange Houtstraat.
2. opgraving 2002, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.

⁹⁴ van Baardewijk 2015; Siemons en Bulten 2014; Waasdorp 2003.

4. LME, NT, 16de eeuw en later.
5. elite-bewoning op de locatie van het pand Lange Houtstraat 1 en opmeting riolenstelsel in de tuin van Plein 23 (Logement van Amsterdam) na sloop bunker uit WO II. Oudste spoor betreft een laag vergraven veen met daarin kleine hoeveelheid huisvuil uit het einde van de 14de – begin 15de eeuw, opgehoogd met een pakket zand met daarin enkele prehistorische scherven. Een afvalkuil/beerputleging leverde veel materiaal op dat gedateerd wordt aan het einde van de 16de – vroeg 17de eeuw. De samenstelling van het afvalcomplex wijst op een redelijk hoge welstand van de bewoners.
6. Holland 2003, p. 81; JDH 2003, p. 204; Van Veen 2004b.⁹⁵
7. LHS02o. Depot Den Haag.
8. -

141

1. Hofweg.
2. opgraving en waarnemingen 2002, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg (met inschakelingen van Hollandveen).
4. LME, NT, 13de eeuw en later.
5. op de Kneuterdijk werden op een natuurlijke bodem op Oud Duin enkele “Andenne”-aardewerkfragmenten uit de eerste helft van de 13de eeuw aangetroffen. In de 14de eeuw werd het terrein opgehoogd; een mogelijke verklaring voor een ophoging van dit toch al redelijk hoog gelegen terrein is het uitgraven van de Hofvijver. Uit de 15de tot in de 17de eeuw dateren enkele onderzochte afvalkuilen. Langs het Spui werd een laat 16de- of vroeg 17de-eeuwse kademuur aangesneden met een zware houten funderingsconstructie die mogelijk van een loskraan is geweest. Aan de Hofweg werd een deel van de funderingen van de stadhoudelijke tuin onderzocht, die rond 1620 in opdracht van Maurits werd gerealiseerd. Aan de zuidzijde hiervan werd een klein deel van de bijbehorende villa ontdekt, die in verbouwde vorm tot in de 20ste eeuw heeft bestaan maar gesloopt werd voor de aanleg van de Hofweg. Op het kruispunt Lange Poten/Spui werden 17de- tot 19de-eeuwse kelders blootgelegd.
6. Holland 2003, p.81; JDH 2003, p. 203; Lenoir en Van Veen 2018.⁹⁶
7. HBK02w. Depot Den Haag.
8. -

142

1. Fahrenheitstraat / Weimarstraat.
2. proefsleuven 2002, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 14de eeuw, 19de eeuw.
5. oudste sporen betreffen turfwinningputjes met daarin een klein aantal aardewerkfragmenten uit de 14de eeuw. Het terrein bleek in de 19de en 20ste eeuw grondig verstoord door de bouw van respectievelijk een wasserij en een garagebedrijf.
6. Holland 2003, p. 80; JDH 2003, p. 201.
7. WIT02o. Depot Den Haag.
8. -

143

1. Lange Voorhout (Diligentia).
2. waarneming 2002, gemeente Den Haag.

⁹⁵ van Veen 2004b.

⁹⁶ Lenoir en van Veen 2018.

3. Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de - 18de eeuw.
5. de locatie van het huidige theater Diligentia aan het lange Voorhout en de Hoge Nieuwstraat is volgens historische bronnen vanaf het einde van de 14de eeuw bebouwd geweest. De oudste sporen dateren uit de 15de eeuw en zijn aangetroffen aan de Lange Voorhout-zijde in het Oude Duinzand; het betrof een ophogingspakket en enkele kuilen met voornamelijk aardewerk en steengoed uit de 15de eeuw en een fundering aan de zijde van de Hoge Nieuwstraat. De overige sporen zoals funderingen, delen van een hardvloer van rode plavuizen, (water)kelders met tongewelven, en beerputten dateren uit de periode 16de - 18de eeuw. Bijzondere vondsten zijn een bronzen boeksluiting uit de 16de eeuw en een niet nader te dateren en oorspronkelijk polychroom natuurstenen beeldje van een eenhoorn (?).
6. Holland 2003, p. 79, JDH 2003, p. 202.
7. DIL02w. Depot Den Haag.
8. -

144

1. Wateringse Veld (Boezemland - Noordhof).
2. opgravingen 2003, 2006, 2012 en 2013; proefsleuven 2009 en 2012, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg met inschakelingen van Hollandveen (flank strandwal), afgedekt met de Gantel Laag.
4. IJZV, IJZL, ROMM, LME.
5. op een duin zijn bewoningssporen uit de ijzertijd opgegraven. Een deel van deze sporen is te relateren aan de productie van zout in de vroege en midden-ijzertijd. Ter hoogte van BOE03o is een oversteekplaats uit de late ijzertijd aangetroffen. Het duin is afgedekt met klei waarna in de Romeinse tijd en de late middeleeuwen de locatie opnieuw bewoond is.
6. Holland 2004, p. 81; JDH 2004, p. 206; Bulten 2009; Siemons en Bulten 2014; Meurkens 2014; Van Zoolingen 2014b.⁹⁷
7. BOE03o, NOF03w, NOF06p, NOF06o, NOF09p, NOF13o. Depot Den Haag.
8. AWWK Den Haag waarde-gebied 12.

145

1. Houtrust.
2. opgraving 2003, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, deels afgedekt met Hollandveen en geheel afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. IJZ, LME.
5. cultuurlaag met aardewerk uit twee verschillende prehistorische perioden. Geen nederzettingsterrein. In cultuurlaag zijn eergetouwkrassen waargenomen. Uit de middeleeuwen dateren enkele greppels.
6. Holland 2004, p. 79; JDH 2004, p. 205; Bulten 2004.⁹⁸
7. HST03o. Depot Den Haag.
8. -

146

1. Uithofslaan.
2. booronderzoek, RAAP 2000; waarnemingen 2001, proefsleuven 2002, opgraving 2003, 2005, 2006, 2015 en 2019, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag (deels erosief ingesneden in oudere afzettingen) afgedekt met de Laag van Poeldijk.

⁹⁷ Bulten 2009; Meurkens 2014; Siemons en Bulten 2014; van Zoolingen 2014b.

⁹⁸ Bulten 2004.

4. IJZL, ROM, LME, NT.
5. bewoning op de oeverwal- en kreekruggen van het Gantelsysteem. Enkele greppels, een huisplattegrond en aardewerk uit de late ijzertijd. Nederzettingssporen uit de Romeinse periode (1ste - 3de eeuw); erven met diverse huisplattegronden en bijgebouwen, waterputten of -kuilen, palissaden en percelingssloten waarin relatief veel Romeins bouwpuin aangetroffen is. Bijzondere vondsten: een houten ladder, bronzen “wierook”-vat, tinnen bord en natuurstenen fragmenten van een wijaltaar met resten van een inscriptie.
Ontginningsporen uit de late 12de - vroege 13de eeuw met fragmenten van kogelpot- en Maaslands aardewerk. Funderingsresten van de 13de-eeuwse Uithofboerderij van de Cisterciënzer abdij “Leeuwenhorst” uit Noordwijkerhout. Sporen van verbouwingen of uitbreidingen, resten van vloeren, beer- en waterputten en drainagesystemen. De boerderij werd in de late 17de eeuw afgebroken.
6. JDH 2004, p. 207-208; Holland 2004, p. 80-81; JDH 2006, p. 213-215; Holland 2006, p. 68-69; Thanos 2001; Pavlović 2011a; Van Zoolingen en Van Baardewijk 2016; Van Zoolingen 2018a; Pavlović 2018.⁹⁹
7. UHL01p, UHL02p, UHL03o, UHL05o, UHL15o. Depot Den Haag.
8. -

147

1. Landscheidingsweg.
2. waarneming 2003, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. ROM, LME.
5. bodem met handgevormd, organisch gemagerd aardewerk uit de Romeinse tijd en een greppel uit de middeleeuwen
6. -
7. LAN03w. Depot Den Haag.
8. waarneming in bouwput Noordelijke Randweg.

148

1. Voldersgracht.
2. opgraving 2004, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op de Laag van Voorburg.
4. LME, NT, 15de – 19de eeuw.
5. de oudste sporen betreffen ophogingen, afvalkuilen en een watertonput uit de 15de eeuw. De vulling van de Voldersgracht bevatte vondstmateriaal vanaf de vroege 15de tot het eerste kwart van de 17de eeuw, de periode waarin de gracht gedempt werd. De vulling leverde een grote hoeveelheid gebruiksaardewerk uit die periode op; verschillende metalen voorwerpen waaronder tinnen en koperen lepels, slachtafval en bewerkt bot (versierde werpkoten en enkele fragmenten van haarkammen), en leer (schoeisel). Tevens kon een deel van de houten beschoeiing in kaart worden gebracht. Overige sporen betreffen delen van bestrating uit de 17de eeuw en een riool die gezien de vulling en diverse aanpassingen tot in de vroege 19de eeuw in gebruik is geweest.
6. Holland 2005, p. 85; JDH 2005, p. 200; Van Veen en Pavlović 2007.¹⁰⁰
7. VOL04o. Depot Den Haag.
8. -

149

1. Oude Waalsdorperweg 37-38, Alexanderkazerne.
2. opgraving 2004, gemeente Den Haag

99 Pavlović 2011a, 2018; Thanos 2001; van Zoolingen 2018a; van Zoolingen en van Baardewijk 2016.

100 van Veen en Pavlović 2007.

3. Laag van Voorburg met inschakelingen van Hollandveen, afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. BRONSM, BRONSL, IJZL, VME, LME.
5. in de top van het duin scherven met stafband en touwersiering uit midden bronstijd en vuurstenen spitsje dat eventueel ouder is. Grafveld met zestien crematies, aanvankelijk in de ijzertijd gedateerd, maar na 14C datering blijkt het te stammen uit de overgangperiode midden/late bronstijd. Nederzettingsresten uit de late ijzertijd. Akkersporen uit circa 1000 na Chr. Boerderij uit de 13de eeuw met cirkelvormige graanopslagplaatsen. Terrein is aan het eind van de 14de eeuw verlaten als gevolg van toenemende verstuiving.
6. Holland 2005, p. 81; JDH 2005, p. 194; Bulten 2007; Bulten en Opbroek 2014.¹⁰¹
7. OWW03p, OWW04o. Depot Den Haag.
8. -

150

1. Buitenhof.
2. opgraving 2004 en 2005, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg met inschakelingen van Hollandveen.
4. LME, NT.
5. onderzoek naar sporen van het Valkhuis (of havikshuis) uit de 15de eeuw pal ten zuidwesten van de Gevangenpoort in het noordwestelijke deel van het Buitenhof dat deel heeft uitgemaakt van het grafelijke hof. De aangetroffen resten betroffen funderingen, afvalkuilen en een waterput. Opvallend was een afvallaag met veel resten van vooral (jacht) honden. Het Valkhuis werd in 1669 grotendeels afgebroken om plaats te maken voor de hofstallen waarvan enkele funderingen, kelders en een waterput onderzocht zijn.
6. Holland 2006, p. 63; JDH 2006, p. 215; Pavlović en Nieweg 2006; Pavlović en Nieweg 2007.¹⁰²
7. VIJV04o, VIJV05o. Depot Den Haag.
8. -

151

1. Rotterdamseweg-Buitenplaats Delfvliet.
2. waarneming 1978, particulier; archeologische begeleiding 2000, gemeente Rijswijk.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. NT, 17de en 18de eeuw.
5. in 1978 werden door particulier muurresten van hoofdgebouw Delfvliet 17de-18de eeuw waargenomen; een toevoeging aan het bestaande complex. In 2000 vondsten gedaan op het oudere gedeelte.
6. Holland 2001, p. 114.
7. -
8. gedeelte behouden onder huidige wegdek van de Rijksweg.

152

1. Westvlietweg-Huis den Hoonart.
2. opgraving 1998, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag (kreekbrug) op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. NT.

¹⁰¹ Bulten e.a. 2014; Bulten 2007.

¹⁰² Pavlović en Nieweg 2007, 2006.

5. vermoedelijke ligging Huis den Hoonart. Op het aangrenzende perceel is in 1998 de bijbehorende baroktuin onderzocht.
6. Holland 1999, p. 387; Jacobs 1999; Vermeeren e.a. 1998.¹⁰³
7. PDB.
8. -

153 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

154 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

155 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

156

1. Hoornwijck-Johannahoeve.
2. opgraving 2001, gemeente Rijswijk.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. NT, 16de-20ste eeuw.
5. boerderij.
6. JHVR 2002, p.151.
7. RJOH 01.
8. zwaar verstoord.

157 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

158

1. Ypenburg-Nieuwe Broekmolen.
2. opgraving 1989, Archeologische Werkgroep Rijswijk; opgraving 1996 - 1997, gemeente Rijswijk.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. NT, 16de eeuw - 1871.
5. fundering molen.
6. Holland 1990, p. 354.
7. RYP 3.
8. -

159

1. Ypenburg-locatie 4.
2. opgraving 1997 - 2001, gemeente Rijswijk.
3. Laag van Ypenburg op het Laagpakket van Wormer.
4. NEOM.
5. nederzetting en grafveld.
6. Holland 1998, p. 358; Holland 1999, p. 112; Holland 2000, p. 345; Holland 2001, p. 116; Koot en Van der Have 2001; Koot e.a. 2008.¹⁰⁴
7. RYP 4.

¹⁰³ Jacobs 1999; Vermeeren e.a. 1998.

¹⁰⁴ Koot e.a. 2008; Koot en van der Have 2001.

8. -

160

1. Leidschenveen-Veenweg.
2. boringen 1997, ROB. Boringen 2003, RAAP; Monsternamen pollen 2001, gemeente Rijswijk.
3. Hollandveen op het Laagpakket van Wormer.
4. LME.
5. weg, ontginningsas.
6. Mulder en Van der Beek 1997; Leijnse 2003.¹⁰⁵
7. collectie: gemeente Rijswijk.
8. de Veenweg geldt als bepalend landschappelijk element.

161

1. Ypenburg-Boslaan, locatie 5.
2. archeologische begeleiding 1998, gemeente Rijswijk.
3. Hollandveen op het Laagpakket van Wormer.
4. 18de - 19de eeuw.
5. houten constructie aangetroffen bij begeleiding van de aanleg van een watergang.
6. -
7. RYP 5.
8. -

162

1. Ypenburg-Boslaan, locatie 6.
2. archeologische begeleiding 1998, gemeente Rijswijk.
3. Hollandveen op het Laagpakket van Wormer.
4. 12de - 13de eeuw.
5. aardewerkscherven in top laag van het veen.
6. -
7. RYP 6.
8. -

163

1.
 1. Ypenburg-locatie 9.
 2. waarneming 2000, gemeente Rijswijk.
 3. Hollandveen op het Laagpakket van Wormer.
 4. LME, NT.
 5. twee incomplete Andenne-kruiken in situ.
 6. Holland 2001, p. 112.
 7. RYP 9.

¹⁰⁵ Leijnse 2003; Mulder en van der Beek 1997.

8. -

164

1. Ypenburg-locatie 25 (GAVI kavel).
2. opgraving 2001, gemeente Rijswijk.
3. Laag van Ypenburg op het Laagpakket van Wormer.
4. NEO en IJZL.
5. geen grondsporen, wel een complete vuurstenen bijl en een klein fragment bot waarschijnlijk uit het neolithicum en twee aardewerkscherven uit de ijzertijd.
6. Houkes en Dorenbos 2004; Van der Mijle Meijer en Rieffe 2021.¹⁰⁶
7. RYP 25; GAV21b.
8. AWWK Den Haag waarde-gebied 1.

165

1. Herinrichtingsgebied Leidschendam/Nootdorp.
2. veldverkenning 1987 en 1988, Archeologische Werkgroepen Leidschendam, Voorburg en Rijswijk.
3. Gantel Laag (waaronder kreekruigen) op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. ROM, LME, NT.
5. vondstmateriaal en greppels uit bovengenoemde perioden.
6. Hagers, Van Veen en Koot 1989; Holland 1988, p. 318; Holland 1989, p. 328.¹⁰⁷
7. ARCHIS-waarnemingsnummers: tussen 1693 en 21733; Collectie: Archeologische Werkgroep Voorburg.
8. op basis van de resultaten van deze veldverkenning is het onderzoek uitgevoerd op de nieuw aan te leggen golfbaan Leeuwenbergh, zie vindplaatsnr. 166.

166

1. Leeuwenbergh.
2. opgraving 1991-1993, ROB.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. ROM.
5. nederzetting.
6. Holland 1992, p. 364; Holland 1993, p. 335; Holland 1994, p. 424; Wiepking 1997.¹⁰⁸
7. CAA-code 30 G-121 Z; ROB-opgravingscode: LSDM92; LWB18o. Depot Den Haag.
8. -

167 (vallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

168

1. Hertenrade.
2. opgraving 2006, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag (deels erosief ingesneden in Hollandveen en oudere afzettingen).

106 Houkes en Dorenbos 2004; van der Mijle Meijer en Rieffe 2021.

107 Hagers e.a. 1989.

108 Wiepking 1997.

4. ROM.
5. er bleek geen cultuurlaag bewaard te zijn gebleven en de sporenlaag was eveneens sterk geërodeerd. De sporen bestaan uit waterputten, kuilen, greppels en enkele paaltjes.
6. Van Veen 2009a.¹⁰⁹
7. HRR06o. Depot Den Haag.
8. -

169

1. Loevesteinlaan e.o.
2. opgraving 2004, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag op Hollandveen en Laag van Voorburg.
4. NEO, ROM.
5. ter hoogte van de Windesheimstraat zijn restanten uit het eind van het neolithicum en uit de Romeinse tijd aangetroffen. Het aangetroffen aardewerk dateert in de 2de eeuw.
6. Holland 2005, p. 80; JDH 2005, p. 195; Rieffe e.a. 2006, p. 121 e.v.¹¹⁰
7. AHR33. Depot Den Haag.
8. -

170

1. Dunne Bierkade 4.
2. opgraving, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op de Laag van Voorburg.
4. NT, 17de eeuw en later.
5. funderingen, vloer met aspot, water- en beerput. Bijzondere vondst: twee merkloodjes met beeltenis Haagse ooievaar.
6. Holland 2005, p. 79; JDH 2005, p. 202.
7. DBK04o. Depot Den Haag.
8. -

171 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

172 (vervallen op Archeologische-Geologische Kaart 2021 Den Haag en Rijswijk)

173

1. Achter Raamstraat.
2. proefsleuven 2005, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op Laag van Voorburg.
4. LME, NT.
5. op het binnenterrein van het voormalige Schakgebouw kwamen middeleeuwse sporen (vanaf de 15de eeuw) bestaande uit greppels en kuilen en nieuwtijdse sporen (17de tot 19de eeuw) bestaande uit funderingen en putten aan het licht.

¹⁰⁹ van Veen 2009a.

¹¹⁰ Rieffe e.a. 2006.

6. Holland 2006, p. 67; JDH 2006, p. 217; Van Veen 2005a.¹¹¹
7. ARA05p. Depot Den Haag.
8. -

174

1. Malieveld.
2. opgraving 2005, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. NT.
5. kuilen met afval uit de periode 1675-1750 aangetroffen tijdens onderzoek naar aanleiding van de aanleg van een skatebaan.
6. Van Veen 2005b.¹¹²
7. MAL05o. Depot Den Haag.
8. -

175

1. Norgstraat.
2. Proefsleuven 2005, gemeente Den Haag.
3. Gantel Laag op Hollandveen en oudere afzettingen.
4. LME/NT.
5. twee greppels, een kuil en een paaltje.
6. Boonstra 2005.¹¹³
7. NOR05p. Depot Den Haag.
8. -

176

1. Harstenhoekweg.
2. veldverkenning 1992-1994 en opgraving 2020, AWN.
3. Laag van Voorburg, deels afgedekt met Hollandveen en geheel afgedekt met de Laag van Den Haag.
4. IJZ, VME.
5. oppervlaktevondsten van aardewerk uit de ijzertijd en de 7de en 8ste eeuw gedaan op het Boetveld in de Harstenhoek. In 2020 is een opgraving uitgevoerd in een stuifkuil waarbij resten zijn aangetroffen uit de ijzertijd, Romeinse tijd en middeleeuwen.
6. Van der Valk, Van Vonderen en Pronk 1999.¹¹⁴
7. AWN.
8. -

177

1. Catshuis.
2. boringen 1993, gemeente Den Haag; Boringen 2001, RAAP. Opgraving 2003, gemeente Den Haag.

111 van Veen 2005a.

112 van Veen 2005b.

113 Boonstra 2005.

114 van der Valk e.a. 1999.

3. Laag van Voorburg met inschakelingen van Hollandveen.
4. LME, NT.
5. de oudste sporen op de onderzoekslocatie ten noorden van het Catshuis bestaan uit een aantal greppels in het duinzand waaruit enkele aardewerkfragmenten uit de 13de en de 14de eeuw geborgen konden worden. Tijdens de renovatie van het Catshuis zijn inpandig 16de-eeuwse sporen aangetroffen van de boerderij. De funderingsconstructie van een gebouw bij de boerderij bleek in de traditie van het driebeukige hallenhuis te zijn gebouwd. De voor- en zijgevels waren in ieder geval deels en mogelijk geheel uit baksteen opgetrokken. Het gebint steunde op standvinken die op bakstenen poeren waren gefundeerd. Op basis van de gegevens lijkt het gebouw een symmetrische driebeukige vorm te hebben gehad met een lengte van circa 13,5 m en een breedte van circa 8,5 m. Een bouwelement dat wijst in de richting van een stalfunctie is een (mest)goot die in de richting van de Beek afwatert. Op het terrein zijn verder vijf waterputten aangetroffen, waarvan een inpandig, een ten zuiden van het Catshuis en drie ten noorden (de voorzijde) daarvan. De putten hebben verschillende dateringen tussen de 17de en de 19de eeuw.
6. Holland 2004, p. 75; JDH 2004, p. 213; Jacobs en Moffat 1993; De Kort en Kattenburg 2001; Van Veen 2005c; Lehmann 2018.¹¹⁵
7. CAT03o. Depot Den Haag.
8. –

178

1. Spui Lamgroen.
2. opgraving 2009, gemeente Den Haag.
3. Hollandveen op de Laag van Wormer.
4. NT, 17de-19de eeuw.
5. funderingsresten uit de periode 17de-19de eeuw van een weeshuis en van een blok arbeiderswoningen uit de 19de eeuw.
6. Van Veen 2011.¹¹⁶
7. SPL09o. Depot Den Haag.
8. –

179

1. Gaslaan 125 (Groenesteijn).
2. opgraving 2008, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg
4. LME, NT, 17de-19de eeuw
5. op het onderzoeksterrein zijn de resten aangetroffen van boerderij Groenesteijn. De opgegraven funderingen, vloeren, (water)putten en andere grondsporen dateren vanaf de 17de tot aan de late 19de eeuw. Tot de oudste bewoningssporen kunnen een sloot, een drenkkuil en een kuil met daarin het skelet van een koe gerekend worden. Deze sporen zijn op basis van het daarin aangetroffen aardewerk in de 15de eeuw te dateren. Sporen van bebouwing uit deze periode zijn op het deel van het beschikbare onderzoeksgebied echter niet aangetroffen.
6. Pavlović 2011b.¹¹⁷
7. GSL08o. Depot Den Haag.
8. -

¹¹⁵ Jacobs en Moffat 1993; de Kort en Kattenberg 2001, 2001; Lehmann 2018a; van Veen 2005c.

¹¹⁶ van Veen 2011.

¹¹⁷ Pavlović 2011b.

180

1. Westvlietweg.
2. proefsleuven 2008, gemeente Den Haag.
3. Laag van Ypenburg en Hollandveen.
4. NEOM, NEOL.
5. op de flanken van het duin en in het veen, zijn vondsten gedaan die worden toegeschreven aan de midden-neolithische Swifterbantgroep, Hazendonkgroep en de laat-neolithische Vlaardingengroep. De vondst in het veen betreft een intentionele depositie. Op grond van de aanwezigheid van aardewerk en vuursteen lijkt het waarschijnlijk dat hier een Hazendonk-nederzetting heeft gelegen. Er zijn echter geen grondsporen gevonden die dat ondersteunen. Het totaal opgegraven oppervlak is echter vrij klein en het is goed mogelijk dat die sporen wel elders op het duin aanwezig zijn. Voor Ypenburg geldt ook dat het duin vrij extensief is gebruikt en de grondsporen slechts in een aantal clusters zijn gevonden. Het is goed mogelijk dat de aangelegde putten in de periferie van de bewoningssporen hebben gelegen. De grootte van de aardewerkfragmenten is daar een aanwijzing voor. Het lijkt onwaarschijnlijk dat de Vlaardingengroep op het duin hebben gewoond. Mogelijk hebben zij bomen gekapt die op het duin groeiden, gezien het grote aantal bijlfragmenten dat is gevonden. Daarnaast hebben zij een pot intentioneel in het veen gedeponeerd.
6. Van der Mijle Meijer e.a. 2010.118
7. WVV08p. Depot Den Haag.
8. -

181

1. Madepolderweg 45 en 55-57.
2. proefsleuven 2017, gemeente Den Haag. opgravingen 2018, ADC ArcheoProjecten.
3. Laag van Voorburg, Hollandveen en Gantel Laag.
4. NEOL, IJZ, ROMM, LME, NT.
5. vanwege de ontwikkeling van een woonwijk is in 2017 ten zuiden van de Madepolderweg proefsleuvenonderzoek uitgevoerd, waarna meerdere opgravingen volgden. Ter hoogte van Madepolderweg 55-57 is een vondststrooiing uit het laat neolithicum aangetroffen (MWA18o). De ijzertijd resten, vooral kuilen en akkersporen, laten zich moeilijker interpreteren, maar horen vermoedelijk bij verstoorde of nabij gelegen nederzettingen. Uit de Romeinse tijd zijn huisplattegronden aangetroffen (zie ook vindplaats 16, MWB18o). Het vervolg van deze nederzetting ligt vermoedelijk onder het volkstuintencomplex. Ook op het perceel Madepolderweg 45 zijn resten uit de ijzertijd aangetroffen. Vanwege verstoringen beperkte het onderzoek (MWC18o) zich tot een plaggenstructuur ten zuiden van de strandwal. Ter hoogte van Madepolderweg 45 ligt op de kaart van Kruikius een historische boerderij. De opgraving (MWD18o) leverde resten van dit historische perceel op uit de periode late middeleeuwen-nieuwe tijd.
6. Van Zoolingen 2019b. ADC rapporten in voorbereiding.119
7. MAW17p, depot Den Haag..
8. -

182

1. Wateringse Binnentuinen.
2. begeleiding en opgraving 2011, gemeente Den Haag. Proefsleuven en opgraving 2012, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. NEOM, NEOL, BRONS, IJZ, ROM.

118 van der Mijle Meijer e.a. 2010.

119 van Zoolingen 2019b.

5. het onderzoek op de Wateringse Binnentuinen heeft veel nieuwe informatie opgeleverd over de neolithische bewoning op de oudste strandwal in de Haagse regio. Het is duidelijk dat de eerste permanente nederzettingen van de Vlaardingencultuur pas na 2900 v. Chr. zijn ontstaan en dat deze kolonisten niet afkomstig waren van de lage duintjes in het achterland zoals Schipluiden en Ypenburg. Verder is vastgesteld dat voorafgaand aan deze nederzettingen tijdelijke expedities werden uitgevoerd, vermoedelijk om de bewoningsmogelijkheden te onderzoeken. Zodra de omstandigheden gunstig zijn voor bewoning zien we een heel snelle toename van de bevolking en een intensieve exploitatie van de omgeving. Gedurende enkele eeuwen is de strandwal dichtbevolkt en biedt het natuurlijke landschap niet voldoende bronnen om van te kunnen bestaan. Het resultaat is een grotere afhankelijkheid van landbouwactiviteiten, waar we elders in de delta nog een grotere nadruk op jacht, verzamelen en visvangst zien. Als gevolg van de toenemende uitbreiding van het moeras, waarbij uiteindelijk ook de kwelders tussen de strandwallen met veen bedekt raken, nemen vanaf ongeveer 2600 v. Chr. de bewoningsmogelijkheden af en worden de oorspronkelijke nederzettingen verlaten. Nieuwe nederzettingen worden gesticht op de hogere delen van de strandwal, maar aan het einde van het neolithicum is de bevolking tot vrijwel nul gereduceerd. Incidenteel wordt de strandwal in de bronstijd nog bezocht, maar echte nederzettingen zijn schaars. De bewoning verplaatst zich meer en meer naar de tweede strandwal, de strandwal van Den Haag.
6. Stokkel en Bulten 2017:120
7. WBT11o, WBT11a, WBT12p en WBT12o. Depot Den Haag.
8. -

183

1. Bezuidenhoutseweg 104.
2. opgraving 2018, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, Hollandveen.
4. NT, 18de -20ste eeuw.
5. bij archeologisch onderzoek op perceel 98-102 zijn sporen aangetroffen van een 18de-eeuwse boerderij met stal, waaraan in de 19de en 20ste eeuw verbouwingen hebben plaatsgevonden. Op het achterterrein zijn nog de funderingen van enkele bijgebouwen van mogelijk een wagen- of hooisluur opgegraven. De stal betreft een zogenaamde Hollandse stal waarvan het oorspronkelijke houten gebint op bakstenen poeren of standvinken stond. Samen met de opgegraven gemetselde mestgoten is de boerderij wat betreft de constructie goed vergelijkbaar met de opgegraven resten van een stal behorend tot boerderij Groenesteijn aan de Gaslaan. Aan het eind van de 19de eeuw werd het woondeel verbouwd tot zuivelwinkel. In de tweede wereldoorlog werd de boerderij bij de bombardementen op het Bezuidenhout zwaar beschadigd en is daarna opgeknapt. Naast de resten van de boerderij zijn op het onderzoeksterrein enkele goten en drie waterputten aangetroffen.

Vooruitlopend op nieuwbouw op het perceel Bezuidenhoutseweg 104 is een archeologische opgraving uitgevoerd om aanwezige sporen uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd te documenteren. Er zijn nauwelijks vondsten en geen sporen uit de late middeleeuwen aangetroffen, wel veel sporen en vondsten uit de nieuwe tijd. De sporen uit de nieuwe tijd tonen de bebouwingsontwikkeling op het perceel Bezuidenhoutseweg 104 en zijn vanaf de late 19de eeuw, mede op basis van het beschikbare kaartmateriaal, goed te volgen. De gedocumenteerde funderingen laten de ontwikkeling zien van een eerste en weer afgebroken bebouwing naar nieuwbouw en de stapsgewijze verbouwing tot een woonhuis. Ook sporen van verwoesting tijdens het bombardement in 1945 zijn aangetroffen. Over de relatie van de eerste fase van de bebouwing met de boerderij op de Bezuidenhoutseweg 98-102 is geen uitspraak te doen. Rond 1832 lijken de boerderij en de bebouwing op nr. 104 een geheel te vormen. Zeker is dat vanaf het einde van de 19de eeuw beide percelen een van elkaar gescheiden ontwikkeling hebben doorlopen.
6. Van Baardewijk 2011; Lehmann 2018b; Lehmann 2021a:121
7. BHW10p, BHW17p, BHW18o. Depot Den Haag.
8. -

120 Stokkel en Bulten 2017.

121 van Baardewijk 2011; Lehmann 2018b, 2021b.

184

1. Eiberplein.
2. opgraving 2012, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. IJZ, NT.
5. bij het onderzoek aan het Eiberplein is een klein aantal archeologische sporen aangetroffen die onder te verdelen zijn in drie fasen van landgebruik. Tot de eerste fase behoort een laag waarin vondsten zijn aangetroffen. Aan de hand van het aardewerk wordt deze fase in de vroege ijzertijd gedateerd. Een tweede fase bestaat uit een latere ijzertijd fase (midden of laat). Hier zijn een vondstlaag, drie paalsporen en een paalkuil aangetroffen. Een derde fase betreft de recente tijd. Het betreft een opgebrachte laag zandgrond voor de aanleg van de Vogelwijk uit het begin van de 20ste eeuw. Rond deze periode zijn hier ook plantenbedden en een hierbij horende sloot en greppeltje gegraven. Een aanzienlijk aantal ijzertijdsporen is weggegraven door de recente verstoringen. De aanwezigheid van paalsporen en de scherpe breuken van het aardewerk duidt erop dat ter plaatse een nederzetting gelegen heeft.
6. Van der Mijle Meijer 2012a.122
7. EIP12o. Depot Den Haag.
8. -

185

1. ESDO-locatie.
2. proefsleuven en opgraving 2012, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg, Hollandveen en Gantel Laag.
4. IJZM, ROMV, ROMM, LME.
5. op de Erasmushove, het voormalige voetbalveld van ESDO, zijn in 2013 een inventariserend proefsleuvenonderzoek en een definitief archeologisch onderzoek uitgevoerd. Bij dit onderzoek is de noordelijke flank van een duin blootgelegd met daarop een aantal stratigrafisch gescheiden archeologische niveaus. De oudste resten, een veekraal en een afvallaag, dateren uit de midden ijzertijd. Na een overstroming wordt in de 1ste eeuw een Romeins erf ingericht. Dit erf wordt in de loop van de 2de eeuw, na opnieuw een overstroming vervangen door een nieuw Romeins erf. Ook dit erf komt rond 160 na Chr. door een overstroming ten einde. In de late middeleeuwen wordt het terrein weer in gebruik genomen voor hopteelt en zandwinning.
6. Stokkel en Van der Mijle Meijer 2014.123
7. ESD12p. Depot Den Haag.
8. -

186

1. Fazantplein.
2. proefsleuven en opgraving 2010, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. IJZ.
5. op het Fazantplein te Den Haag is een groot aantal archeologische sporen aangetroffen die duiden op drie fasen van landgebruik, allereerst een brede afwateringsgreppel, later een groot aantal nederzettingssporen en tenslotte een akker. Aan de hand van het aardewerk konden de nederzettingssporen en de akker in de vroege ijzertijd of vroege midden ijzertijd gedateerd worden. De eerste fase, de oost-west georiënteerde ontwateringgreppel kon helaas niet gedateerd worden omdat hier geen vondstmateriaal in aangetroffen is. De tweede fase omvat een groot aantal

122 van der Mijle Meijer 2012a.

123 Stokkel en van der Mijle Meijer 2014.

paalsporen, een haard, een vuile laag, twee mogelijke waterkuilen en een standgreppeltje. Gezien de aard van de sporen moet de onderzoekslocatie deel uitgemaakt hebben van een erf. Uit de grote hoeveelheid palen konden drie structuren herleid worden. Deze structuren betreffen een vierpalige spieker, een zwaarder uitgevoerde zespalige spieker en een vierpalige structuur. Twee spiekers dienden voor de opslag van gewassen waaronder gerst, gezien de aanwezigheid van gepofte gerstekorrels in de paleo-ecologische monsters. De andere vierpalige structuur was voorzien van een haard en heeft vermoedelijk dus geen opslagfunctie gehad. In de derde fase is de hele onderzoekslocatie in gebruik geweest als akker. Door herhaaldelijk ploegen van de bodem ontstond een cultuurdek. De eergetouwkrassen oversnijden alle sporen uit fase 2. De cultuurlaag is daarna met 1,6 m zand overstoven en tot de aanleg van de huidige bouw niet meer in gebruik geweest. Mogelijk is deze overstuiving de aanleiding geweest om het erf en de akker te verlaten. Het stuifzand was dik genoeg om de ijzertijdsporen tegen de recente verstoringen te beschermen.

6. Stokkel 2010a.124
7. FAZ10p. Depot Den Haag.
8. -

187

1. Prinsestraat Nobelstraat (Korzothheater).
2. proefsleuven en opgraving 2009, gemeente Den Haag.
3. Laag van Voorburg.
4. LME, NT.
5. er zijn vijf kuilen en een waterput aangetroffen met een laatmiddeleeuwse of nieuwtijdse datering. Een kuil, met hoofdzakelijk een datering in de 15de met mogelijke uitloop naar het eerste kwart van de 16de eeuw, is als afvalkuil gebruikt. Bovenin de kuil is 17de-eeuws materiaal verzameld. De kuil is voornamelijk gebruikt voor het dumpen van kapot gebruiksaardewerk en voedselafval. Uit onderzoek naar het dierlijk botmateriaal is gebleken dat de mensen die van deze afvalkuil gebruik maakten een zekere welstand genoten. Dit komt overeen met de resultaten van het archeologisch onderzoek in 1993 aan de Nobelstraat, waar de funderingen werden aangetroffen van een groot en diep pand dat vanaf de tweede helft van de 15de eeuw tot in de 17de eeuw aan de Nobelstraat heeft bestaan. Ook uit historische bronnen blijkt dat aan de Nobelstraat welgestelde mensen hebben gewoond. Opvallend is wel dat het aangetroffen gebruiksaardewerk niet van deze welstand getuigt. De resultaten van het aardewerk- en het botonderzoek spreken elkaar dus enigszins tegen. De aanname dat het afval afkomstig is van welgestelden wordt wel weer gesteund door de vondst van twee glazen maigelein bекers in kuil 6. Wellicht de meest opvallende vondst betreft een menselijke schedel. Deze schedel van een man lijkt veelvuldig te zijn gebruikt voor chirurgische lessen. Deze lessen hebben plaatsgevonden in het Theatrum Anatomicum, dat in 1628 werd gesticht in een gebouw tegen de Grote Kerk. Wekelijks vonden daar anatomische lessen plaats en een paar keer per jaar werd een lijk ontleed. In 1772 verhuisde het Theatrum naar een voormalige Jezüetenkerk in de Juffrouw Idastraat. In dit nieuwe Theatrum is nog tot 1831 onderwijs gegeven.
6. Pavlović 2008; Van Baardewijk 2010.125
7. KOR09p. Depot Den Haag.
8. -

188

1. Kwartellaan.
2. proefsleuven 2010 en opgraving 2011, gemeente Den Haag.
3. IJZ.
4. Laag van Voorburg.

124 Stokkel 2010a.

125 van Baardewijk 2010; Pavlović 2008.

5. de vindplaatsen aan de Kwartellaan (locatie noord en zuid) geven informatie over off-site activiteiten in de ijzertijd. Deze vindplaatsen maken deel uit van een groter cultuurlandschap uit de vroege tot de late ijzertijd. Vindplaatsen als Houtrust (vindplaats 145, akkers) en Fazantplein (vindplaats 186, nederzetting) kunnen hier ook toe gerekend worden. De sporen hangen sterk samen met de aantrekkingskracht van het strandwallengebied op de prehistorische mens. De vindplaats op de Kwartellaan lag op de flank van de strandwal, op de grens van een natte laagte. De vindplaats op het Fazantplein lag een stuk hoger, was minder nat en dus ook geschikt voor bewoning. De archeologische resten op het Fazantplein, Kwartellaan-zuid en Kwartellaan-noord dateren alle uit de ijzertijd. Ze laten echter ook een verschil zien. Het late-ijzertijdaardewerk en de keerploegsporen op de locatie Kwartellaan-noord geven aan dat de locatie ook in de late ijzertijd nog in gebruik was. Late-ijzertijdaardewerk en keerploegsporen zijn niet aangetroffen op het Fazantplein en Kwartellaan-zuid.
6. Stokkel 2010b; Van der Mijle Meijer 2012b.126
7. KWL10p, KWL11o. Depot Den Haag.
8. –

189

1. Meppelweg 1401-1403.
2. proefsleuven en opgraving 2015, IDDS Archeologie.
3. ROMM, LME.
4. Gantel Laag.
5. de sporen uit de Romeinse tijd liggen op een tak van de Gantel; de ondergrond bestaat dan ook uit oever- en beddingafzettingen van de Gantel. Een watervoerende geul bevond zich vermoedelijk meer richting het oosten. Er is sprake van minimaal twee gebruiksfasen na 180 na Chr. De sporen van een gebouw en een spieker oversnijden kuilen, zodat deze plattegronden tot een latere fase behoren. Wat betreft ligging kunnen ze tegelijkertijd hebben gefunctioneerd en kan er sprake zijn geweest van een erf. De interpretatie van de sporen uit de oudste fase is op basis van het kleine opgegraven oppervlak niet te geven. Bewoning heeft plaatsgevonden tot in de 3de eeuw. Het aangetroffen erf maakt deel uit van een bewoningslint gelegen op oeverafzettingen langs een belangrijke tak van het Gantel getijdensysteem. Tot dit bewoningslint behoren richting het noorden het erf aan de Nikkelwerf en de vindplaatsen Hertenrade en Dedemsvaartweg en richting het zuiden De Uithof, Wennetjessloot en Uithofslaan. Sporen uit een volgende bewoningsfase dateren uit de late middeleeuwen en bestaan uit paalkuilen van een gebouw uit de 13e eeuw. Het kan om een boerderij gaan met een woon- en stalgedeelte, maar ook om een schuur. Vanaf de 13e eeuw vindt geleidelijk aan verstening van huizen en boerderijen plaats. De ingegraven stijlen wijzen mogelijk op volledige houtbouw, maar de vondst van baksteen in één van de paalkuilen kan wijzen op gedeeltelijke verstening. Ten zuidoosten van het gebouw zijn enkele kuilen aangetroffen. Wat betreft datering kunnen ze op het erf van deze boerderij hebben gelegen. Verspreid over het onderzoeksgebied liggen perceleringsgreppels waarvan een deel mogelijk is gegraven ten tijde van het functioneren van het gebouw in de (vroege) 13e eeuw. Mogelijk zijn het ontginningsgreppels en kunnen we spreken van een ontginningsboerderij. Naderhand heeft herverkaveling plaatsgevonden.
6. Dijkstra 2016.127
7. MPW15o. Depot Den Haag.
8. -

190

1. Nieuwe Haagse Passage.
2. proefsleuven en opgraven 2011 en 2021, ADC ArcheoProjecten.
3. LME, NT.

126 van der Mijle Meijer 2012b; Stokkel 2010b.

127 Dijkstra 2016.

4. Hollandveen.
5. de oudste vondsten die in de top van het veen en in de vroegste ophogingslagen zijn aangetroffen, dateren uit de late middeleeuwen en vormen de vroegste getuigen van menselijke activiteiten op deze locatie. Om dit veengebied geschikt te maken voor bewoning was ontwatering van het veen, door middel van het graven van afwateringsgreppels en sloten, en ophoging van het terrein noodzakelijk. Getuige het vondstmateriaal vonden deze activiteiten op zijn vroegst in de tweede helft van de 14de of eerste helft van de 15de eeuw plaats. Omstreeks het midden van de 14de eeuw werd het terrein mogelijk reeds voor bewoning geschikt gemaakt. Toch lijkt de bewoning op basis van het aantal vondsten pas goed in de tweede helft van de 15de eeuw op gang te zijn gekomen. De oudste sporen in het plangebied zijn twee evenwijdig aan elkaar lopende greppels die in het noordoostelijke deel van het plangebied werden aangetroffen. In het centrale en noordoostelijke deel van het plangebied zijn op vlak 2 verschillende sporen aangetroffen die erop wijzen dat dit deel van het onderzoeksterrein in de 15de, 16de en wellicht nog in de vroege 17de eeuw in gebruik was als achterterrein of achtererf. De vroegste sporen van baksteenbouw die in het plangebied werden aangetroffen, dateren mogelijk al uit de late 16de eeuw, maar zeker uit de vroege 17de eeuw. Uit deze periode zijn overblijfselen van vier bakstenen huizen gevonden. Aan het eind van de 17de of het begin van de 18de eeuw wordt op het achterterrein van het grote pand langs de Voldersgracht een huizenblok van vijf kleine hofwoningen of camerens gerealiseerd.
6. Bouma 2013.128
7. NHP11o. Depot Den Haag.
8. -

191

1. Noordweg 76 (volkstuinten).
2. proefsleuven en opgraven 2012, 2017, 2019 en 2020, gemeente Den Haag.
3. NEOL, IJZ, ROM, LME, NT.
4. Laag van Voorburg, Hollandveen en Gantel Laag.
5. in 2017 is de Steynhof opgegraven. Deze vindplaats ligt op enkele honderden meters van de Wateringse Binnentuinen en betreft eveneens een laatneolithische nederzetting met enkele huizen. Wat de Steynhof bijzonder maakt, is de vondst van een brandplaats waarin menselijke crematieresten werden aangetroffen. De vindplaats verschaft daardoor nieuwe inzichten in het dodenritueel van de Vlaardingensmens. Niet ver van de neolithische resten is een gebouwplattegrond aangetroffen, waarvan de sporen zowel aardewerk uit de vroege ijzertijd opleverden, als bijpassende 14C-dateringen van 2410+/-30 BP en 2470+/-35 BP, wat gekalibreerd neerkomt op 743-399 v. Chr. en 754-520 v. Chr. In de Romeinse tijd maakte de vindplaats ook deel uit van een nederzettingsterrein, terwijl de laatmiddeleeuwse en nieuwetijdse resten vooral bestaan uit greppels en kuilen die wijzen op agrarische activiteiten.
6. Stokkel 2012b; Van Zoolingen 2018b; Van Zoolingen en Bulten 2021.129
7. STY12p, STY12o, NOO17p, NOO19p, NOO20o. Depot Den Haag.
8. Rapportage NOO20o in 2022 verwacht. AWWK Den Haag waarde-gebied 14.

192

1. Noordwal/Veenkade.
2. proefsleuven 2011, gemeente Den Haag.
3. NT.
4. Hollandveen.
5. De resultaten van het archeologisch onderzoek betreffen een 19de-eeuwse kademuur, een riool, een pinkuil en twee houten palen. Anders dan op basis van het grondradaronderzoek verwacht werd, is de kademuur daterend van voor

128 Bouma 2013.

129 Stokkel 2012b; van Zoolingen 2018b; van Zoolingen en Bulten 2021.

1800 niet aangetroffen. De waterbodem die met de kademuur in verband gebracht zou kunnen worden is ook niet aangetroffen.

6. Kraal 2011.130
7. NWL11p. Depot Den Haag.
8. -

193

1. Rotterdamsebaan.
2. proefsleuven 2010, 2014, 2015 en 2018, opgraven 2014, gemeente Den Haag.
3. ROMM, LME.
4. Gantel Laag.
5. Na een fase van rurale bewoning in de 1ste en 2de eeuw wordt in de 3de eeuw een Romeinse nederzetting neergezet met opvallend veel militair vondstmateriaal. Het terrein is (deels) omgracht en er zijn resten van een beschoeiing aangetroffen. De belangrijkste vondst is een zilverschat uit het laatste kwart van de 2de eeuw. De schat bestaat uit 107 denarii, 6 armbanden, een grote verzilverde fibula en resten van een ketting. Alles was opgeborgen in een geverfde beker. Ook is een zilveren ring gevonden met het opschrift AMO TE VITA. Van na de Romeinse tijd zijn enkele vondsten uit de vroege middeleeuwen gedaan, maar in de late middeleeuwen wordt het terrein pas opnieuw ingericht. Op de Romeinse resten wordt in de 14de eeuw een begraven hofstad gebouwd. De Romeinse verkaveling wordt aangehouden en de Romeinse gracht wordt opnieuw open gegraven. Zeldzame vondsten uit deze periode zijn een complete ploegschaar en een helm.
6. Rieffe en Stokkel 2010.131 Afdeling Archeologie rapporten in voorbereiding.
7. ROT10p, RBA14p, RBC14o, RBH15p, RHA18p. Depot Den Haag.
8. bovenstaande situatie is december 2021. Rapportages worden in 2022 verwacht.

194

1. Rotterdamsebaan.
2. proefsleuven 2015 en 2018, opgraven 2015, 2016 en 2018, gemeente Den Haag.
3. ROMM, LME.
4. Gantel Laag.
5. In de Romeinse tijd maakt dit terrein deel uit van een ruraal bewoningslint dat een in de ijzertijd verlande Gantelgeul volgt. In de late middeleeuwen wordt het terrein ingericht als begraven hofstad. Van dit erf zijn veel vondsten afkomstig waaronder een drinkglas en een stuk gebrandschilderd glas.
6. afdeling Archeologie rapporten in voorbereiding.
7. RBE15p, RBF15o, RBK16o, RBM18p, RHC18o. Depot Den Haag.
8. bovenstaande situatie is december 2021. Rapportages worden in 2022 verwacht.

195

1. Rotterdamsebaan
2. proefsleuven 2015, opgraven 2015 en 2018, gemeente Den Haag.
3. ROMM, LME, NT.
4. Gantel Laag.
5. In de Romeinse tijd maakt dit terrein deel uit van een ruraal bewoningslint dat een inmiddels verlande Gantelgeul volgt. Eén van de boerderijen uit deze periode heeft een afwijkende bouw omdat de buitenste rij palen rondom

130 Kraal 2011.

131 Rieffe en Stokkel 2010.

het huis op natuurstenen stiepen stond. Deze bebouwing moest echter wijken voor een 3de-eeuwse inrichting die bestaat uit een omgreppeld terrein met daarbinnen resten van steenbouw. De belangrijkste aanwijzing hiervoor zijn de honderden complete dakpannen die in de erfgreppels zijn gevonden. Ook dit terrein wordt in de late middeleeuwen ingericht als begraven hofstad. Van dit erf zijn zeldzame vondsten afkomstig die duiden op een grote welvaart. Een bronzen stijgbeugel, een gouden munt, een lakstempel en een vertinde veldfles zijn daar voorbeelden van.

6. afdeling Archeologie rapporten in voorbereiding.
7. RBO15p, RBB15o, RBI15o, RHB18o, RHD18o. Depot Den Haag.
8. bovenstaande situatie is december 2021. Rapportages worden in 2022 verwacht.

196

1. De Rhijenhof 14/16.
2. proefsleuven 2016 en opgravingen 2017 en 2020, gemeente Den Haag.
3. ROM, LME, NT.
4. Laag van Voorburg, Gantel Laag.
5. de oudste archeologische resten op de vindplaats De Rhijenhof dateren uit de Romeinse tijd. Op de Gantelklei is een looplaag en een greppel met vondstmateriaal uit deze periode aangetroffen. Ook op het naastgelegen perceel ESDO (ESD12p) zijn in 2013 dergelijke sporen aan het licht gekomen. De bewoning in de Romeinse tijd kan tussen circa 50 en 160 na Chr. gedateerd worden. De vroegste aanwijzingen voor bewoning in de late middeleeuwen zijn fragmenten van een kogelpot en muizenpotten. De kogelpot fragmenten dateren in de late 13de eeuw maar werden zonder duidelijke context in de Gantelklei gevonden. Aangezien op de vindplaats De Rhijenhof geen sporen uit deze periode zijn aangetroffen kan de pot afkomstig zijn van een nabijgelegen vindplaats, een aanwijzing zijn voor de ontginningen uit de 13de eeuw, of mogelijk een aanwijzing voor bewoning uit deze periode in of rondom het plangebied De Rhijenhof. Aanwijzingen voor bewoning uit de late 14de en de 15de eeuw zijn schaars. Tijdens het proefsleuvenonderzoek (RHY16p) is een taludmuur van kloostermoppen aangetroffen die in deze periode gedateerd kan worden. Ook de hergebruikte bakstenen voor de fundering die onder de stalfunderingen aan het licht kwam dateren uit deze periode, maar het spoor zelf is jonger. Directe aanwijzingen voor bewoning in de late 14de en de 15de eeuw vormen een aantal zogenaamde muizenpotten die de locatie aangeven waar opslagplaats(en) voor landbouwgoederen hebben gestaan. Tijdens de opgraving zijn 19de-eeuwse stalresten onderzocht en gedocumenteerd. Onder deze 19de-eeuwse resten zijn restanten van een eerdere bouwfase aangetroffen waarvan de datering tussen 1550 en 1800 moet liggen. De archeologische resten die zijn aangetroffen passen in het bestaande beeld van de bewoning in de regio gedurende de nieuwe tijd. De vorm van de boerderij en stal (hallenhuis) is typerend voor de regio, en vergelijkbare boerderijen zijn hedendaags nog steeds aanwezig of zijn eerder archeologisch onderzocht in Den Haag.
6. Pavlović 2016b; Lenoir 2019.132
7. RHY05w, RHY14b, RHY16p, RHY17o, RHY20o. Depot Den Haag.
8. AWWK Den Haag waarde-gebied 11.

197

1. Spui 24-28a.
2. opgraving 2012, gemeente Den Haag.
3. LME, NT.
4. Laag van Voorburg, Hollandveen, Stadslaag.
5. tijdens dit onderzoek werden bewoningssporen en vondsten aangetroffen die vanaf de tweede helft van de 14de eeuw dateren en een beeld geven van de ontwikkeling en het stedelijke leven in dit deel van de stad. Het archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat voorafgaand aan de eerste bebouwing in het plangebied in de

132 Lenoir 2019; Pavlović 2016b.

tweede helft van de 14de eeuw, het terrein ontwaterd werd door een slootje dat beschoeid was met houten palen en vlechtwerk. Met de vrijgekomen veenbagger uit de gegraven sloot en in combinatie met afval afkomstig elders uit de stad, werd het terrein opgehoogd en bouwrijp gemaakt. Het opgegraven vondstmateriaal bestaat voornamelijk uit gebruiksaardewerk, maar er zijn ook voorwerpen van hout en metaal aangetroffen. Heel bijzonder zijn twee zogenaamde pelgrimsinsignes van tin uit de late 14de eeuw die getuigen van het belang van de religie in de toenmalige samenleving. Bij het uitgraven van de sleuf voor de aanleg van de stalen damwand rondom de bouwput werden aan de straatzijde op het perceel Spui 26 de resten van een bakstenen fundering aangetroffen welke op basis van het baksteenformaat hoogstwaarschijnlijk in het laatste kwart van de 14de eeuw gedateerd kan worden. Deze fundering en in het verlengde daarvan de funderingen die tijdens het definitief archeologisch onderzoek werden opgegraven, vertegenwoordigen de tastbare overblijfselen van een van de vroegste bakstenen panden die aan het Spui stonden. Baksteen was in de 14de eeuw een nog relatief duur bouw materiaal en daarom wordt aangenomen dat de eigenaar van het pand (redelijk) vermogend moet zijn geweest. Mogelijk oefende hij een beroep uit in de handel, want het Spui was na het graven van de Trekvluit in 1344-1345 gekanaliseerd en was daarmee een belangrijke vervoersader voor de stad geworden. Vondstmateriaal afkomstig uit twee beerkelders en een beerput, wijst er op dat in de periode vanaf de 15de tot na het midden van de 17de eeuw de panden Spui 26 en mogelijk Spui 28a bewoond werden door vermogende personen. Met name het glas uit de beerput van Spui 26 wijst op welstand. Het betreft bekers en glazen in zogenaamde Venetiaanse stijl uit de eerste helft van de 17de eeuw. Minder exclusief maar zeker zo bijzonder, zijn enkele drinkglazen – zogenaamde roemers – die gegraveerd zijn met onder andere teksten (leuzen) die naar de Oranjes verwijzen. Dat de bewoners van de panden Spui 24, 26 en 28a van enige welstand waren, wordt bevestigd door historisch onderzoek dat een aantal namen van eigenaren en bewoners alsook hun beroep aan het licht heeft gebracht. Enkele van deze personen hadden zelfs hooggeplaatste functies binnen het lokale ambtelijke apparaat.

6. Pavlović en Van Veen 2016.133
7. SPU12o. Depot Den Haag.
8. –

198

1. Zuidwal 1 / Paviljoensgracht 139.
2. proefsleuven 2012, gemeente Den Haag.
3. NT.
4. Hollandveen, Stadslaag.
5. het oudste spoor van menselijke activiteit op het onderzoeksterrein betreft een circa 1 m dikke, op het veen opgebrachte zandlaag met puin. Deze ophogingslaag werd voorafgaand aan de ontwikkeling van het gebied rondom de Zuidwal - vermoedelijk rond het begin van de 17de eeuw - opgebracht. Alle overige in de proefsleuven aangetroffen sporen betreffen funderingen, vloeren en rioolgoten. Enkele funderingen waaronder twee poeren op houten palen, een asput en een beerput zijn de overblijfselen van het 17de-eeuwse pand, alle overige sporen dateren uit de 18de en de 19de eeuw. Van het oorspronkelijke 17de-eeuwse pand is als gevolg van verbouwingen uit de 18de en de 19de eeuw vrij weinig overgebleven. In proefsleuf 1 wordt een fundering op planken als 17de-eeuws gedateerd. De fundering ligt op dikke planken die net boven het veen in het opgebrachte zand met puin geplaatst zijn. Gelijktijdig met deze fundering zijn twee poeren op palen en een asput. Ook in proefsleuf 2 dateren de meeste sporen uit de 18de eeuw of later. Tot het 17de-eeuwse pand worden een beerput en de gevelmuur gerekend.
6. Meering 2011; Pavlović 2012.134
7. ZWL12p. Depot Den Haag.
8. –

199

133 Pavlović en van Veen 2016.

134 Meering 2011; Pavlović 2012.

1. Pompstationsweg.
2. proefsleuven en archeologische begeleiding 2009, gemeente Den Haag.
3. VME.
4. Laag van Voorburg, Hollandveen.
5. ruim 5 meter onder het huidig oppervlak zijn de duidelijke sporen van akkerland aangetroffen met ploegsporen, paalsporen en pootafdrukken. Enkele palenrijtjes zijn mogelijk de resten van stellages die zijn aangelegd om overlast van verstuingen tegen te gaan. Op het hoogste punt was een aan beide zijden met paaltjes afgebakende weg gelegen. Er zijn aanwijzingen dat de bodem daarvoor is opgehoogd. In de weg waren op een dieper niveau nog karrensporen zichtbaar. Het onderzochte gedeelte lag op de overgang van strandwal naar strandvlakte. De cultuurbodem liep af in zuidoostelijke richting. Opvallend is het geringe aantal aardewerkfragmenten dat is aangetroffen, slechts zes fragmenten, waarvan maar twee in duidelijk archeologische context. Ook ontbreekt het aan sporen zoals waterputten en kuilen. Deze gegevens wijzen erop dat de boerderij van waaruit deze velden zijn bewerkt niet in de naaste omgeving moet worden gezocht. In de grondmonsters zijn uitsluitend zaden aangetroffen die typerend zijn voor duinvegetatie. Het ontbreekt aan cultuurgewasindicatoren.
6. Van der Mijle Meijer en Waasdorp 2010.135
7. PSW09w. Depot Den Haag.
8. –

200

1. Scheveningseweg (tolhuis).
2. archeologische begeleiding 2018, gemeente Den Haag.
3. NT.
4. Laag van Voorburg.
5. bij de aanleg van de Scheveningseweg in 1664 werd ook een tolhuis met tolhek gebouwd om tol te heffen op het wegverkeer. In eerste instantie was dit hek van hout en in 1723 werd deze vervangen door een poort van steen en ijzer. Het tolhuis zelf deed niet alleen dienst als woning en bedrijfsruimte voor de tolbaas, maar ook als herberg. Tot in de 19de eeuw bleef het tolhuis en het hek in originele staat. In 1878 werden de rails voor de paardentram naar de berm verplaatst waardoor het tolhuis voor de eerste keer ingekort werd. Met de komst van de elektrische tram in 1905 werd het tolhuis opnieuw ingekort tot de omvang die we nu kennen. Tenslotte werden in 1924 ook de bakstenen pijlers van de tolpoort verwijderd en verplaatst naar de Kerkhoflaan. Ter hoogte van het huidige tolhuis, op de kruising van de Scheveningseweg en de Burgemeester Patijnlaan zijn de resten van de originele uitleg van dit tolhuis aangetroffen. Bij het rooien van de oude tramrails werden restanten van de fundering van het tolhuis aangetroffen. Deze funderingen zijn gedocumenteerd en daarna zijn de bovenste lagen baksteen door de archeologen verwijderd zodat de benodigde cunetdiepte voor de nieuwe tramrails bereikt kon worden. Het merendeel van de aangetroffen funderingen ligt dus nog in de grond onder de nieuwe tramrails.
6. Stokkel, Rieffe en Van Veen 2020.136
7. SCH18a. Depot Den Haag.
8. AWWK Den Haag waarde-gebied 16.

201

1. Ockenburghstraat (tennispark).
2. proefsleuven 2017 en 2018 en opgraven 2018 en 2019, gemeente Den Haag.
3. BRONSM.
4. Laag van Voorburg.

135 van der Mijle Meijer en Waasdorp 2010.

136 Stokkel e.a. 2020.

5. tijdens de archeologische onderzoeken zijn ruim duizend sporen, maar weinig vondsten aangetroffen. Het merendeel van de sporen dateert in de midden bronstijd. Hiertoe behoren een huisplaats met meerdere op elkaar volgende structuren, erfindelingen en waterkuilen. Een bijzondere vondst zijn de resten van een waterput met vlechtwerkwanden die ook bij de huisplaats uit de midden bronstijd A behoort. De huisplaats is aan het einde van de midden bronstijd A opgegeven, waarna het terrein als akker- en weiland is gebruikt. Vervolgens is op dezelfde plek opnieuw een structuur opgericht. Nadat deze structuur is afgebrand, is het terrein wederom als akker- en weiland in gebruik genomen. Na een verstuivingsfase is het terrein tijdens de ijzertijd opnieuw als akker gebruikt. De weinige sporen uit deze periode betreffen enkele stakenrijen en duiden akkerindelingen aan. In het zuiden van het opgravingssterrein zijn sporen van de laatmiddeleeuwse en nieuwtijdse Wijndaelerboerderij aangetroffen.
6. Lehmann 2021a.137
7. OBS17p, OBS18o, OBS19o. Depot Den Haag.
8. –

202

1. Westduinpark (Natte Pan).
2. archeologische begeleiding 2011 en 2012, gemeente Den Haag.
3. IJZL.
4. Laag van Voorburg.
5. bij natuurherstelwerkzaamheden in het plangebied Westduinpark – Natte Pan is een archeologische begeleiding uitgevoerd. Hierbij is een vindplaats uit de ijzertijd aangetroffen. Over de aard en omvang kunnen geen vergaande uitspraken worden gedaan omdat een groot deel van de vindplaats onder een dik pakket duinzand begraven ligt. Bij het booronderzoek dat aan de begeleiding voorafging was al vastgesteld dat er een goed ontwikkelde bodem op de Laag van Voorburg bewaard was gebleven. Tijdens de begeleiding bleek dat de vindplaats grotendeels onder het grondwater ligt, wat de mogelijkheid tot onderzoek sterk beperkt, vandaar dat ervoor is gekozen het resterende deel van de vindplaats in situ te behouden. Ongeveer 100 meter ten oosten van de ijzertijdvindplaats zijn keerploegsporen aangetroffen op de flank van de strandwal, waar deze overgaat naar de met veen opgevulde strandvlakte. Uit deze akkerlaag zijn enkele fragmentjes geglazuurd roodbakend aardewerk afkomstig, wat erop wijst dat deze akker in de late middeleeuwen of later aan het oppervlak lag. Naast deze twee vindplaatsen is in de Natte Pan ook een aantal vondsten uit de periode 1940 – 1945 aan het licht gekomen.
6. Rieffe 2012.138
7. WEP11a. Depot Den Haag.
8. -

137 Lehmann 2021a.

138 Rieffe 2012.

Afkortingen

ARCHIS	Archeologisch informatiesysteem van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten
AWN	Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland
AWVK	Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart Den Haag
BRONSL	late bronstijd (1100 - 800 v. Chr.)
BRONSM	midden bronstijd (1800 - 1100 v. Chr.)
CAA	Centraal Archeologisch Archief
CHS	Cultuurhistorische Hoofdstructuur (provincie Zuid-Holland)
Holland	Historisch Tijdschrift Holland
IJZ	ijzertijd (800 - 19 v. Chr.)
IJZL	late ijzertijd (250 - 19 v. Chr.)
IJZM	midden ijzertijd (500 - 250 v. Chr.)
IJZV	vroege ijzertijd (800 - 500 v. Chr.)
IPL	Instituut voor Prehistorie van de Rijksuniversiteit te Leiden
IPP	Instituut voor Pre- en Protohistorische Archeologie Albert Egges van Giffen, Universiteit van Amsterdam
JCBGG	Jaarverslag van de Commissie van beheer over het Gemeentemuseum te 's-Gravenhage over 1912
JDH	Jaarboek Die Haghe
JHVR	Jaarboek Historische Vereniging Rijswijk
JROB	Jaarverslag Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
LME	late middeleeuwen (1000 - 1500)
NEOL	laat neolithicum (2850 - 2000 v. Chr.)
NEOM	midden neolithicum (4200 - 2850 v. Chr.)
NKNOB	Nieuws bulletin van de Koninklijke Oudheidkundige Bond
NT	nieuwe tijd (1500 - heden)
PDB	Provinciaal Depot van Bodemvondsten
PREH	prehistorie
RGD	Rijksgebouwendienst
RMO	Rijksmuseum van Oudheden
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
ROM	Romeinse tijd (19 v. Chr. - 450)
ROMM	midden Romeinse tijd (70-270 na Chr.)
ROMV	vroeg Romeinse tijd (19 v. Chr.-70 na Chr.)
VME	vroege middeleeuwen (450 - 1000)

Literatuur

- Alders, G., 1982, *De Waelneshoeve te Hendrik Ido Ambacht en andere middeleeuwse stenen kamers in Nederland*. (Hollandse Studiën 12). Dordrecht.
- As, S. van, en K. Leijnse, 2019, *Den Haag, Badhuisweg Terrein Deo Gratias. IVO-proefsleuven met doorstart naar archeologische opgraving*. (BAAC rapport A-16.0205). 's-Hertogenbosch.
- Baardewijk, D. van, 2015, *Oosteinde-Laan van Wateringse Veld, Gemeente Den Haag: definitief archeologisch onderzoek*. (Haagse Archeologische Rapportage 1501). Den Haag.
- Baardewijk, D.J. van, 2005, *Inventariserend proefonderzoek De Werf 46*. (Rapport afdeling Archeologie 0520). Den Haag.
- Baardewijk, D.J. van, 2010, *Korzothheater, Gemeente Den Haag. Een inventariserend veldonderzoek-proefsleuven*. (Rapport afdeling Archeologie 1008). Den Haag.
- Baardewijk, D.J. van, 2011, *Bezuidenhoutseweg 98, gemeente Den Haag. Inventariserend Veldonderzoek-proefsleuven, Definitief Archeologisch Onderzoek en Archeologische Begeleiding*. (Haagse Archeologische Rapportage 1120). Den Haag.
- Beelaerts van Blokland, W.A., 1927, 'Germaansche en Romeinsche oudheden in de duinstreek benoorden 's-Gravenhage.' In: *Jaarboek Die Haghe 1925/27*. p. 284-288.
- Benjamins, M., 2011, *Korte Vijverberg 8 en Plein 26 (Mauritshuis), gemeente Den Haag: bureauonderzoek archeologische waarden*. (Haagse Archeologische Rapportage 1101). Den Haag.
- Boekel, G.M.E.C. van, 1989, *Terracottabeeldjes van de Scheveningseweg. Romeinse vondsten uit 's-Gravenhage II*. (VOM-reeks 1989-3). Den Haag.
- Boonstra, Y.M., 2005, *Inventariserend veldonderzoek proefsleuven Norgstraat*. (Rapport afdeling Archeologie 0519). Den Haag.
- Boonstra, Y.M., 2011, *Ver-Hue llweg (De Bataaf), gemeente Den Haag: bureauonderzoek archeologische waarden*. (Haagse Archeologische Rapportage 1114). Den Haag.
- Bouma, N., 2013, *Van ambachts- en handelswijk tot Nieuwe Haagse Passage. Een inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven en een archeologische opgraving in de Grote Marktstraat 44-46 in Den Haag*. (ADC Rapport 3468). Amersfoort.
- Braat, W.C., 1956, 'Brandgraven uit de 7e eeuw in de duinen bij Monster.' in: *Oudheidkundige Mededeelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden Nieuwe Reeks 37*. p. 82-91.
- Brinkkemper, O., 1995, *Een plantaardig feestmaal uit Den Haag. Botanisch onderzoek aan een zeventiende eeuwse beerkelder van de opgraving Zuidwal*. (BIAXiaal 10). Zaandam.
- Broeke, P.W. van den, en J.-K.A. Hagers, 1994, *Gasleiding als aanleiding. Inventarisatie van archeologische waarden in het gasleidingstracé Monster – Gaag (Zuid-Holland)*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 1). Den Haag.
- Bulten, E.E.B., 2004, *Definitief Archeologisch Onderzoek Houtrust*. Intern rapport afdeling Archeologie Gemeente Den Haag. Den Haag.
- Bulten, E.E.B., 2007, *Definitief archeologisch onderzoek bij de Oude Waalsdorperweg 37 & 38 in Den Haag. Bronstijd, ijzertijd en middeleeuwen in het tracé van de Hubertustunnel*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 9). Den Haag.
- Bulten, E.E.B., 2009, *Inventariserend veldonderzoek-proefsleuven op de Noordhof in het Wateringse Veld, gemeente Den Haag*. (Rapport afdeling Archeologie 0924). Den Haag.
- Bulten, E., en M. Opbroek, 2014, 'Een crematiegrafveld in de duinen van Den Haag.' in: E.M. Theunissen, en S. Arnoldussen (red.), *Metaaltijdenbundel 1. Bijdragen in de studie van de metaaltijden*. Leiden. p. 56-65.
- Bulten, E.E.B., en Y.M. Boonstra, 2013, *Bronovo, een Hilversumvindplaats aan zee gemeente Den Haag. Bronstijd- en ijzertijdbewoning in de Haagse duinen*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 16). Den Haag.
- Carmiggelt, A., 1991, *Een beeld van een vondst. Haagse archeologische vondsten in particulier bezit*. (VOM-reeks 1991-4). Den Haag.
- Carmiggelt, A., 1992, *Tussen hof en herberg Archeologisch onderzoek aan de zuidzijde van het Binnenhof in Den Haag*. (VOM-reeks 1992-1). Den Haag.
- Carmiggelt, A., 1993, *De archeologie van Den Haag. Deel 3: de middeleeuwen*. (VOM-reeks 1993-1). Den Haag.
- Carmiggelt, A., 1998, *Romeinse vondsten van de Scheveningseweg te Den Haag: de dieren- en plantenresten*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 4). Den Haag.
- Carmiggelt, A., 2019, 'Met Waasdorp naar Waalsdorp. Een laatmiddeleeuwse vindplaats onder de Jonge Duinen.' in: R.J. van Zoolingen (Red.), *AB HARENIS INCVLITIS. Artikelen voor Ab Waasdorp*. Den Haag. p. 264-271.
- Carmiggelt, A., en M.M.A. van Veen, 1995, *Laat- en postmiddeleeuws afval afkomstig uit zes vondstcomplexen te Den Haag*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 2). Den Haag.
- Dijkstra, J., 2016, *Meppelweg 1401-1403, Den Haag, gemeente Den Haag Inventariserend veldonderzoek d.m.v. proefsleuven en opgraving*. (IDDS Archeologie rapport 1799). Noordwijk.

- Driessen, M.J., en E. Besselsen (red.), 2014, *Voorburg-Arentsburg. Een Romeinse havenstad tussen Rijn en Maas*. (Themata 7). Amsterdam.
- Duijvenboden, D.L. van, 2020, *Binckhorstlaan 141 Gemeente Den Haag. Definitief archeologisch onderzoek*. (Haagse Archeologische Rapportage 2002). Den Haag.
- Ginkel, E.J. van, en J.R. Magendans, 1991, *De archeologie van Den Haag. Deel 1: de prehistorie*. (VOM-reeks 1991–2). Den Haag.
- Ginkel, E.J. van, en J.A. Waasdorp, 1992, *De archeologie van Den Haag. Deel 2: de Romeinse tijd*. (VOM-reeks 1992–4). Den Haag.
- Goudeau, J.P.M., 1980, *Van Kwartier van Hun Hoogmogenden tot Ministerie van Algemene Zaken, Kabinet van de Minister-President*. Den Haag.
- Groenman-van Waateringe, W., 1961, 'Nederzettingen van de Hilversumcultuur te Vogelenzang (N.H.) en Den Haag (Z.H.)' in: W. Glasbergen, en W. Groenman-van Waateringe (red.), *In het voetspoor van AE van Giffen*. Groningen. p. 81–94.
- Groenman-van Waateringe, W., en J.F. van Regteren Altena, 1961, 'Een vuurstenen sikkels uit de vóór-Romeinse ijzertijd te Den Haag.' in: *Helinium* 1. p. 141–146.
- Hagers, J.K.A., J.M. Koot, en M.M.A. van Veen, 1989, *Herinrichtingsgebied Leidschendam-Nootdorp. Een archeologische kartering, inventarisatie en waardering*. Intern rapport. Voorburg/Rijswijk/Leidschendam
- Heeringen, R.M. van, 1983, 's-Gravenhage in archeologisch perspectief' in: E.F.J. de Mulder (red.), *De bodem van 's-Gravenhage* (Mededelingen Rijks Geologische Dienst 37–1). Haarlem. p. 96–126.
- Heeringen, R.M. van, 1992, *The Iron Age in the Western Netherlands*. Amersfoort.
- Hegge Zijnen, B.G. van der, 1899, *De opgravingen in de voormalige Hofkapel op het Binnenhof te 's-Gravenhage in de jaren 1770 en 1879*. 's-Gravenhage.
- Heidinga, H.A., en E.H. Sminck, 1982, 'Brick spit-supports in the Netherlands (13th-16th century)' in: J.G.N. Renaud (Red.), *A contribution to medieval archaeology* (Rotterdam Papers). p. 63–82
- Hennis, J.H., 1988, *Riviermarkt 3 en 4. Een restauratie in het hart van Den Haag*. (VOM-reeks 1988–2). 's-Gravenhage.
- Herpel, J.C., 1960, 'De boerderij Vrederust aan de Lozerlaan.' in: *Jaarboek Die Haghe* 1959. p. 1–34.
- Herpel, J.C., 1962, 'Het Stukken-boter-huis. Mededelingen naar aanleiding van een funderings-onderzoek aan het perceel Grote Markt 6-7' in: *Jaarboek Die Haghe* 1961. p. 1–10.
- Herpel, J.C., 1965, 'Een klooster dat niet bestaan heeft.' in: *Gemeentewerken 's-Gravenhage* 1965. p. 1–8.
- Herpel, J.C., 1973, *Opgravingen op een terrein gelegen aan de Drie Hoekjes, Oude Molstraat, Nobelstraat en Prinsestraat*. Den Haag.
- Herpel, J.C., 1975, *Het oude raadhuis van 's-Gravenhage Deel I*. Den Haag.
- Herpel, J.C., 1979, *Het oude raadhuis van 's-Gravenhage Deel II*. Den Haag.
- Hoeve, J.A. van der, 1994, *Westeinde 15, Den Haag Bouwhistorische opname*. Amersfoort.
- Holwerda, J.H., 1938, 'Een Bataafs dorp op Ockenburgh bij Den Haag. De opgraving der nederzetting.' in: *Oudheidkundige Mededeelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden Nieuwe Reeks* 19. p. 11–60.
- Houkes, R., en O. Dorenbos, 2004, *Aanvullend Archeologisch Onderzoek op het Gavi-kavel, Ypenburg deelplan 25, Nootdorp*. Rijswijk.
- Houkes, R.A., E. van der Linden, en P.F.B. Jongste, 2008, *Definitief archeologisch onderzoek bij de Monsterseweg 29-37, gemeente Den Haag. Bewoningssporen uit de ijzertijd en de late middeleeuwen*. (Rapport afdeling Archeologie 0812). Den Haag.
- Jacobs, E., 1995, *Achter kerk en klooster. Opgraven aan de Nobelstraat en de Zuilingstraat*. (VOM-reeks 1995–2). Den Haag.
- Jacobs, E., 1999, *"Den Hoonaart". Een 17de-eeuwse baroktuin onderzocht*. Intern rapport afdeling Archeologie Gemeente Den Haag. Den Haag.
- Jacobs, E. (red.), 2007, *Achterom 36-44, Den Haag. Definitief onderzoek*. (Rapport afdeling Archeologie 0708). Den Haag.
- Jacobs, E., en M. Dorst, 2003, *Haags Modehuis. Archeologisch onderzoek op de percelen Spui 39 t/m 43 te Den Haag*. (STAR 7). Amsterdam.
- Jacobs, E., en B. Moffat, 1993, *Catshuis*. Intern rapport afdeling Archeologie Gemeente Den Haag. Den Haag.
- Jacobs, E., en M.M.A. van Veen, 1996a, *Tussen koor en controle. Opgravingen op het terrein van de Algemene Rekenkamer aan het Lange Voorhout*. (VOM-reeks 1996–3). Den Haag.
- Jacobs, E., en M.M.A. van Veen, 1996b, *Van kerk tot rekenwerk. Laat- en postmiddeleeuwse vondstcomplexen aan het Lange Voorhout*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 3). Den Haag.
- Janson, E.M.Ch.M., 1971, *Kastelen in en om Den Haag*. Den Haag.
- Kam, W.H., 1956, 'Een vondst van bronstijdaardewerk in Zuid-Holland.' in: *Westerheem* 5. p. 10–12.
- Kempenaar, G., 1994, 'Archeologisch onderzoek aan het Spui 173 in Den Haag.' in: *Westerheem* XLIII. p. 16–23.
- Kersing, V.L.C., en J.A. Waasdorp, 1994, *Romeinen op Ockenburgh. Verslag van een archeologisch onderzoek in 1993*. Den Haag.
- Kersing, V.L.C., en J.A. Waasdorp, 1996, *Romeinen op Ockenburgh III. Verslag van een archeologisch onderzoek in 1995*. Den Haag.
- Kistemaker, J.G.M., en J.R. Magendans, 1984, *Het Nobelhuis. Een archeologisch en bouwhistorisch onderzoek*. (VOM-reeks 1984–2). 's-Gravenhage.

- Koekkelkoren, A.M.H.C., en S. Moerman, 2012, *Deo Gratias, Den Haag Gemeente Den Haag. Archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek, karterend onderzoek*. (IDDS Archeologie rapport 1469). Noordwijk.
- Koot, H., L. Bruning, en R.A. Houkes (red.), 2008, *Ypenburg-Locatie 4. Een nederzetting met een grafveld uit het Midden-Neolithicum in het West-Nederlandse kustgebied*. Leiden.
- Koot, J.M., en B. van der Have, 2001, *Steentijdmensen van Ypenburg. Graven in Rijswijk*. Rijswijk.
- Kort, J.W. de, en A.E. Kattenberg, 2001, *Landgoed Zorgvliet, Catshuis, gemeente Den Haag: een archeologisch onderzoek*. (RAAP-rapport 694). Amsterdam.
- Kraal, N.E., 2010, *Grote Kerk, Gemeente Den Haag. Archeologische begeleiding aanleg ringleiding*. (Rapport afdeling Archeologie 1022). Den Haag.
- Kraal, N.E., 2011, *Noordwal-Veenkade, gemeente Den Haag: inventariserend veldonderzoek-proefsleuven kademuren*. (Haagse Archeologische Rapportage 1126). Den Haag.
- Kuile, E.H. ter, 1975, 'De bouwgeschiedenis van het grafelijk paleis op het Binnenhof.' in: *Holland* 10. p. 313–323.
- Lehmann, K., 2018a, *Catshuis, gemeente Den Haag; Inventariserend veldonderzoek-boringen (verkenkende en karterende fase)*. (Haagse Archeologische Rapportage 1818). Den Haag.
- Lehmann, K., 2018b, *Bezuidenhoutseweg 104, gemeente Den Haag: inventariserend veldonderzoek proefsleuven*. (Haagse Archeologische Rapportage 1806). Den Haag.
- Lehmann, K., 2020, *Johan van Oldenbarneveltlaan-Frankenslag, gemeente Den Haag Opgraving variant Archeologische Begeleiding (conform Haags Protocol)*. (Haagse Archeologische Rapportage 2106). Den Haag.
- Lehmann, K. (red.), 2021a, *Ockenburghstraat 45, gemeente Den Haag. Een nederzetting uit de midden bronstijd A*. (Haagse Archeologische Rapportage 2121). Den Haag.
- Lehmann, K., 2021b, *Bezuidenhoutseweg 104, gemeente Den Haag. Opgraven*. (Haagse Archeologische Rapportage 2107). Den Haag.
- Lehmann, K., en E.C. Rieffe, 2021, *Sportlaan-Machiel Vrijenhoeklaan, gemeente Den Haag. Archeologische begeleiding vervanging en aanleg riool (IVO-O, conform Haags Protocol)*. (Haagse Archeologische Rapportage 2104). Den Haag.
- Leijnse, K., 2003, *Plangebied Veenweg te Leidschenveen, gemeente Den Haag; een inventariserend archeologisch onderzoek*. (RAAP-notitie 457). Amsterdam.
- Lenoir, M., 2014, *Gegraven greppels in de duinen*. BA scriptie Saxion. Deventer.
- Lenoir, M.L., 2019, *De Rhijnenhof 14-16, gemeente Den Haag Archeologisch onderzoek (DO) naar bewoningssporen op een boerderijplaats uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd*. (Haagse Archeologische Rapportage 1915). Den Haag.
- Lenoir, M.L. (red.), 2021a, *Dedemsvaartweg 178-392 en 161-181, gemeente Den Haag. Sporen uit de ijzertijd en Romeinse tijd. Resultaten van een proefsleuvenonderzoek en twee opgravingen*. (Haagse Archeologische Rapportage 2105). Den Haag.
- Lenoir, M.L., 2021b, *Dreven en Gaarden, Dreven deelgebied 1, gemeente Den Haag. Bureauonderzoek archeologische waarde en Inventariserend veldonderzoek - overig*. (Haagse Archeologische Rapportage 2117). Den Haag.
- Lenoir, M.L., en E.C. Rieffe, 2021, *Dreven en Gaarden, Dreven deelgebied 2, gemeente Den Haag. Bureauonderzoek archeologische waarde en Inventariserend veldonderzoek - overig*. (Haagse Archeologische Rapportage 2116). Den Haag.
- Lenoir, M.L., en M.M.A. van Veen, 2018, *Renovatie Binnenhof, gemeente Den Haag. Bureauonderzoek archeologische waarde*. (Haagse Archeologische Rapportage 1817). Den Haag.
- Liere, W.J. van, 1948, *De bodemgesteldheid van het Westland*. (Verslagen van landbouwkundige onderzoekingen 54–6). Den Haag.
- Loopik, J., 2015, *Binckhorstlaan 141, gemeente Den Haag: een begeleiding, proefsleuvenonderzoek en archeologische opgraving*. (Haagse Archeologische Rapportage 1507). Den Haag.
- Louwe Kooijmans, L.P., 1974, *The Rhine/Meuse Delta. Four studies on its prehistoric occupation and holocene geology*. (Analecta Praehistorica Leidensia 7). Leiden.
- Magendans, J.R., 1985, *Tussen Plein en Kalvermarkt. Opgravingen in 's-Gravenhage*. (VOM-reeks 1985–3). 's-Gravenhage.
- Magendans, J.R., en P.J.W.M. Schulten, 1987, *Onderdelen van het Spuikwartier. Opgravingen aan het Spui*. (VOM-reeks 1987–3). Den Haag.
- Magendans, J.R., en J.A. Waasdorp, 1985, *Landarbeiders en leerbewerkers in de late middeleeuwen*. (VOM-reeks 1985–1). Den Haag.
- Magendans, J.R., en J.A. Waasdorp, 1986, *Putten uit het verleden. Opgravingen in Loosduinen, Kazernestraat en Mauritshuis*. (VOM-reeks 1986–1). Den Haag.
- Magendans, J.R., en J.A. Waasdorp, 1989, *Franken aan de Frankenslag, Een vroeg-middeleeuwse nederzetting in 's-Gravenhage*. (VOM-reeks 1989–2). Den Haag.
- Meering, A.O.J., 2011, *Zuidwal 1/Paviljoensgracht 139, gemeente Den Haag: bureauonderzoek archeologische waarden*. (Haagse Archeologische Rapportage 1131). Den Haag.
- Meering, A.O.J., 2013, *Binnenhof, tunnelbak en expeditiehof Tweede Kamer, gemeente Den Haag: bureauonderzoek archeologische waarde*. (Haagse Archeologische Rapportage 1307). Den Haag.
- Meering, A.O.J., 2014, *Spuiforum, gemeente Den Haag: bureauonderzoek archeologische waarde*. (Haagse Archeologische Rapportage 1401). Den Haag.

- Meering, A.O.J., 2016, *Kerkplein Grote Kerk, gemeente Den Haag: bureauonderzoek archeologische waarde*. (Haagse Archeologische Rapportage 1610). Den Haag.
- Meurkens, L., 2014, *Noordhof, Gemeente Den Haag: sporen en vondstmateriaal uit de prehistorie, Romeinse tijd en middeleeuwen*. (Haagse Archeologische Rapportage 1411). Den Haag.
- Meurkens, L., en T. Hamburg, 2007, *Prehistorische bewoning op het World Forum gebied - Den Haag*. (Rapport afdeling Archeologie 0724). Den Haag.
- Mezger, J., 1961a, 'Vondsten van inheems en Romeins materiaal in de Uithofpolder bij 's-Gravenhage (Z.-H.)' in: *Westerheem* 10. p. 14–25.
- Mezger, J., 1961b, 'Slijpsteen met visgraatmotief.' in: *Westerheem* X. p. 123–124.
- Mezger, J., 1969, 'Over twee ijzertijdvondsten in het kustgebied.' in: *Westerheem* 18. p. 164–175.
- Mijle Meijer, R.A. van der, 2011, *Scheveningseweg gemeente Den Haag: archeologische begeleiding rioolvervangning*. (Haagse Archeologische Rapportage 1116). Den Haag.
- Mijle Meijer, R.A. van der, 2012a, *Eiberplein, gemeente Den Haag: een definitief archeologisch onderzoek IJzertijd in de duinen*. (Haagse Archeologische Rapportage 1228). Den Haag.
- Mijle Meijer, R.A. van der, 2012b, *Kwartellaan Noord, gemeente Den Haag. Akkers uit de ijzertijd. Een Definitief Archeologisch Onderzoek*. (Haagse Archeologische Rapportage 1133). Den Haag.
- Mijle Meijer, R.A. van der, 2020, *Loosduinse Hoofdplein, gemeente Den Haag. Bureauonderzoek archeologische waarde*. (Haagse Archeologische Rapportage 2012). Den Haag.
- Mijle Meijer, R. van der, 2021, *Sportlaan/Haagse Beek, gemeente Den Haag. Inventariserend Veldonderzoek – boringen*. (Haagse Archeologische Rapportage 2114). Den Haag.
- Mijle Meijer, R.A. van der, E.E.B. Bulten, P.J.A. Stokkel, en E.C. Rieffe, 2010, *Westvlietweg, gemeente Den Haag. Archeologisch onderzoek naar bewoningssporen uit het midden- en laat neolithicum op een duintje achter de oudste strandwal*. (Rapport afdeling Archeologie 0919). Den Haag.
- Mijle Meijer, R.A. van der, en E.C. Rieffe, 2021, *GAVI-kavel, Gemeente Den Haag. Bureauonderzoek archeologische waarden en inventariserend veldonderzoek – boringen*. (Haagse Archeologische Rapportage 2111). Den Haag.
- Mijle Meijer, R.A. van der, en J.A. Waasdorp, 2010, *Pompstationsweg 351 gemeente Den Haag. Inventariserend veldonderzoek-proefsleuven en archeologische begeleiding*. (Rapport afdeling Archeologie 1031). Den Haag.
- Modderman, P.J.R., 1952a, 'Een oudheidkundig onderzoek in de Hengelolaan Eskamppolder, gemeente 's Gravenhage.' in: *Westerheem* 1. p. 4–5.
- Modderman, P.J.R., 1952b, 'Een oudheidkundig onderzoek in de Hengelolaan Eskamppolder, gemeente 's Gravenhage.' in: *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 3. p. 4–5.
- Molhuysen, L., 1982, 'Van water en mest en wat ons archeologisch rest.' in: L. Molhuysen, H. Rosenberg, en C.J.J. Stal, *Graven in het verleden: de Oude Molstraat, beschermd stadsgezicht en monument*. 's-Gravenhage. p. 61–80.
- Mulder, N.F., en H.S.M. van der Beek, 1997, *VINEX-locatie Leidschenveen. Een aanvullende archeologische inventarisatie*. (ROB-rapport). Amersfoort.
- Nales, T., 2009, *Kasteel de Binckhorst, Den Haag, gemeente Den Haag. Archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (IVO)*. Noordwijk.
- Oude Rengerink, J.A.M., 1998, *Gemeente Den Haag, tunneltracé Noordelijke Randweg; archeologische begeleiding booronderzoek*. (RAAP-rapport 345). Amsterdam.
- Pabon, N.J., 1934, 'Resultaten van het onderzoek met de spade naar den Rijnweg op Meer en Bosch, Ockenburgh en bij het Nieuwe Slag.' in: *Jaarboek Die Haghe* 1934. p. 10-23.
- Pavlović, A., 2005a, *Archeologisch onderzoek 'uriliften' Grote Markt, Buitenhof en Kerkplein gemeente Den Haag*. (Rapport afdeling Archeologie 0511). Den Haag.
- Pavlović, A., 2005b, *Archeologisch onderzoek bomenplant, Kerkplein gemeente Den Haag*. (Rapport afdeling Archeologie 0508). Den Haag.
- Pavlović, A., 2008, *Prinsestraat 42 en Nobelstraat 21-23 (Korzo Theater), Gemeente Den Haag. Bureauonderzoek Archeologische Waarden*. (Rapport afdeling Archeologie 0816). Den Haag.
- Pavlović, A., 2009, *Archeologisch onderzoek in het riooltraject op de Frederik Hendriklaan, gemeente Den Haag. Definitief onderzoek*. (Rapport afdeling Archeologie 0915). Den Haag.
- Pavlović, A. (red.), 2011a, *Archeologisch onderzoek aan de Uithofslaan, gemeente Den Haag. Deel 1: Sporen van bewoning uit de ijzertijd (vindplaats 6) en de Romeinse tijd (vindplaats 3)*. (Haagse Archeologische Rapportage 1122). Den Haag.
- Pavlović, A., 2011b, *Archeologisch onderzoek aan de Gaslaan 125, gemeente Den Haag. Sporen van boerderij Groenesteijn uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd*. (Rapport afdeling Archeologie 1049). Den Haag.
- Pavlović, A., 2012, *Zuidwal 1 / Paviljoensgracht 139, gemeente Den Haag. Briefrapport inventariserend veldonderzoek proefsleuven (IVO)*. (Briefrapport afdeling Archeologie). Den Haag.
- Pavlović, A., 2013, *Mauritshuis, gemeente Den Haag: archeologische begeleiding bouwwerkzaamheden ondergrondse foyer*. (Haagse Archeologische Rapportage 1305). Den Haag.

- Pavlović, A., 2014, *Oude Waalsdorperweg 62, uitbreiding/nieuwbouw NATO Communication and Information Agency NCIA, gemeente Den Haag. Inventariserend Veldonderzoek Proefsleuven*. (Briefrapport afdeling Archeologie). Den Haag.
- Pavlović, A., 2016a, *Lange Voorhout 8, gemeente Den Haag: opgraving Grootboekzaal, Algemene Rekenkamer*. (Haagse Archeologische Rapportage 1606). Den Haag.
- Pavlović, A., 2016b, *De Rhijenhof 14-16, gemeente Den Haag: inventariserend veldonderzoek proefsleuven*. (Haagse Archeologische Rapportage 1630). Den Haag.
- Pavlović, A. (red.), 2018, *Archeologisch onderzoek aan de Uithofslaan, gemeente Den Haag. Deel 2: sporen van bewoning uit de Romeinse tijd, de late middeleeuwen en de nieuwe tijd (vindplaatsen 1, 2 en 7)*. (Haagse Archeologische Rapportage 1805). Den Haag.
- Pavlović, A., en D.C. Nieweg, 2006, *Archeologisch onderzoek Vijverhof (Valkhuis) gemeente Den Haag*. (Rapport afdeling Archeologie 0605). Den Haag.
- Pavlović, A., en D.C. Nieweg, 2007, 'De jacht met valken: recreatie, vermaak en privilege van de adel.' in: *Westerheem* LVI. p. 22–28.
- Pavlović, A., en M.M.A. van Veen (red.), 2016, *Spui voormalige nummers 24, 26 en 28a, gemeente Den Haag: bewoningssporen aan het Spui vanaf de tweede helft van de 14e eeuw onder het nieuwe woon- en winkelcomplex 'Amadeus'*. (Haagse Archeologische Rapportage 1602). Den Haag.
- Pavlović, A., en M.M.A. van Veen, 2021, *Het kerkhof rond de Grote- of St Jacobskerk in Den Haag. Archeologisch onderzoek in het kader van de herinrichting van het Kerkplein en het gebied rond de kerk*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 22). Den Haag.
- Peeters, H.E., 1954, 'Een Frankisch grafveld bij Ockenburgh.' in: *Westerheem* III. p. 78–81.
- Regteren Altena, J.F. van, 1980, 'Mens en Duin. Een archeologisch beeld.' in: M.J. Adriani (red.), *Ontdek de duinen*. Hilversum. p. 49–63.
- Renaud, J.G.N., 1936, 'Uit de Bouwgeschiedenis van Den Binckhorst.' in: *Oudheidkundig jaarboek: vierde serie van het Bulletin van de Nederlandsche Oudheidkundigen Bond* 5. p. 23–36.
- Renaud, J.G.N., 1962, 's-Gravenhage.' in: *Nieuwsbulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 61. p. 81.
- Rieffe, E.C., 2003, *Proefonderzoek Hoogeveenlaan*. Intern rapport afdeling Archeologie Gemeente Den Haag. Den Haag.
- Rieffe, E.C., 2012, *Westduinpark - Natte pan, gemeente Den Haag: archeologische begeleiding natuurherstel*. (Haagse Archeologische Rapportage 1216). Den Haag.
- Rieffe, E.C., 2019, *Binnenhof Milieuonderzoek Gemeente Den Haag; Archeologische begeleiding milieuonderzoek*. (Haagse Archeologische Rapportage 1914). Den Haag.
- Rieffe, E.C., L.I. Kooistra, E.E.B. Bulten, en J. van Dijk, 2006, *Archeologisch onderzoek in- en effluentleidingen Afvalwaterzuivering Haagse Regio*. (Rapport afdeling Archeologie 0619). Den Haag.
- Rieffe, E.C., en P.J.A. Stokkel, 2010, *Rotterdamsebaan, gemeente Den Haag. Inventariserend veldonderzoek (boringen en proefsleuven) in het kader van de aanvulling op de MER-procedure*. (Rapport afdeling Archeologie 1037). Den Haag.
- Sarfatij, H., 1983, 'De ontgraving in de hofkapel (Binnenhof 's-Gravenhage) in 1770.' in: M. Addink-Samplonius (red.), *Urnen delven Het opgravingsbedrijf artistiek bekeken*. Dieren. p. 27–32.
- Siemons, H., 2006, *Archeologisch onderzoek in het Wateringse Veld. Inventariserend Veldonderzoekproefsleuven aan de Kwaklaan*. (Rapport afdeling Archeologie 0615). Den Haag.
- Siemons, H., 2016, *Spui/Gedempte Gracht, Gemeente Den Haag: bureauonderzoek archeologische waarde*. (Haagse Archeologische Rapportage 1617). Den Haag.
- Siemons, H., en E.E.B. Bulten, 2014, *Archeologie in het Wateringse Veld, gemeente Den Haag. Van steentijd tot nieuwe tijd*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 17). Den Haag.
- Siemons, H., en J.J. Lanzing, 2009, *Bewoningssporen uit de Romeinse tijd in het Wateringse Veld, Den Haag*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 11). Den Haag.
- Siemons, H., en P.J.A. Stokkel (red.), 2021, *Toelichting op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart Den Haag 2021 (AWVK 2021)*. (Haagse Archeologische Rapportage 2120). Den Haag.
- Simonis, F.B., 1975, 'Nogmaals een ringvormig voorwerp van aardewerk.' in: *Westerheem* 24. p. 252–255.
- Simonis, F.B., 1978, *Verslag van een archeologisch onderzoek in het Boterwaag-complex in Den Haag*. Den Haag.
- Stokkel, P.J.A., 2010a, *Fazantplein, gemeente Den Haag. Een definitief archeologisch onderzoek*. (Rapport afdeling Archeologie 1027). Den Haag.
- Stokkel, P.J.A., 2010b, *Kwartellaan zuid, gemeente Den Haag. Een definitief archeologisch onderzoek*. (Rapport afdeling Archeologie 1043). Den Haag.
- Stokkel, P.J.A., 2012a, *Strijden met en tegen de elementen Wijndaelerplantsoen in Den Haag. Boerennederzettingen uit de midden bronstijd en de ijzertijd in het duingebied*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 15). Den Haag.
- Stokkel, P.J.A., 2012b, *Steynhof Gemeente Den Haag: inventariserend veldonderzoek-proefsleuven en archeologische begeleiding*. (Haagse Archeologische Rapportage 1225). Den Haag.
- Stokkel, P.J.A., en E.E.B. Bulten (red.), 2017, *De Wateringse Binnentuinen Gemeente Den Haag: een Vlaardingennederzetting in het Wateringse Veld*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 20). Den Haag.

- Stokkel, P.J.A., en R.A. van der Mijle Meijer, 2014, *Erasmushove, gemeente Den Haag. Inventariserend proefsleuvenonderzoek en definitief archeologisch onderzoek van vindplaatsen uit de ijzertijd, Romeinse tijd en late middeleeuwen*. (Haagse Archeologische Rapportage 1403). Den Haag.
- Stokkel, P.J.A., E.C. Rieffe, en M.M.A. van Veen, 2020, *Scheveningseweg, gemeente Den Haag. Bureauonderzoek, boringen en een archeologische begeleiding (protocol opgraven) voor de tramspoorvervanging*. (Haagse Archeologische Rapportage 2005). Den Haag.
- Storm, P., z.d., *Beenderen van de Grote Markt*. Den Haag.
- Stuurman, P., 1968, 'Roman Period pottery from the Zichtenburg town development scheme, The Hague.' in: *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 18. p. 163-174.
- Stuurman, P., 1969, 'Archeologie van het jaar 0.' in: *Westerheem* XVIII. p. 62-69.
- Thanos, C.S.I., 2001, *Plangebied Uithofslaan, gemeente Den Haag. Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI)*. (RAAP Rapport 630). Amsterdam.
- Traa, P.C. van, 1982, *Verslag betreffende het bouwhistorisch onderzoek bij het Rijksmuseum Gevangenpoort 1981-1982*.
- Valk, L. van der, 1986, *Inventarisatie van archeologische waarden van de duinterreinen Solleveld en Ockenburg, Westduinen, gemeente 's-Gravenhage*. Den Haag.
- Valk, L. van der, van Vonderen, B., en Pronk, K.H., 1999, 'Het boetveld in de Harstenhoek - een verrassend stukje Scheveningse archeologie.' in: *Westerheem* 48. p. 131-142.
- Veen, M.M.A. van, 1994, *Wonen op het zand en in het veen. Opgravingen in de Annastraat en de Boekhorststraat*. (VOM-reeks 1994-1). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, 1998, 'Opgravingen bij Lange Voorhout 7' in: T. Wijsenbeek-Olthuis (red.), *Het Lange Voorhout Monumenten, mensen en macht*. Zwolle. p. 39-43.
- Veen, M.M.A. van, 2003, *Inventariserend archeologisch onderzoek. Woon- en werktoren. De Binckhorst, Binckhorstlaan 145-149 Den Haag*. Intern rapport afdeling Archeologie Gemeente Den Haag. Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, 2004a, *Nutstuin, Fonds 1818; Riviervismarkt 3-5, Den Haag. Inventariserend archeologisch veldonderzoek*. Intern rapport afdeling Archeologie Gemeente Den Haag. Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, 2004b, 'Een opgraving bij de burenen.' in: H. Ambachtsheer, en N. de Boer (red.), *Van logement naar parlement 1617-2004 Een nieuw gebruik van het logement van Amsterdam en het Algemeen Rijksarchief* (VOM-reeks 2004-1). p. 75-84.
- Veen, M.M.A. van, 2005a, *Inventariserend archeologisch veldonderzoek-proefsleuf bij het Schakgebouw, Achterraamstraat, Den Haag*. (Rapport afdeling Archeologie 0518). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, 2005b, *Kuilen onder de skatebaan. Opgraving op het Malieveld, Den Haag*. (Rapport afdeling Archeologie 0525). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, 2005c, *Van boerderij tot Catshuis. Waarnemingen en opgravingen bij de renovatie van het Catshuis in Den Haag, 2002-2003*. (Rapport afdeling Archeologie 0503). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, 2006, *Opgraving Grote Markt Den Haag 2003. Onder de ondergrondse vuilcontainers*. (Rapport afdeling Archeologie 0613). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, 2007, *Gedempte Gracht 39-85, Den Haag. Definitieve opgraving*. (Rapport afdeling Archeologie 0704). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van (red.), 2009a, *Definitief archeologisch onderzoek Hertenerade, gemeente Den Haag. Inheems-Romeinse bewoning in een weids landschap*. (Rapport afdeling Archeologie 0905). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van (red.), 2009b, *Graven in de Grote- of Sint Jacobskerk, Gemeente Den Haag. Archeologische begeleiding en opgraving bij de vloerrestauratie en historisch onderzoek*. (Rapport afdeling Archeologie 0918). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, 2010, *Madestein, gemeente Den Haag. Archeologische begeleiding van de restauratie van de stenen kamer*. (Rapport afdeling Archeologie 1026). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, 2011, *Spui-Lamgroen, gemeente Den Haag. Inventariserend en definitief onderzoek op een weeshuisterrein*. (Haagse Archeologische Rapportage 1109). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, 2015, *Het grafelijk en stadhouderslijk hof Den Haag: een overzicht van opgravingen en waarnemingen van 1770 tot en met 2013*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 19). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, en M. Barwasser, 2012, *Opgravingen in de Bierstraat Gemeente Den Haag: wonen aan de rand van Die Haghe vanaf het midden van de 16de eeuw*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 14). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, en A. Pavlović, 2007, *Voldersgracht-Spuimarkt, gemeente Den Haag. Definitieve opgraving en bouwbegeleiding*. (Rapport afdeling Archeologie 0723). Den Haag.
- Veldhuijzen, S.E., 1978, 'Westerbeek.' in: *Jaarboek Die Haghe* 1978. p. 318-340.
- Vermeeren, C., K. Hanninen, P. van Rijn, en W. Kuiper, 1998, *Onderzoek aan botanische resten en schelpen uit de 17de-19de eeuwse tuin van huis "Den Hoonert" te Leidschendam*. (BIAXiaal 67). Zaandam.
- Visscher, H.C.J., 1994, *Archeologisch onderzoek in Wateringen. Deel I: het vooronderzoek*. (RAAP-notitie 72). Amsterdam.

- Vos, W., en J. van Zoolingen, 2019, 'Van Voorburg naar Scheveningen en verder... Gedachten over vici, infrastructuur en de inrichting van het Romeinse landschap in en rond Den Haag.' in: R.J. van Zoolingen (red.), *AB HARENIS INCVLITIS. Artikelen voor Ab Waasdorp*. Den Haag. p. 108–121.
- Waasdorp, J.A., 1998, 'Een monumentje voor Paul Stuurman.' in: *Westerheem* 47. p. 139-145.
- Waasdorp, J.A., 1999, *Van Romeinse soldaten en Cananefaten Gebruiksvoorwerpen van de Scheveningseweg*. (VOM-reeks 1999–2). Den Haag.
- Waasdorp, J.A., 2003, *III MP naar MAC Romeinse mijlpalen en wegen*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 8). Den Haag.
- Waasdorp, J.A. (red.), 2012, *Den Haag Ockenburgh: een fortificatie als onderdeel van de Romeinse kustverdediging*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 13). Den Haag.
- Waasdorp, J.A., en E. Eimermann, 2008, *Solleveld: een opgraving naar een Merovingisch grafveld aan de rand van Den Haag*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 10). Den Haag.
- Waasdorp, J.A., en A.C. van Weerelt, 2019, *Vroegmiddeleeuwse pioniers in het Statenkwartier Opgravingen rond het Frankenslag*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 21). Den Haag.
- Waasdorp, J.A., en K. Zee, 1988, *De vergeten verzamelingen van Ockenburgh. Romeinse vondsten uit 's-Gravenhage*. (VOM-reeks 1988–4). Den Haag.
- Waasdorp, J.A., en R.J. van Zoolingen, 2015, *Den Haag Ockenburgh II. Een Romeinse militaire vicus vlak bij de kust*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 18). Den Haag.
- Wetemans, J.W., 1987, 'Een 15e-eeuwse mal van een devotiemedaillon uit Den Haag.' in: *Westerheem* XXXVI. p. 157–158.
- Wiepking, C.G., 1997, *Leidschendam-Leeuwenbergh. 'Erfgoed der erven'*. Doctoraalscriptie Vrije Universiteit. Amsterdam.
- Wijzenbeek, F.C., 1997, *Huis achter de duinen. Verslag over een midden ijzertijd nederzetting aan de Lozerlaan in Den Haag*. Doctoraalscriptie Universiteit Leiden. Leiden.
- Wijzenbeek-Olthuis, T. (red.), 1998, *Het Lange Voorhout Monumenten, mensen en macht*. Zwolle.
- Wit, C. de, en H.J. Verhagen, 1961, 'Sporen van IJzertijdbewoning op het strand bij Loosduinen (gem. Den Haag) (Z.H.)' in: *Westerheem* X. p. 60–62.
- Wit, C. de, 1960, 'De Haagse stenen bijlen.' in: *Westerheem* IX. p. 107–110.
- Wit, C. de, 1963, 'De prehistorie van onze kuststreek (IX).' in: *Westerheem* XII. p. 59–64.
- Zijll de Jong, J.R.C. van, 1967, '2000 jaar oude bewoningsresten langs de Haagse Sportlaan.' in: *Westerheem* 16. p. 4-6.
- Zon, H. van, 1994, *Van glas naar steen Terugkijken in de geschiedenis van de wijk Leyenburg*. Zaltbommel.
- Zoolingen, R.J. van, 2010, *Een Cananefaats cultusplaats. Inheems-Romeinse bewoning aan de Lozerlaan, Den Haag*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 12). Den Haag.
- Zoolingen, R.J. van, 2011, *Nikkelwerf gemeente Den Haag: proefonderzoek en definitief archeologisch onderzoek*. (Haagse Archeologische Rapportage 1121). Den Haag.
- Zoolingen, R.J. van, 2014a, *Ockenburgh, gemeente Den Haag: waardestellend onderzoek naar de sporen van een Romeins kamp*. (Haagse Archeologische Rapportage 1409). Den Haag.
- Zoolingen, R.J. van, 2014b, *Zevenwoudenlaan, Gemeente Den Haag: archeologisch onderzoek naar sporen van bewoning uit prehistorie, Romeinse tijd en middeleeuwen*. (Haagse Archeologische Rapportage 1404). Den Haag.
- Zoolingen, R.J. van, 2018a, *Uithofslaan (herinrichting), gemeente Den Haag: archeologische begeleiding conform Haags protocol*. (Haagse Archeologische Rapportage 1807). Den Haag.
- Zoolingen, R.J. van, 2018b, *Leyweg volkstuinen, Gemeente Den Haag: proefsleuvenonderzoek in de deelgebieden Zonnepit en Populier*. (Haagse Archeologische Rapportage 1808). Den Haag.
- Zoolingen, R.J. van, 2019a, *Binckhorstlaan 209-219, gemeente Den Haag. Een proefsleuvenonderzoek in het plangebied Nieuw Binckhorst*. (Haagse Archeologische Rapportage 1909). Den Haag.
- Zoolingen, R.J. van, 2019b, *Madepolderweg 45 en 55-57, gemeente Den Haag. Proefsleuvenonderzoek naar vindplaatsen uit de steentijd, ijzertijd, Romeinse tijd en late middeleeuwen*. (Haagse Archeologische Rapportage 1904). Den Haag.
- Zoolingen, R.J. van, 2021, *Oude Waalsdorperweg 62 (NCIA), Gemeente Den Haag. Inventariserend Veldonderzoek-Proefsleuven*. (Haagse Archeologische Rapportage 2125). Den Haag.
- Zoolingen, R.J. van, en E.E.B. Bulten (red.), 2021, *Steynhof (Anne Frankpark), gemeente Den Haag Een Vlaardingennederzetting in het Wateringse Veld*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 23). Den Haag.
- Zoolingen, R.J. van, en D.J. van Baardewijk, 2016, *Uithofslaan vindplaats 2, Gemeente Den Haag: inventariserend veldonderzoek-proefsleuven*. (Haagse Archeologische Rapportage 1622). Den Haag.
- Zoolingen, R.J. van, en E.C. Rieffe, 2015, *Nieuwe Parklaan, Gemeente Den Haag: inventariserend veldonderzoek-proefsleuven archeologische begeleiding*. (Haagse Archeologische Rapportage 1518). Den Haag.

